

help us help u

CANADA-UKRAINE FOUNDATION
FONDATION CANADA-UKRAINE
КАНАДСЬКО-УКРАЇНЬСКА ФУНДАЦІЯ

VETERAN
HUB

Дослідження досвіду
ветеранів і ветеранок

Потреби
під час
ув'язнення
та засудження

2026

Анотація

Ми, команда Аналітичного центру Ветеран Хабу, продовжуємо досліджувати різні траєкторії шляху ветеранів і ветеранок та виклики, з якими вони можуть стикатися після участі в бойових діях. Один із досвідів, що часто залишається невидимим у публічному дискурсі, — ув'язнення або засудження.

Ця робота — перше в Україні розвідувальне дослідження, що вивчає потреби ветеранів і ветеранок російсько-української війни, які мають досвід перебування у слідчих ізоляторах або виправних колоніях. Ми розглядаємо їхні загальні виклики, пов'язані з перебуванням у пенітенціарній системі, та унікальні потреби, пов'язані з бойовим досвідом. Додатково приділяємо увагу викликам та потребам їхніх родин.

Результати дослідження можуть допомогти державним інституціям, громадським організаціям і окремим фахівцям/чиням краще зрозуміти досвід ветеранів/ок у місцях позбавлення волі, аби розробляти та впроваджувати необхідну підтримку.

Дослідження реалізується за підтримки CUF-UCC Ukraine Humanitarian Appeal, Ukrainian World Congress та Help Us Help. Цей документ є виключною відповідальністю авторів і може не відображати думку та позицію донорів і партнерів. За всі помилки та неточності, якщо вони є у фінальній версії, несуть відповідальність лише автори/ки.

Будь-яке використання матеріалів, які містять дослідження, дозволено за умови згадки першоджерела.

Коректна згадка першоджерела:

Назаренко, Ю., Павлюк, Т., & Рябініна, В. (2026). *Дослідження досвіду ветеранів і ветеранок. Потреби під час ув'язнення та засудження: Дослідницький звіт*. Ветеран Хаб.

Дослідження було проведено у липні 2025 — лютому 2026 року. Основний текст дослідження викладений шрифтом Inter 14 розміру, щоби зробити прочитання доступнішим для людей з різним рівнем функціональності зору.

Авторська команда

Аналітика

Катерина Скороход, PhD —
супервізорка, директорка
Аналітичного центру

Юлія Назаренко —
головна аналітиkinя

Тетяна Павлюк — аналітиkinя

Вікторія Рябініна — молодша
аналітиkinя

Юридичний аналіз

Андрій Балицький — юрист

Менеджмент

Ірина Нетребко —
менеджерка дослідження

Редакція

Елеонора Чорноморченко —
головна редакторка

Мар'яна Добоні — редакторка

Дар'я Бледнова — коректорка

Дизайн

Анастасія Скокова —
дизайнерка і верстальниця

Рецензування

Олексій Загребельний —
голова благодійної
організації «FREE ZONE»

Марія Соколова — голова Центру
соціології права та кримінології,
старший викладач Національного
університету «Києво-Могилянська
академія»

Довідка про організацію

Ветеран Хаб — мережа сталої підтримки ветеранів, ветеранок і близьких воїнів та воїнок. Організація працює з 2018 року та надає юридичні консультації, психологічну підтримку, кар'єрні консультації та персональний супровід. Мережа об'єднує простори в Києві та Вінниці, Мобільні офіси для доставлення послуг додому у Київській і Вінницькій областях, та національну Лінію підтримки, що працює телефоном 067 348 28 68.

На основі щоденного досвіду взаємодії з ветеранами, ветеранками та їхніми сім'ями організація проводить глибокі дослідження, адвокатує покращення їхнього добробуту, розробляє інформаційні й медіапроекти та допомагає різним стейкхолдерам сфери підтримувати воїнів/ок та їхніх близьких.

Сайт: veteranhub.com.ua

Facebook: fb.com/VeteranHubUa

Instagram: instagram.com/veteran_hub

Подяки

Авторки щиро вдячні ветеранам і ветеранкам, які довірили нам свої історії під час глибинних інтерв'ю, а також усім, хто зголосилися взяти участь в дослідженні, незалежно від того, чи інформація зрештою ввійшла у звіт. Маємо за честь працювати для вас.

Ми також вдячні команді благодійної організації «FREE ZONE» за експертну підтримку в ході дослідження та сприяння в проведенні експертних інтерв'ю з представниками/цями соціально-психологічної служби виправних колоній.

Вступне слово

Після завершення військової служби ветерани та ветеранки повертаються до цивільного життя різними шляхами. Для когось цей період пов'язаний із відновленням здоров'я, пошуком роботи чи переосмисленням свого досвіду. Інші стикаються з новими викликами, які можуть суттєво змінити їхню життєву траєкторію.

Одним із таких досвідів може стати потрапляння до місць позбавлення волі — унаслідок правопорушення, вчиненого як під час служби, так і вже після повернення до цивільного життя. Попри те, що ветерани та ветеранки проживають цей досвід так само як і інші громадяни України, їхній бойовий досвід може впливати на потреби, виклики та процес повернення після звільнення зі служби.

Водночас тема ув'язнених та засуджених ветеранів і ветеранок майже відсутня в українському публічному та дослідницькому полі. Вона залишається стигматизованою, а самі ветерани/ки — малопомітними для системи підтримки. Ми маємо обмежене розуміння того, як вони проживають цей досвід, перед труднощами постають та яку роль у цьому процесі відіграють їхні родини.

Вони також фактично залишаються невидимими у місцях позбавлення волі: їхній досвід та потреби не відстежуються і майже не досліджуються. Формально цивільні громадяни/ки країни та ветерани/ки перебувають у системі виконання покарань в однакових умовах. Однак бойовий досвід може створювати додаткові потреби, які потребують уваги — зокрема у відновленні фізичного та психічного здоров'я. Ветерани та ветеранки можуть жити з наслідками поранень, хронічним болем або іншими змінами в тілі. Крім того, пережитий досвід може впливати на емоційний стан, спричиняти тривожність або проблеми зі сном. Тому таким людям часто потрібна додаткова медична, психологічна та реабілітаційна підтримка.

Ветерани та ветеранки віддали частину свого життя, часу та здоров'я для захисту держави. Саме тому держава закріплює для них низку гарантій і форм підтримки. Однак на практиці люди, які опиняються в місцях позбавлення волі, часто не можуть скористатися частиною цієї підтримки або стикаються з обмеженим доступом до неї. Наприклад, ветерани та ветеранки часто не можуть самостійно розпоряджатися частиною своїх виплат, що є важливою частиною фінансового добробуту

не лише для них, а й для їхніх сімей, оскільки через позбавлення волі родина може втратити основного годувальника.

Сім'ї водночас залишаються ключовою підтримкою для ув'язнених і засуджених ветеранів/ок та часто стикаються з подвійним навантаженням, оскільки допомагають забезпечувати їхні базові потреби під час перебування в установах виконання покарань — зокрема матеріально та юридично.

Це дослідження є розвідувальним і першим в Україні, що звертає увагу на потреби ветеранів/ок із досвідом ув'язнення або засудження та їхніх сімей. Під час роботи ми відчули значні труднощі у пошуку респондентів/ок і доступі до них, тож змогли залучити лише невелику кількість учасників/ць і описати їхні історії, які, безумовно, не є вичерпними. Під час аналізу ми також побачили, що пенітенціарна система України достатньо застаріла та потребує реформування. Однак у цьому дослідженні ми не шукали відповіді, як це зробити, а фокусувалися на досвіді ветеранів/ок та їхніх сімей.

Ми переконані, що ветеранська політика й підтримка має починатися від моменту набуття бойового досвіду й тривати впродовж усього життя, незалежно від подальших викликів у житті людини (за винятком випадків, що ставлять під сумнів саме право на статус, як-от державна зрада). Ветерани та ветеранки — насамперед громадяни й громадянки України, чії права, потреби та гідність мають бути захищеними незалежно від життєвих обставин, у яких вони опинилися.

Ми не фокусуємося та не робимо припущень про підвищену схильність ветеранів/ок до правопорушень, а послуговуємося правозахисною та сервісною перспективою.

Розуміння їхнього досвіду є важливим кроком до формування більш чутливої та послідовної ветеранської політики, яка враховує різні життєві траєкторії ветеранів і ветеранок та не залишає людей без підтримки у складних обставинах. Сподіваємося, що результати цього дослідження стануть підґрунтям для подальших досліджень, рішень та практик підтримки, які враховують складні життєві обставини, з якими можуть стикатися ветерани та ветеранки після служби.

Юлія Назаренко,
старша аналітикиня дослідження

Зміст

Анотація.....	2
Авторська команда.....	3
Довідка про організацію.....	4
Подяки.....	5
Вступне слово.....	6
Зміст.....	8
Вступ.....	9
Глосарій.....	15
Список скорочень.....	17
Методологія дослідження.....	18
Розділ 1 Ветерани та ветеранки у місцях позбавлення волі: контекст, права та шляхи.....	30
Пенітенціарна система України: структура та інституції.....	31
Який шлях проходять ветерани та ветеранки з досвідом засудження й ув'язнення.....	41
Ветерани в пенітенціарній системі: наявні виклики.....	47
Висновки.....	50
Розділ 2 Потреби за Добробутом.....	52
Здоров'я.....	56
Фізичне середовище.....	83
Матеріальні потреби.....	107
Стосунки та визнання.....	119
Робота, освіта, служба.....	132
Висновки.....	146
Розділ 3 Потреби родин.....	151
Висновки.....	156
Висновки дослідження.....	157
Список джерел і додаток.....	160
Список джерел.....	161
Додаток.....	168

Вступ

Шлях ветеранів та ветеранок із досвідом ув'язнення або засудження може складатися по-різному. Нині українське законодавство¹ передбачає кілька ситуацій, у яких військова служба та кримінальне провадження можуть перетинатися.

Якщо воїн/ка перебуває на службі, вчиняє правопорушення, за яке суд визначає його/її винним/ою і призначає покарання, то це може стати підставою для звільнення. Після цього ветеран/ка одразу з військової служби потрапляє в установу для відбування покарань — наприклад, слідчий ізолятор (СІЗО) чи виправну колонію.

З початку повномасштабного вторгнення закон також передбачає можливість дострокового звільнення деяких засуджених для добровільного долучення до війська. У такому випадку людина, яка відбуває покарання, може подати заяву, пройти відповідну перевірку, і за рішенням суду її можуть звільнити для проходження військової служби.

Через це життєвий шлях ветеранів і ветеранок іноді може складатися з кількох етапів, у межах яких поєднуються військова служба, кримінальне провадження, перебування в установах виконання покарань і подальше повернення до війська або цивільного життя. Згадані випадки не є вичерпним переліком можливих шляхів, проте демонструють багатомірність досвіду ветеранів/ок.

Після того як ветеран/ка отримує обвинувальний вирок, його/її бойовий досвід нікуди не зникає. Наслідки поранень, хронічні захворювання, пов'язані зі службою, стан психічного здоров'я та потреба в реабілітації можуть залишатися актуальними і під час перебування в місцях позбавлення волі. Так само

¹ Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» № 2232-XII (1992).
Стаття 26. zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text

людина зберігає свій статус ветерана і пов'язані з ним соціальні гарантії.

Водночас пенітенціарна система України історично не була налаштована на роботу з ветеранами та ветеранками як окремою групою ув'язнених чи засуджених, які можуть мати специфічні потреби. Через це на практиці виникають різні труднощі: не завжди зрозуміло, як саме в системі ідентифікувати ветеранів і ветеранок, чи враховується їхній статус під час кримінального процесу, а також чи можуть вони скористатися передбаченими законом правами і пільгами.

Міжнародний досвід показує, що питання виявлення та обліку ветеранів і ветеранок у системі кримінальної юстиції не є унікальним для України. У деяких країнах для цього створюють спеціальні інструменти. Наприклад, у США використовують системи, які дають змогу визначити, чи має затримана або ув'язнена людина статус «ветеран/ка» (зокрема *Veteran Reentry Search Service*² та *Status Query and Response Exchange System*³).

Такі інструменти допомагають не лише вести облік, а й раніше спрямовувати ветеранів і ветеранок до програм підтримки, реабілітації та підготовки до повернення в суспільство. Це також допомагає краще розуміти, скільки ветеранів/ок перебуває в місцях позбавлення волі і яких саме форм підтримки вони можуть потребувати.

В Україні питання виявлення та обліку ветеранів і ветеранок у пенітенціарній системі майже не досліджувалося і потребує окремої уваги та аналізу.

² Council on Criminal Justice | Veterans Justice Commission. (2023). Honoring service, advancing safety: Supporting veterans from arrest through sentencing. councilonci.foleon.com/veterans-commission/vic-reports/arrest-through-sentencing

³ Pelletier, D. (2022). Identifying the veteran population within the criminal justice system. Justice for Vets: Dispatch from the Front Lines. justiceforvets.org/wp-content/uploads/2022/05/Identifying-the-Veteran-Population-Within-the-CJS-2022.pdf

Міжнародні дослідження, присвячені ветеранам і ветеранкам у пенітенціарних установах, є відносно новим напрямом, який найбільше розвинений у США. Перші роботи в цій сфері зосереджувалися переважно на чинниках, які можуть впливати на потрапляння ветеранів і ветеранок до виправних установ. Зокрема, дослідники звертали увагу на наслідки посттравматичного стресового розладу, черепно-мозкових травм, залежностей, а також труднощі адаптації до цивільного життя після служби^{4, 5, 6, 7}.

Згодом фокус досліджень почав зміщуватися до вивчення повсякденного досвіду ветеранів і ветеранок під час перебування у виправних установах та їхніх потреб під час відбування покарання.

Наявні дослідження показують, що військовий досвід може по-різному впливати на перебування у місцях позбавлення волі. З одного боку, звичка до дисципліни та ієрархії системи допомагає ветеранам і ветеранкам адаптуватися до чітко регламентованого життя у виправних установах^{8, 9, 10}. З іншого боку, наслідки бойових дій, зокрема порушення психічного здоров'я, підвищена пильність або труднощі з довірою, можуть

⁴ Logan, M. W., Brooke, E. J., Morgan, M. A., & Hazelwood, A. R. (2022). Taking stock of incarcerated military veterans: a review of (and guide for) research. *Criminal Justice Studies*, 36(1), 18–33. doi.org/10.1080/1478601X.2022.2140149

⁵ Unwin, M., & Winder, B. (2018). A qualitative exploration of the experiences of veterans who are serving sentences in custody. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(5-6), NP2527–NP2550, NP2530. doi.org/10.1177/0886260518762447

⁶ Goggin, E., Mitchell, L., & Tsai, J. (2018). Experiences of incarcerated veterans in an all-veterans housing unit: A qualitative study. *Psychological Injury and Law*, 11(4), 394. doi.org/10.1007/s12207-018-9332-z

⁷ Lucas, K. T., Marcum, C. D., Lucas, P. A., & Blalock, J. (2022). Military veteran involvement with the criminal justice system: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, 66, 1–8. doi.org/10.1016/j.avb.2022.101721

⁸ Bennett, J. V. (1954). The criminality of veterans. *Federal Probation*, 18, 42. heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/fedpro18&div=34&id=&page=m

⁹ Stacer, M. J., & Solinas-Saunders, M. (2024). Incarcerated veterans and their adaptation to prison. *American Journal of Criminal Justice*, 49(4), 552–575. doi.org/10.1007/s12103-024-09754-y

¹⁰ Packham, D. (2024). U.K. Veterans in prison: attitudes toward authority, legitimacy and compliance with regime. *Armed Forces & Society*, 0(0). doi.org/10.1177/0095327X241281662

ускладнювати взаємодію з персоналом і співкамерниками/цями та підсилювати потребу в додатковій підтримці¹¹.

Окремі роботи зосереджуються на відмінностях у поведінці ветеранів/ок у місцях позбавлення волі залежно від їхнього військового досвіду та обставин завершення служби. Зокрема, дослідники/ці виявили зв'язок між характером звільнення з військової служби та дисциплінарною поведінкою під час відбування покарання. Так ветерани та ветеранки, які були звільнені зі служби з почесними, зазвичай рідше порушують правила та режим в установах виконання покарань. Натомість серед тих, кого звільнили зі служби через дисциплінарні порушення, частіше спостерігається повторення подібних моделей поведінки та під час перебування у виправних установах¹².

Також дослідники/ці приділяють увагу формуванню групової ідентичності ветеранів і ветеранок у місцях позбавлення волі. Деякі дослідження показують, що частина ветеранів і ветеранок схильна дистанціюватися від цивільних засуджених і вибудовувати взаємодію з ними за принципом «ми — вони», тобто через протиставлення своєї групи іншим¹³. У такому контексті для багатьох ветеранів і ветеранок важливим є спілкування з іншими засудженими, які також мають військовий досвід, адже це може давати відчуття взаєморозуміння, спільності та братерства/сестринства.

¹¹ Unwin, M., & Winder, B. (2018). A qualitative exploration of the experiences of veterans who are serving sentences in custody. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(5–6), NP2527–NP2550. doi.org/10.1177/0886260518762447

¹² Morgan, M. A., Logan, M. W., Wooldredge, J., & Hazelwood, A. (2023). Prison adjustment among military veterans: The impact of traumatic events, service history, and PTSD. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 67(13–14), 1401–1424. doi.org/10.1177/0306624X231170108

¹³ Goggin, E., Mitchell, L., & Tsai, J. (2018). Experiences of incarcerated veterans in an all-veterans housing unit: A qualitative study. *Psychological Injury and Law*, 11(4), 394. doi.org/10.1007/s12207-018-9332-z

Попри зростання інтересу до цієї теми, досліджень, які системно аналізують потреби ветеранів і ветеранок у виправних установах, досі небагато. Водночас наявні роботи підкреслюють важливість врахування бойового досвіду під час організації медичної, психологічної та соціальної підтримки, а також необхідність розроблення підходів у пенітенціарній системі, чутливих до цього досвіду.

В українському контексті дослідження, що безпосередньо фокусуються на ветеранах і ветеранках у пенітенціарній системі, наразі відсутні. Натомість окремі роботи досліджують умови перебування людей у ширшому контексті місць несвободи — зокрема у виправних установах, психіатричних лікарнях та інтернатних закладах системи соціального захисту. Водночас ці дослідження здебільшого стосуються цивільного населення і не мають окремого фокусу на досвіді ветеранів і ветеранок.

Так у 2023 році правозахисна організація «Fight for Right» у дослідженні «Невидимі жертви війни: люди в місцях несвободи»¹⁴ аналізувала умови перебування людей під час повномасштабного вторгнення — зокрема питання безпеки, евакуації, матеріального і технічного стану установ. Водночас фокус дослідження не був спрямований окремо на досвід ветеранів/ок чи їхні потреби.

Окремий напрям становлять галузеві дослідження у сфері охорони здоров'я в пенітенціарній системі. Зокрема, у 2019 та 2023 роках Центр громадського здоров'я провів «Інтегроване біоповедінкове дослідження серед засуджених», присвячене поширеності, поінформованості та профілактиці

¹⁴ Українська Гельсінська спілка з прав людини. (2025, 25 травня). Невидимі жертви війни: люди в місцях несвободи. helsinki.org.ua/articles/nevydymi-zhertvy-viyny-liudy-v-mistsyakh-nesvobody-doslidzhennia-ta-monitorynh

ВІЛ-інфекції^{15, 16}. Проте ці роботи мають вузький тематичний фокус і не охоплюють комплексного аналізу становища ветеранів і ветеранок у місцях позбавлення волі.

З огляду на брак даних виникає потреба з'ясувати, якими є потреби ветеранів і ветеранок у місцях позбавлення волі, і наскільки чинні політики й практики пенітенціарної системи здатні відповідати на ці потреби з урахуванням їхнього бойового досвіду та статусу.

Водночас важливо враховувати, що наслідки ув'язнення або засудження ветеранів/ок виходять за межі індивідуального досвіду і безпосередньо впливають на їхні родини. Через це поряд із потребами самих ветеранів/ок постає необхідність дослідити виклики та потреби їхніх сімей, які часто виконують роль основного джерела підтримки.

¹⁵ Державна установа «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України». (2019). Інтегроване біоповедінкове дослідження серед засуджених. phc.org.ua/naukova-diyalnist/doslidzhennya/doslidzhennya-z-vil/integrovane-biopovedinkove-doslidzhennya-sered-zasudzhenikh

¹⁶ Державна установа «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України». (2023). Інтегроване біоповедінкове дослідження серед засуджених. phc.org.ua/naukova-diyalnist/doslidzhennya/integrovani-biopovedinkovi-doslidzhennya/integrovane-biopovedinkove-doslidzhennya-sered-zasudzhenikh

Глосарій

Ветеран / ветеранка

людина, яка брала безпосередню участь у бойових діях із захисту Батьківщини, а також на території інших держав, якщо це є частиною міжнародних зобов'язань України, проходила службу в Силах безпеки та оборони й завершила її з різних причин (поранення, граничний вік, кримінальний процес)¹⁷.

Ув'язнений / ув'язнена

форма позбавлення волі, коли людина перебуває в установі попереднього ув'язнення, наприклад СІЗО.

Засуджений / засуджена

форма позбавлення волі, коли людина відбуває покарання у виправній установі за рішенням суду.

Місця позбавлення волі

місця утримання під вартою, ув'язнення та засудження. У цьому дослідженні під цим терміном ми розглядаємо слідчі ізолятори та виправні колонії.

Кримінально-виконавчі установи

установи пенітенціарної системи, у яких людина відбуває покарання у вигляді обмеження або позбавлення волі

Установи виконання покарань

місця, де люди відбувають покарання, призначені судом.

Слідчий ізолятор (СІЗО)

місце попереднього ув'язнення. Окрім цього, СІЗО може виконувати функції виправної колонії мінімального або середнього рівня безпеки для засуджених, які виконують роботи з господарського обслуговування. Під час воєнного стану в Україні та протягом двох років після його закінчення в СІЗО можуть створювати спеціальні сектори максимального рівня безпеки для чоловіків, засуджених довічно, із суворою ізоляцією від інших ув'язнених та дотриманням їхніх прав і обов'язків.

¹⁷ Veteran Hub, Принцип, Простір можливостей, Юридична сотня, & VETERANKA. (2024). Політика щодо ветеранів та їхніх сімей.

veteranhub.com.ua/wp-content/uploads/2024/11/polityka-shchodo-veteraniv-ta-ikh-simey.pdf

**Виправна
колонія**

вид пенітенціарної установи, призначеної для відбування покарання у вигляді позбавлення волі. Виправні колонії бувають мінімального, середнього й максимального рівнів безпеки. Колонії мінімального рівня безпеки можуть мати полегшені та загальні умови тримання. У разі потреби в межах однієї колонії можуть створюватися сектори з різними рівнями безпеки. Також можуть створювати окремі сектори для людей, узятих під варту, щоб вони були ізольовані від засуджених, які вже відбувають покарання в колонії. Залежно від рівня безпеки та вчиненого злочину можуть бути чоловічими та жіночими.

**Кримінальний
кодекс України**

закон, який визначає зміст кримінальних правопорушень і передбачені покарання за них.

**Державна
кримінально-
виконавча
служба України**

орган правопорядку, що керує всіма в'язницями та виправними закладами в Україні. Має територіальні осередки управління, підпорядковується Міністерству юстиції України¹⁸.

¹⁸ Міністерство юстиції України. Державна кримінально-виконавча служба України (ДКВС). minjust.gov.ua/dkvs.

Список скорочень

АРВ	Антиретровірусна терапія
АТО	Антитерористична операція
ВТТ	Виправно-трудоий табір
ДІЗО	Дисциплінарний ізолятор
ДКВСУ	Державна кримінально-виконавча служба України
ДТП	Дорожньо-транспортна пригода
ЗПТ	Замісна підтримувальна терапія
КДІР	Дільниця карантину, діагностики і розподілу засуджених
КТ	Комп'ютерна томографія
МРТ	Магнітно-резонансна томографія
НСЗУ	Національна служба здоров'я України
ООС	Операція Об'єднаних сил
ПВР	Правила внутрішнього розпорядку
ПТУ	Професійно-технічне училище
СІЗО	Слідчий ізолятор
УБД	Учасник бойових дій
УДЗ	Умовно-дострокове звільнення
ЦОЗ ДКВСУ	Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України

Методологія дослідження

Мета дослідження

Виявити потреби та виклики ветеранів/ок, які перебувають у місцях позбавлення волі, і їхніх сімей.

Завдання

1	Окреслити, які права гарантовані ветеранам/кам у місцях позбавлення волі відповідно до нормативно-правових актів України
2	Визначити потреби, які мають ветерани/ки в місцях позбавлення волі
3	Виявити потреби сімей ув'язнених / засуджених ветеранів/ок та виклики, з якими вони стикаються

Цільова група

У фокусі цього дослідження — ветерани та ветеранки, які брали участь у бойових діях російсько-української війни з 2014 року і мали досвід ув'язнення / засудження під час та після несення служби. За даними Державної кримінально-виконавчої служби України, станом на 1 липня 2025 року в слідчих ізоляторах утримувалися 63 учасники/ці бойових дій, в установах виконання покарань — 302¹⁹.

¹⁹ Дані отримані за запитом на публічну інформацію від Державної кримінально-виконавчої служби. Див. [Додаток](#).

У нашому фокусі — потреби ветеранів/ок, які були попередньо ув'язнені та засуджені до покарання у вигляді позбавлення волі за цивільні кримінальні злочини під час та після їхньої військової служби. Ми сконцентрувалися на потребах ветеранів/ок у слідчих ізоляторах і виправних колоніях.

Методи

Дослідження побудоване на поєднанні кабінетного аналізу та якісного підходу до збору та аналізу даних. Такий дизайн зумовлений розвідувальним характером дослідження. З одного боку, ми окреслюємо місця позбавлення волі інституційно, а з іншого — аналізуємо їх через досвід ветеранів/ок та їхнє суб'єктивне бачення власних потреб.

Аналітичною основою дослідження стали два підходи — концепція добробуту ветеранів/ок та підхід «Шляху ветерана/ки»²⁰. Концепцію добробуту ми використали, щоб систематизувати та проаналізувати потреби у різних сферах життя, адаптувавши її до контексту пенітенціарної системи. Водночас підхід Шляху допоміг нам розглядати досвід ув'язнення та засудження не ізольовано, а як один із етапів можливої життєвої траєкторії ветерана/ки, на якому можуть виникати специфічні виклики. Поєднання цих рамок дало змогу проаналізувати як самі потреби, так і контекст, у якому вони формуються та (не) задовольняються.

Кабінетне дослідження

У межах кабінетної частини дослідження ми проаналізували:

- чинне українське законодавство про пенітенціарну систему та захист прав ветеранів/ок. Це допомогло ідентифікувати

²⁰ Детальніше про концепцію Шляху та добробуту див. Дослідження шляху ветеранів та ветеранок veteranhub.com.ua/veteran-way

наявні прогалини системи, окреслити права та гарантії ув'язнених та засуджених ветеранів/ок;

- моніторингові звіти громадських організацій (ГО «Харківська правозахисна група», ГО «Захист в'язнів України») та Офісу Уповноваженого Верховної ради України з прав людини за результатами відвідувань СІЗО та виправних колоній у різних областях України. Це єдині наявні звіти в публічному доступі, опубліковані переважно у 2022–2025 роках. Вони допомогли виявити та окреслити основні проблеми умов перебування ветеранів/ок в установах попереднього ув'язнення та виконання покарань.

Якісний компонент

Для проведення дослідження ми обрали якісний метод, а саме — глибинні інтерв'ю з ветеранами/ками з досвідом ув'язнення / засудження, а також експертні інтерв'ю — з представниками/цями громадських організацій та соціально-психологічних служб виправних колоній.

Метод інтерв'ювання ми обрали з огляду на відсутність попередніх спеціалізованих досліджень про ветеранів/ок у пенітенціарній системі України, обмежену статистику та нестачу емпіричних даних. В таких умовах саме глибинні та експертні інтерв'ю допомагають виявити бар'єри, практики та потреби, які залишаються непомітними на рівні формальних норм, а також зрозуміти, як у системі на практиці ухвалюються рішення.

Вибірка

Глибинні інтерв'ю

Ми провели п'ять глибинних інтерв'ю з ветеранами та одне з ветеранкою з бойовим досвідом. Чотири респонденти/ки мали досвід перебування в установах попереднього ув'язнення та виконання покарань (СІЗО та виправних центрах), двоє — під час проведення інтерв'ю перебували в СІЗО (одна респондентка перебувала у СІЗО як в установі попереднього ув'язнення, інший респондент — як в установі виконання покарань).

До вибірки увійшли ветерани та ветеранки, які вчинили цивільні кримінальні правопорушення під час служби або вже після повернення до цивільного життя, оскільки саме за такі злочини люди зазвичай потрапляють до пенітенціарної системи. Ув'язненими або засудженими можуть також бути люди, які вчинили воєнні злочини. Однак у межах цього дослідження нам не вдалося залучити ветеранів і ветеранок із таким досвідом.

Фокус дослідження був зосереджений на ветеранах і ветеранках, які перебувають у місцях позбавлення волі — слідчих ізоляторах та виправних колоніях. Такий вибір зумовлений доступом до респондентів/ок, яких нам вдалося залучити до дослідження. Зокрема, нам не вдалося зв'язатися з ветеранами та ветеранками, які мали досвід перебування у виправних центрах — установах обмеження волі.

Тому ми зосередилися на потребах ветеранів і ветеранок, які або мали досвід перебування у СІЗО та виправних колоніях, або перебували в цих установах на момент проведення дослідження. Свідчення тих, хто раніше відбував покарання у цих установах, дали змогу ретроспективно відтворити їхній досвід.

До проведення глибинних інтерв'ю опитані заповнили рекрутингову анкету, яку ми заздалегідь розробили. Завдяки цьому нам вдалося зібрати основну інформацію про:

- Причину кримінального вироку (злочин, скоєний під час військової служби або в цивільному житті)
- Типи установ, у яких відбував/ла покарання ветеран/ка
- Наявність бойового або небойового досвіду, а також період служби (АТО/ООС та/або після початку повномасштабного вторгнення)

У цьому дослідженні під час відбору респондентів і респонденток не враховувалися такі характеристики, як вік або місце проживання. Дослідження є розвідувальним і спрямоване передусім на виявлення типових проблем і потреб ветеранів/ок з досвідом ув'язнення або засудження, а не на встановлення зв'язку між соціально-демографічними характеристиками та досвідом перебування в пенітенціарній системі.

Крім того, через невелику вибірку, а також нелінійні траєкторії самих ветеранів і ветеранок — зокрема переведення між установами та різні етапи відбування покарання — для нас не було доцільним проводити аналіз вікових чи регіональних відмінностей.

Важливо зазначити, що доступ до респондентів/ок із безпосереднім досвідом ув'язнення або засудження був обмеженим через чутливість теми та складність організації особистих інтерв'ю. З огляду на це наш аналіз і інтерпретація результатів були спрямовані радше на узагальнення основних потреб ветеранів/ок, які перебувають у місцях позбавлення волі.

На початкових етапах дослідження ми планували залучити до вибірки також членів сімей ветеранів/ок, щоб доповнити свідчення про потреби як самих ветеранів/ок, так і їхніх родин. Однак у підсумку нам вдалося залучити лише одну експертку-правницю, що займається справами ветеранів/ок, які перебувають у місцях позбавлення волі, яка водночас є дружиною ветерана з досвідом ув'язнення та засудження.

Доступ до сімей таких ветеранів/ок є ускладненим, оскільки фактично відсутні сталі канали комунікації з ними. Наприклад, громадські та правозахисні організації, що працюють з ув'язненими та засудженими, зазвичай не мають у своєму фокусі роботу з сім'ями, зокрема і цивільних людей.

Експертні інтерв'ю

Ми провели десять експертних інтерв'ю:

- сім — з представниками/цями громадських та правозахисних організацій, що займаються правами людини та ув'язнених і засуджених, і представниками/цями органів влади, що відповідають за впровадження політик, пов'язаних із ветеранами/ками;
- три — з представниками/цями соціально-психологічних служб трьох окремих виправних колоній.

На цьому етапі ми прагнули виявити, які потреби ветеранів/ок не враховані в місцях позбавлення волі, якої саме підтримки вони потребують і як на практиці в системі ідентифікують учасників/ць бойових дій. Частина експертних інтерв'ю ми провели до початку серії глибинних інтерв'ю з ветеранами/ками, а частину — паралельно з ними.

Критерії відбору експертів/ок:

- професійна діяльність у сфері пенітенціарної системи, дотримання прав людини або розроблення політик щодо ветеранів/ок;
- безпосередній досвід надання правової, медичної або соціальної допомоги цивільним та ветеранам/кам у місцях позбавлення волі.

Гайди інтерв'ю з ветеранами/ками та експертами/ками покривали такі теми:

- наявність механізмів врахування військового досвіду ветеранів/ок під час планування їхнього перебування в місцях позбавлення волі;
- доступ ветеранів/ок до спеціалізованої медичної, психологічної, соціальної та правової допомоги;
- можливість підтримувати контакт із родиною;
- потреби ветеранів/ок на різних етапах: під час потрапляння до установ пенітенціарної системи, перебування та після виходу із них;
- потреби ветеранів/ок, які залишаються неврахованими;
- потреби сімей ув'язнених / засуджених ветеранів/ок;
- сфери добробуту ветеранів/ок, що потребують глибшого розуміння та подальшого аналізу для надання підтримки;
- наявність механізмів ідентифікації, супроводу та захисту прав ветеранів/ок.

Етичні засади

- Усі інтерв'юерки підписували угоду про нерозголошення конфіденційної інформації.
- Усі наведені цитати були знеособлені, щоб інформантів/ок було неможливо ідентифікувати.
- Усі інтерв'юерки пройшли попередню підготовку щодо методики та етичних засад проведення інтерв'ю: надання першої психологічної допомоги, зберігання персональних даних і принципів етичного кодексу Ветеран Хабу. Окремо були обговорені етичні особливості проведення інтерв'ю через чутливість теми.
- Доступ до персональних даних респондентів/ок має обмежене коло дослідницької команди.
- Частина інтерв'ю відбувалася лише за умови попереднього підписання інформованої згоди на участь у дослідженні й оброблення персональних даних. Ветерани/ки, які на момент дослідження перебували в СІЗО, надавали усну згоду, оскільки підписати такий документ не могли через обмежений доступ до цифрових засобів, а також із міркувань їхньої безпеки.
- Усі респонденти/ки були поінформовані щодо принципів захисту персональних даних, мети дослідження, можливості відмовитися від інтерв'ю в будь-який момент та не відповідати на запитання.

Обмеження

Нерепрезентативність вибірки

У цьому дослідженні ми використовували якісний метод збору даних, тому воно не є репрезентативним і його результати не можна поширювати на досвід інших ув'язнених та засуджених ветеранів/ок.

Чутливість обраної теми

Теми, пов'язані з перебуванням у місцях позбавлення волі, порушеннями закону, проблемами з психічним здоров'ям, залежностями, досить чутливі та стигматизовані в українському суспільстві. Це могло впливати не лише на готовність ветеранів/ок та їхніх сімей брати участь у дослідженні, а й на глибину і відвертість відповідей під час інтерв'ю.

Ветерани/ки, що потрапляють до місць позбавлення волі, часто опиняються поза межами програм державної підтримки. Це може впливати на їхній стан і готовність обговорювати свій досвід. Через відсутність відкритої інформації про це люди, що працюють безпосередньо в органах правопорядку та установах, можуть давати більш соціально очікувані та прийнятні відповіді.

Ми намагалися мінімізувати такий ризик через обережне дизайнування та залучення до обговорення представників/ць різних стейкхолдерів, з якими ветерани/ки можуть контактувати під час ув'язнення / засудження.

Обмежений доступ до різноманіття досвідів

Через фактично обмежені можливості взаємодії з ветеранами/ками, які перебувають у місцях позбавлення волі, а також низьку ймовірність залучення звільнених із місць позбавлення волі пряме дослідження їхнього досвіду було ускладнене.

Додатковим бар'єром став брак інформації про кількість таких людей та відсутність державних політик і програм, які працюють із їхніми зверненнями та потребами.

Попри обмежений доступ, ми намагалися сконтактувати та залучити до дослідження саме ветеранів/ок. Проте також частково дизайнували нашу вибірку з огляду на можливість реконструювати досвід та отримати достатньо інформації про їхні потреби з інших джерел.

Через окреслені обмеження ми свідомі ризику отримати неповну інформацію про безпосередній досвід перебування ветеранів/ок у виправних установах.

Ми усвідомлюємо, що наш підхід до збору даних не дає змогу охопити весь спектр досвіду перебування в місцях позбавлення волі, особливо психічний та фізичний стан. Водночас ми прагнемо зібрати якомога різноманітніші свідчення, щоб хоча б частково дати голос тим, чий досвід часто залишається непоміченим у суспільному дискурсі.

Саме тому в цьому дослідженні ми не прагнули вичерпно та універсально окреслити безпосередній досвід ветеранів/ок, що перебувають у місцях позбавлення волі. Ми фокусуємо увагу на рівносторонньому та узагальненому описі шляху, який можуть проходити ветерани/ки та їхні сім'ї у взаємодії з пенітенціарною системою, і виокремленні окремих потреб і викликів, з якими вони можуть стикатися. Тому більш глибокі суб'єктивні виміри шляху та питання трансформації ідентичності в цьому дослідженні не висвітлені.

Гендерний вимір

Через складність доступу до цільової аудиторії в межах цього дослідження ми не мали змоги прицільно дослідити досвід жінок-ветеранок у місцях побавлення волі, хоча до вибірки вдалося залучити одну ветеранку. Водночас варто враховувати, що їхній досвід і потреби можуть відрізнятись від досвіду чоловіків, тому ця тема потребує окремого дослідження.

Досвіди, які не увійшли у фокус дослідження

Серед обмежень ми також виокремлюємо досвіди, які не охоплювало це дослідження, адже фокус був саме на ветеранах/ках, які перебувають або мали досвід перебування у СІЗО та виправних колоніях.

Тож у цьому дослідженні ми не фокусувалися на досвідах:

- **ветеранів/ок, які перебувають у виправних центрах** — через обмежений доступ до респондентів/ок нам не вдалося охопити ветеранів/ок, які перебувають у місцях обмеження волі;
- **ветеранів/ок, які перебувають в інших місцях несвободи**, зокрема у психіатричних установах системи охорони здоров'я, наркологічних диспансерах та інших установах з обмеженням волі. Дослідження зосереджувалося лише на досвіді перебування ветеранів/ок в установах пенітенціарної системи. Крім того, сфера психіатричної допомоги нині перебуває в процесі реформування, що створює ризик швидкої втрати актуальності зібраної інформації;

- **ветеранів/ок, які здійснили адміністративні правопорушення**, оскільки Кодекс України про адміністративні правопорушення²¹ не передбачає позбавлення волі та утримання людини у виправних установах за це;
- **військовослужбовців/иць, які вчинили військові кримінальні злочини, що передбачають покарання у вигляді перебування в дисциплінарному батальйоні або гауптвахті**. Згідно з розділом XIX Кримінального кодексу України²², до таких злочинів належать, зокрема, дезертирство, непокора, невиконання наказу в межах служби в Збройних Силах України та інших військових формувань. Такі покарання не передбачають ув'язнення в установах пенітенціарної системи²³: військові відбувають їх у дисциплінарних батальйонах або на гауптвахтах (не більше двох років) і в цей період не звільняються з військової служби, тому не належать до цільової групи цього дослідження;
- **ув'язнених та засуджених за воєнні злочини в Україні**, оскільки до них належать засуджені російські військовослужбовці, які здійснили злочини проти України;
- **ув'язнених та засуджених цивільних, які мобілізувалися до Сил безпеки та оборони**, оскільки на момент дослідження вони перебувають на військовій службі і не належать до цільової групи.

²¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення № 8073-Х (1984). zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10

²² Закон України «Кримінальний кодекс України» № 2341-III (2001). Розділ XIX. zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

²³ Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Порядку відбування покарання засуджених військовослужбовців у виді тримання в дисциплінарному батальйоні» № 280 (2021). zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1124-21#Text

№1

Ветерани
та ветеранки
у місцях
позбавлення
волі: контекст,
права та шляхи

Пенітенціарна система України: структура та інституції

Щоб зрозуміти досвід ветеранів і ветеранок, які потрапляють до місць позбавлення волі, важливо коротко окреслити, як в Україні влаштована пенітенціарна система та які інституції формують умови перебування людини в ній. Саме через взаємодію з цими інституціями — від затримання і судового процесу до відбування покарання та підготовки до звільнення — проходить шлях людини в системі.

Формування та реалізацію державної політики у сфері виконання кримінальних покарань і пробації забезпечує Міністерство юстиції України (Мін'юст)²⁴. А безпосередньо виконання цієї політики покладено на Державну кримінально-виконавчу службу України (ДКВС), яка здійснює правозастосовні та правоохоронні функції²⁵.

Структура ДКВС²⁶

Центральний орган управління			
Територіальні представництва	Кримінально-виконавча інспекція	Слідчі ізолятори	Установи виконання покарань
Воєнізовані формування	Навчальні заклади	Заклади охорони здоров'я	Підприємства установ виконання покарань

²⁴ Положення про Міністерство юстиції України (2014). Абз. 2 п. 1. kmu.gov.ua/npas/247086807

²⁵ Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» № 2713-IV (2005). Ч. 1 ст. 1. zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text

²⁶ Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» № 2713-IV (2005). Ч. 1 ст. 6. zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text

Порядок і умови виконання кримінальних покарань регулює кримінально-виконавче законодавство України²⁷. Воно визначає як підстави відбування покарання, так і основні засоби виправлення та ресоціалізації²⁸ засуджених. До них належать встановлений режим відбування покарання, пробація, суспільно корисна праця, соціально-виховна робота, здобуття освіти або професійних кваліфікацій, а також громадський вплив²⁹. Підставою виконання покарання є вирок суду, а також закон України про амністію або акт помилування³⁰.

Важливою складовою системи є пробація — система контролю та соціальної підтримки, яка застосовується до людей, засуджених до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі. Вона поєднує нагляд за поведінкою людини, роботу, спрямовану на її ресоціалізацію, а також підготовку та надання суду інформації про обвинуваченого/у для ухвалення обґрунтованих рішень³¹.

В Україні функціонують кілька видів пробації:

- **досудова** — допомагає суду отримати узагальнену інформацію про обвинуваченого/у та обрати справедливую міру відповідальності³²;
- **наглядова** — система контролю та соціально-виховної роботи з людьми, які відбувають покарання без позбавлення волі. Застосовується, зокрема, до засуджених

²⁷ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ч. 1 ст. 1.
zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

²⁸ Ресоціалізація — це процес повернення людини до повноцінного життя в суспільстві після ізоляції або після досвіду, який порушив її зв'язки з соціальним середовищем.

²⁹ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ч. 3 ст. 6.
zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

³⁰ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ст. 4.
zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

³¹ Закон України «Про пробацію» № 160-VIII (2015). П. 6 ч. 1 ст. 2.
zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text

³² Закон України «Про пробацію» № 160-VIII (2015). Ч. 1 ст. 9.
zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text

до громадських або виправних робіт, штрафів, пробаційного нагляду, а також тих, кому позбавлення чи обмеження волі замінили м'якшим покаранням. До цієї групи також належать люди, звільнені від відбування покарання з випробуванням, вагітні жінки та жінки з дітьми до трьох років, а також засуджені, яких спрямовують до виправних центрів для відбування покарання у виді обмеження волі³³;

- **пенітенціарна** — спрямована на підготовку людей, які перебувають у місцях позбавлення або обмеження волі, до звільнення та повернення до життя в громаді, подальшого працевлаштування та облаштування побуту після повернення³⁴.

Типи установ

У межах пенітенціарної системи ветерани та ветеранки можуть перебувати в різних типах установ. Вони відрізняються за функціями, рівнем безпеки та умовами тримання, що безпосередньо впливає на досвід перебування людини в системі.

СІЗО як місце попереднього ув'язнення

Після затримання та перед спрямуванням безпосередньо до установи відбування покарань, ветерани та ветеранки перебувають в ізоляторі тимчасового тримання, а потім — в СІЗО як місці попереднього ув'язнення. Людей, яких взяли під варту у межах запобіжного заходу або до яких застосували тимчасовий чи екстрадиційний арешт, зазвичай утримують у слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої

³³ Закон України «Про пробацію» № 160-VIII (2015). Ч. 1 ст. 10. zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text

³⁴ Закон України «Про пробацію» № 160-VIII (2015). Ч. 1 ст. 11. zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text

служби України. У деяких випадках — коли це потрібно для проведення слідчих дій — їх можуть тимчасово тримати в ізоляторах тимчасового тримання.

Мета такого попереднього ув'язнення — не допустити, щоб людина переховувалася від слідства чи суду, заважала розслідуванню, продовжувала вчиняти злочини. Також це потрібно, щоб забезпечити виконання вироку, а за потреби — передачу людини іншій державі (екстрадицію) або її перевезення через територію країни.

Установи виконання покарань³⁵

Кримінально-виконавчі установи	Спеціальні виховні установи (виховні колонії)	Слідчі ізолятори
--------------------------------	---	------------------

Кримінально-виконавчі установи поділяються за типом відкритості на відкриті (виправні центри) та закриті (виправні колонії)³⁶. У виправних центрах відбуваються покарання у виді обмеження волі люди, засуджені за кримінальні проступки та нетяжкі злочини³⁷. У виправних колоніях відбуваються покарання у виді позбавлення волі на певний строк та довічного позбавлення волі³⁸.

Кримінально-виконавчі установи за типом відкритості

Відкриті (виправні центри)	Закриті (виправні колонії)
покарання у виді обмеження волі люди, засуджені за кримінальні проступки та нетяжкі злочини	покарання у виді позбавлення волі на певний строк та довічного позбавлення волі

³⁵ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ч. 2 ст. 11. zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

³⁶ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ч. 3 ст. 11. zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

³⁷ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ст. 16. zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

³⁸ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ст. 18. zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

Виправні колонії своєю чергою поділяються на колонії мінімального, середнього та максимального рівнів безпеки. У разі потреби в межах однієї виправної колонії можуть створюватися сектори з різними рівнями безпеки³⁹. Виправні колонії мінімального рівня безпеки поділяються на колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання та колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання⁴⁰.

Виправні колонії за рівнями безпеки

Мінімальний		Середній	Максимальний
Полегшені умови утримання	Загальні умови утримання		

Організація перебування в установах попереднього ув'язнення

З міркувань безпеки законодавство передбачає обов'язкову ізоляцію та роздільне розміщення у камерах за такими умовними категоріями:

Демографічні та статусні ознаки			
Чоловіки окремо від жінок	Неповнолітні окремо від повнолітніх	Окремо іноземці та люди без громадянства	Окремо люди, яких передали в Україну в межах міжнародного співробітництва (екстрадиції, передачі для відбування покарання)

³⁹ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ч. 4 ст. 11. zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

⁴⁰ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ч. 5 ст. 11. zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

Історія провпорушень

Люди, які раніше відбували покарання в місцях позбавлення волі, — окремо від людей без такого досвіду

Засуджені — окремо від людей, які перебувають під вартою (крім засуджених до арешту, позбавлення волі, довічного позбавлення волі)

Організація перебування в установах виконання покарань

Після винесення вироку суду людина, засуджена до позбавлення волі, потрапляє до установи виконання покарань. У середині колонії її перебування організоване через систему дільниць із різними функціями та умовами тримання. Саме через ці етапи зазвичай проходить людина під час відбування покарання — від первинного розподілу після прибуття до підготовки до звільнення.

У межах виправних колоній функціонують кілька типів дільниць, які відповідають різним етапам перебування людини в установі. У виправних колоніях мінімального та середнього рівнів безпеки створюються дільниці карантину, діагностики й розподілу; ресоціалізації; соціальної адаптації; посиленого контролю; соціальної реабілітації⁴¹. У виправних колоніях максимального рівня безпеки створюються такі самі дільниці, однак без дільниці соціальної реабілітації⁴².

⁴¹ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Абз. 2 ч. 1 ст. 94. zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

⁴² Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Абз. 3 ч. 1 ст. 94. zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

У колоніях усіх рівнів безпеки також можуть створюватися сектори для тримання людей, щодо яких ще не був винесений вирок, за умови забезпечення ізоляції від засуджених, які тримаються в цій установі.

Первинний розподіл і переміщення між дільницями

Перебування людини в установі зазвичай починається з етапу первинного розподілу. Засуджені направляються до дільниці карантину, діагностики і розподілу (КДіР). Протягом чотирнадцяти днів вони мають пройти повне медичне обстеження для виявлення інфекційних, соматичних і психічних захворювань⁴³. Надалі вони можуть бути розподілені між іншими секторами, інколи з різними умовами утримання. Під час відбуття покарання засуджений/а може переміщатися з однієї дільниці в іншу.

Умови перебування

У дільницях посиленого контролю виправних колоній мінімального та середнього рівнів безпеки засуджені проживають в ізольованих приміщеннях. У колоніях максимального рівня безпеки умови утримання більш суворі: у дільницях посиленого контролю люди перебувають в приміщеннях камерного типу⁴⁴, а загалом — в умовах суворої ізоляції у звичайних житлових приміщеннях або камерах⁴⁵.

У дільниці соціальної реабілітації проживають вперше засуджені до позбавлення волі за злочини, учинені

⁴³ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ч. 1 ст. 95. zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

⁴⁴ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ч. 2 ст. 97. zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

⁴⁵ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ч. 1 ст. 140. zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

з необережності, нетяжкі злочини, а також засуджені, переведені з дільниці ресоціалізації⁴⁶.

У дільниці ресоціалізації засуджені розподілені між відділеннями соціально-психологічної служби й розміщуються в жилих приміщеннях разом із членами відділення⁴⁷.

У дільниці соціальної адаптації для кожного/ої засудженого/ої розробляється індивідуальна програма підготовки до звільнення. Тут люди також залучаються до праці на окремих виробничих об'єктах колонії або, якщо дотримані вимоги безпеки та забезпечено постійний контроль, — за її межами. Проживання таких засуджених організовується в межах колонії в спеціально облаштованих приміщеннях, відокремлено від інших засуджених⁴⁸.

Дільниці	Виправні колонії мінімального та середнього рівнів безпеки	Виправні колонії максимального рівня безпеки
Карантину, діагностики й розподілу	Протягом чотирнадцяти днів засуджені мають пройти повне медичне обстеження для виявлення інфекційних, соматичних і психічних захворювань. Надалі вони можуть бути розподілені між іншими секторами, інколи з різними умовами утримання	
Посиленого контролю	Засуджені проживають в ізольованих приміщеннях	Засуджені проживають в умовах суворої ізоляції у звичайних житлових приміщеннях або камерах

⁴⁶ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ч. 1 ст. 99. zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

⁴⁷ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ст. 96. zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

⁴⁸ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ст. 98. zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

Дільниці	Виправні колонії мінімального та середнього рівнів безпеки	Виправні колонії максимального рівня безпеки
Ресоціалізації	Засуджені розподілені між відділеннями соціально-психологічної служби й розміщуються в жилих приміщеннях разом із членами відділення	
Соціальної реабілітації	Проживають вперше засуджені до позбавлення волі за злочини, учинені з необережності, нетяжкі злочини, а також засуджені, переведені з дільниці ресоціалізації	Дільниця відсутня

Дисциплінарні заходи та спеціальні умови

У разі порушення встановленого режиму до засуджених можуть застосовуватися дисциплінарні заходи та їх можуть помістити в дисциплінарний ізолятор (ДІЗО) або карцер. Таке переведення відбувається за відповідною постановою начальника/ці колонії або людини, яка виконує його/її обов'язки. У ній обов'язково зазначається термін переведення⁴⁹.

При виправних колоніях, де покарання відбувають жінки, за потреби створюються будинки дитини. Засуджені жінки мають право проживати там разом зі своїми дітьми віком до трьох років. Якщо жінка не бажає жити з дитиною в будинку дитини, їй забезпечується можливість вільного та необмеженого спілкування з нею⁵⁰.

⁴⁹ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ч. 8 ст. 134. zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

⁵⁰ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ч. 1 ст. 141. zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

Медичне забезпечення

У місцях позбавлення волі також функціонують медичні та лікувально-профілактичні установи. Для засуджених з активною формою туберкульозу діють спеціалізовані лікувальні заклади, а для людей з інфекційними захворюваннями в медичних частинах колоній облаштовують інфекційні ізолятори⁵¹. Медична, профілактична та протиепідемічна робота в установах виконання покарань здійснюється відповідно до чинного законодавства у сфері охорони здоров'я. Адміністрація колоній зобов'язана забезпечувати дотримання медичних і санітарних вимог, спрямованих на збереження здоров'я засуджених. Водночас засуджені мають дотримуватися правил особистої та загальної гігієни, а також санітарних норм⁵².

⁵¹ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ч. 1 ст. 116.
zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

⁵² Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ч. 2 ст. 116.
zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

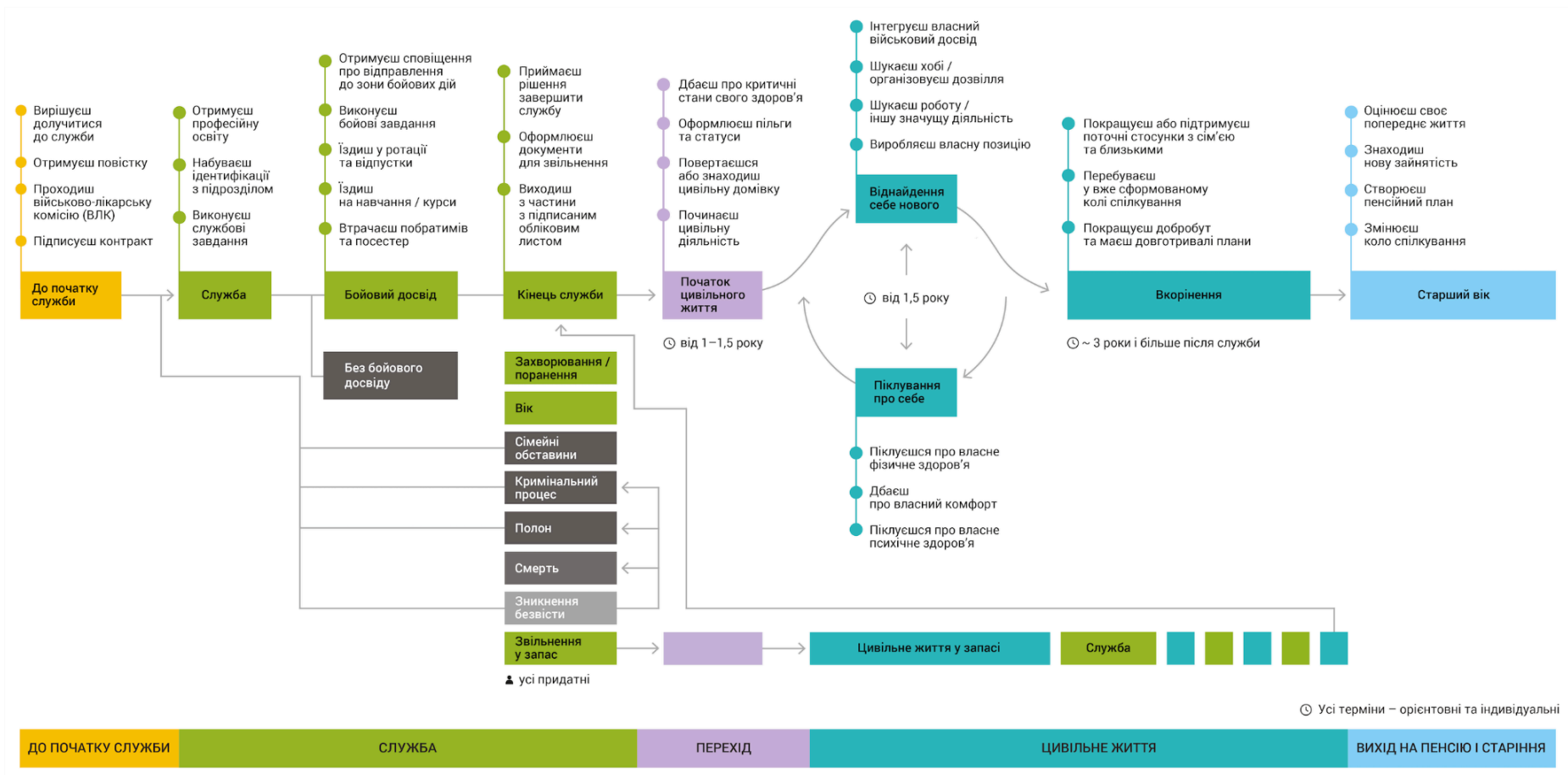
Який шлях проходять ветерани та ветеранки з досвідом засудження й ув'язнення

Описана вище організація перебування людини в установах виконання покарань відображає лише один етап взаємодії з пенітенціарною системою. Для ветеранів і ветеранок із досвідом засудження та ув'язнення цей досвід зазвичай є частиною ширшого життєвого шляху, який починається задовго до потрапляння до виправної установи та продовжується після звільнення.

Щоб краще зрозуміти цей досвід, у дослідженні ми застосовуємо «Шлях ветеранів і ветеранок» — мапу досвідів та потреб ветеранів/ок АТО/ООС від моменту ухвалення рішення про військову службу й до кінця життя⁵³. Вона розроблена на основі Мапи шляху ветерана Департаменту в справах ветеранів США та охоплює умовні хронологічні етапи: до служби, службу, перехід, цивільне життя, вихід на пенсію та старіння.

Цей аналітичний підхід допомагає зрозуміти, як змінюється життя ветеранів/ок після завершення служби та повернення до цивільного середовища. Він дає змогу розглядати їхнє життя як послідовність етапів, на кожному з яких можуть виникати специфічні потреби, виклики та різні точки взаємодії з державними та громадськими інституціями.

⁵³ Детальніше про концепцію Шляху див. Дослідження шляху ветеранів та ветеранок veteranhub.com.ua/veteran-way

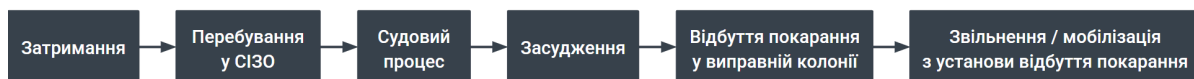
Мапа Шляху ветеранів та ветеранок

Застосування та поглиблення концепції шляху в різних контекстах і середовищах допомагає не лише систематизувати досвід ветеранів/ок, а й аналізувати, як цей досвід по-різному впливає на їхнє життя та формує унікальні траєкторії повернення до цивільного життя.

Шлях ветеранів/ок із досвідом ув'язнення та засудження не є однорідним і не може зводитися до одного типового сценарію. У межах цього дослідження ми не прагнемо запропонувати універсальну модель або вичерпний опис усіх можливих траєкторій життя людей із таким досвідом.

На основі інтерв'ю та огляду попередніх досліджень ми окреслюємо кілька основних траєкторій таких шляхів:

Шлях 1

Шлях 2

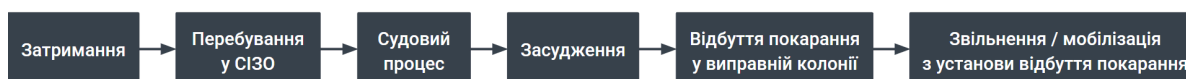

Шлях 3

У найзагальнішому вигляді шляхи ветеранів/ок у пенітенціарній системі розгортаються у взаємодії з багатьма інституціями: найчастіше із системи кримінальної юстиції — органами правопорядку, судами, ізоляторами тимчасового утримання, слідчими ізоляторами, установами виконання покарань. Залежно від ступеня тяжкості злочину, його дотичності до виконання військових розпоряджень, етапу служби чи звільнення людини ця взаємодія може відрізнятись. Так, шлях ветеранів/ок, що мали досвід ув'язнення та засудження, формується не так через взаємодію з окремими інституціями, як комбінацію різних етапів та досвідів, які вони можуть проходити у випадку потрапляння до пенітенціарної системи.

Шлях 1

Один із поширених варіантів — шлях, що починається із затримання, продовжується перебуванням у слідчому ізоляторі, судовим рішенням і подальшим направленням до виправної колонії. У межах цього шляху можливі різні сценарії завершення служби: від відбуття повного строку покарання до дострокового звільнення, умовно-дострокового звільнення або помилування.

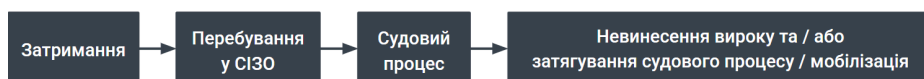
В умовах повномасштабної війни до цього маршруту в окремих випадках додається ще один етап — мобілізація з виправної установи, що може стати приводом для умовно-дострокового звільнення, або повторний вступ на військову службу після звільнення.

Шлях 2

Інша траєкторія складається із таких етапів: затримання, перебування у СІЗО, судовий розгляд і подальше залишення в СІЗО в межах відбуття покарання. Тоді СІЗО стає основним місцем відбуття покарання, що впливає на весь досвід взаємодії з пенітенціарною системою. Окремо в цій траєкторії можна виділити відбуття покарання у вигляді арешту в арештному домі, які найчастіше функціонують на базі СІЗО.

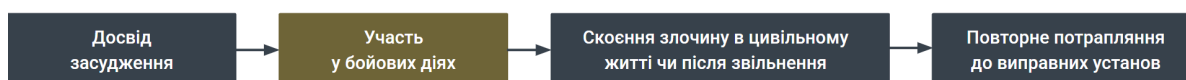
Шлях 3

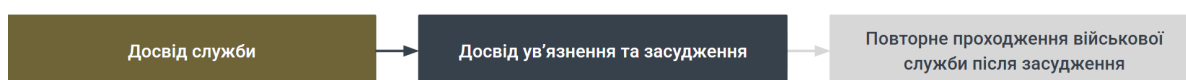
Окремо ми виділяємо ситуації, коли після затримання і перебування в СІЗО судові рішення тривалий час не ухвалюється або процес фактично «зависає». Такий досвід може сприяти стану очікування без чітких орієнтирів і суттєво впливати на відчуття контролю над власним життям, планування майбутнього та доступ до підтримки через інституційну організацію умов перебування в слідчих ізоляторах, що значно відрізняються від виправних колоній.

Інші нелінійні шляхи

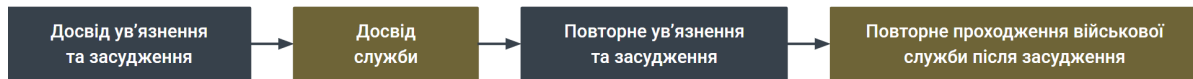
Поряд із цими більш формалізованими шляхами вже всередині пенітенціарної системи важливо зафіксувати, що загалом життєві траєкторії ветеранів/ок з досвідом ув'язнення та засудження можуть бути нелінійними й різними. Так, вони могли спершу мати досвід засудження, згодом брати участь у бойових діях, а після повернення через скоєні злочини в цивільному житті чи після звільнення знову потрапити до виправних установ.

Може трапитися навпаки: спершу досвід служби, потім досвід ув'язнення та засудження. В окремих випадках ці шляхи можуть містити повторне проходження військової служби вже після засудження.

Такі комбінації досвідів: «ув'язнення — служба — повторне ув'язнення — служба» — демонструють, наскільки умовними можуть бути поділи на «до» і «після» та як різні інституційні системи інколи нашаровуються одна на одну в житті однієї людини.

Варто наголосити, що сам шлях військовослужбовця/иці може бути різним і додатково накладатися на досвід ув'язнення та засудження. Зокрема, досвід потрапляння в полон під час служби інколи створює додаткові ризики для ретравматизації під час перебування у виправних установах через можливу повторну ізоляцію та перебування в контрольованому просторі.

Незалежно від конкретної траєкторії, багато шляхів об'єднує те, що досвід участі у бойових діях і військової служби часто належно не враховується на жодному з етапів взаємодії з кримінальною та пенітенціарною системами. Ідеться не лише про формальну ідентифікацію статусу ветерана чи ветеранки, але й про ширше розуміння того, як бойовий досвід може впливати на фізичний і психічний стан людини, її потреби в лікуванні, послугах та підтримці. Якщо він не врахований, у житті людини можуть виникати додаткові виклики, відчуття нерозуміння з боку персоналу та посилюватися її вразливість усередині пенітенціарної системи.

Запропоноване мапування шляхів не є спробою типологізувати або уніфікувати досвід ветеранів та ветеранок. Це радше аналітичний інструмент, що допомагає побачити, як на різних етапах — від затримання до можливого звільнення чи повторної мобілізації — накладаються досвіди служби та ув'язнення і які додаткові потреби та виклики це може створювати. Саме розуміння цієї багатшаровості важливе для подальшого аналізу та врахування такого досвіду на рівні державних політик і громадських ініціатив.

Ветерани в пенітенціарній системі: наявні виклики

Пенітенціарна система України наразі має свої прогалини та проблеми, які впливають на досвід перебування як усіх ув'язнених і засуджених, так і ветеранів і ветеранок. У цій частині ми коротко окреслимо знайдені нами виклики для ветеранів/ок щодо перебування в місцях позбавлення волі, а також підкреслимо напрацювання, які вже були зроблені державними інституціями або громадськими організаціями.

Ідентифікація ветеранів/ок у пенітенціарній системі

На етапі затримання статус «УБД (учасник бойових дій)» фіксується лише у випадках, коли ветеран/ка самостійно повідомляє про нього або мають із собою підтвердні документи, зокрема посвідчення учасника/ці бойових дій та / або військовий квиток. Наявність такого статусу не впливає на пом'якшення чи зміну вироку.

Інформування про права

і гарантії ув'язнених та їхніх сімей

На сайті Міністерства юстиції України є сторінка із довідкою про загальні юридичні норми та організаційні питання повсякденного контакту та спілкування під час відбування покарання. Проте не відомо, чи / наскільки це задовольняє інформаційні потреби ув'язнених / засуджених ветеранів і ветеранок, які перебувають в ізоляції та можуть мати обмежений доступ до цифрової інформації. Також не відомо, чи отримують послуги рідні ув'язнених ветеранів/ок, які також можуть потребувати правової та інформаційної підтримки.

Державна політика підтримки ветеранів/ок у місцях позбавлення волі

У 2020 році Міністерство у справах ветеранів та Міністерство юстиції України робили спроби налагодити співпрацю щодо підтримки ув'язнених / засуджених ветеранів/ок. Зокрема, з'явилось повідомлення про те, що міністерства спільно моніторитимуть стан дотримання прав і свобод засуджених ветеранів/ок, узятих під варту⁵⁴. У 2021 році міністерства створили спільну робочу групу, яка мала «розробляти пропозиції щодо соціально-виховної та психологічної роботи з ветеранами війни, що відбувають покарання». Водночас після 2021 року у відкритому доступі відсутня інформація про подальшу діяльність цієї робочої групи, її напрацювання або результати. Можливо, на її діяльність вплинув початок повномасштабного вторгнення та зміна керівництва Міністерства у справах ветеранів України, що відвело фокус із питання ветеранів у місцях позбавлення волі на інші пріоритетніші для держави проблеми, зокрема здійснення захисту від повномасштабної російської агресії.

Зараз в Україні нормативно-правові механізми підтримки ветеранів/ок у пенітенціарній системі практично відсутні. Водночас можемо спостерігати перші кроки в напрямі їх підтримки: у липні 2025 року Державна кримінально-виконавча служба України повідомила, що її фахівці служби разом із ГО «Простір можливостей» та «FreeZone» розробили та запустили пілотну програму⁵⁵ реадaptaції засуджених учасників/ць бойових дій⁵⁶.

⁵⁴ Міністерство у справах ветеранів. (2020, 7 травня). Facebook. facebook.com/mva.gov.ua/posts/pfbid0EooJE7HXqAjNZDpHjNprvaCXiPhHUmYw43BcW9ns3ftk6onE6zNqY8wnV1GEq8GLI

⁵⁵ Програма перебуває на етапі закінчення пілотування.

⁵⁶ Державна кримінально-виконавча служба України. (2025, 10 липня). Рееадaptaція засуджених ветеранів: нова корекційна програма у дії. Офіційний сайт ДКВС України. kvs.gov.ua/note/new/17668

Дані та дослідження про досвід ветеранів/ок у пенітенціарній системі

В Україні поки немає окремих досліджень щодо ветеранів/ок у пенітенціарній системі. Проте загальну інформацію про умови утримання в місцях позбавлення волі та дотримання прав ув'язнених можна дізнатися з досліджень і моніторингових звітів правозахисних організацій та Офісу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини⁵⁷.

З українських досліджень та моніторингових звітів місць позбавлення волі ми знаємо, що у виправних установах досить часто фіксують порушення прав ув'язнених у багатьох сферах: погані побутові умови, неналежні умови утримання, брак кваліфікованої медичної допомоги, порушені права на приватність та інформацію.

Також бракує досліджень, які висвітлювали б особливості взаємодії інституцій пенітенціарної системи з ветеранами/ками: які потреби вони мають, чи чутливо співробітники/ці ставляться до їхнього досвіду.

⁵⁷ Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. ombudsman.gov.ua

ВИСНОВКИ

У цьому розділі ми загально окреслили українську пенітенціарну систему: її структуру, актуальні для ветеранів/ок та системи виклики, шлях ув'язнених / засуджених у межах виправних колоній та варіації шляхів ветеранів/ок від затримання до звільнення. Нижче подаємо короткі висновки.

1

Ідентифікація ветеранів/ок у пенітенціарній системі не налагоджена, що може впливати на весь досвід відбуття покарання

Хоча статус УБД не впливає на перебіг судового процесу та подальший шлях ув'язненого / засудженого, відсутність механізму його фіксації спричиняє кілька проблем: відсутність або обмеження доступу до прав і гарантій, гарантованих ветеранам/кам державою, неврахування специфічних проблем, спричинених бойовим досвідом, та обмеження у веденні актуальної статистики щодо цієї групи людей у державі.

2

В Україні відсутні спеціалізовані дослідження, присвячені ветеранам/кам у пенітенціарній системі

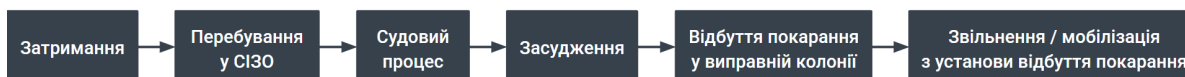
Наявні моніторингові звіти фіксують загальні проблеми, однак не аналізують специфіку ветеранського досвіду. Через це розроблення цільових рішень ускладнене і водночас посилений розрив між політикою щодо ветеранів/ок і пенітенціарною реформою.

3

Траєкторії ветеранів/ок у системі є нелінійними й такими, що залежать від багатьох об'єктивних і суб'єктивних чинників

Попри значну варіативність, ми виділили кілька основних варіантів шляху ветерана/ки в пенітенціарній системі:

Шлях 1

Шлях 2

Шлях 3

Хоча неоднорідність ускладнює формування єдиного державного підходу, важливо враховувати той досвід, з яким ветерани/ки потрапляють до системи, та можливу траєкторію їхнього життя в цей період, аби максимально забезпечити їхні потреби. Водночас наявні виклики демонструють потребу в системних змінах до організації перебування ув'язнених / засуджених в установах відбуття покарання.

4

Тривале перебування в СІЗО без вироку або через затягнутий судовий процес створює стан правової та психологічної невизначеності

Ця проблема актуальна для всіх ув'язнених і негативно впливає на людину незалежно від наявності бойового досвіду. Водночас для ветеранів/ок вона може посилювати відчуття втрати контролю та несправедливості, додатково ускладнюючи адаптацію до цивільного життя.

№2

Потреби
за Добробутом

Щоби виявити потреби та виклики, з якими можуть стикатися ветерани/ки у СІЗО та виправних колоніях, ми використовуємо концепцію добробуту, яку у 2023 році розробила команда Ветеран Хабу⁵⁸. Вона ґрунтується на концепції добробуту ветеранів/ок і ветеранок у США та Канаді й роботі міжнародних дослідників Девіда Педлара та Джеймса Томпсона⁵⁹.

Добробут — категоризація різноманітних потреб людини, поєднання суб'єктивних і об'єктивних чинників, що визначають рівень задоволеності життям. Він складається з таких шести основних компонентів:

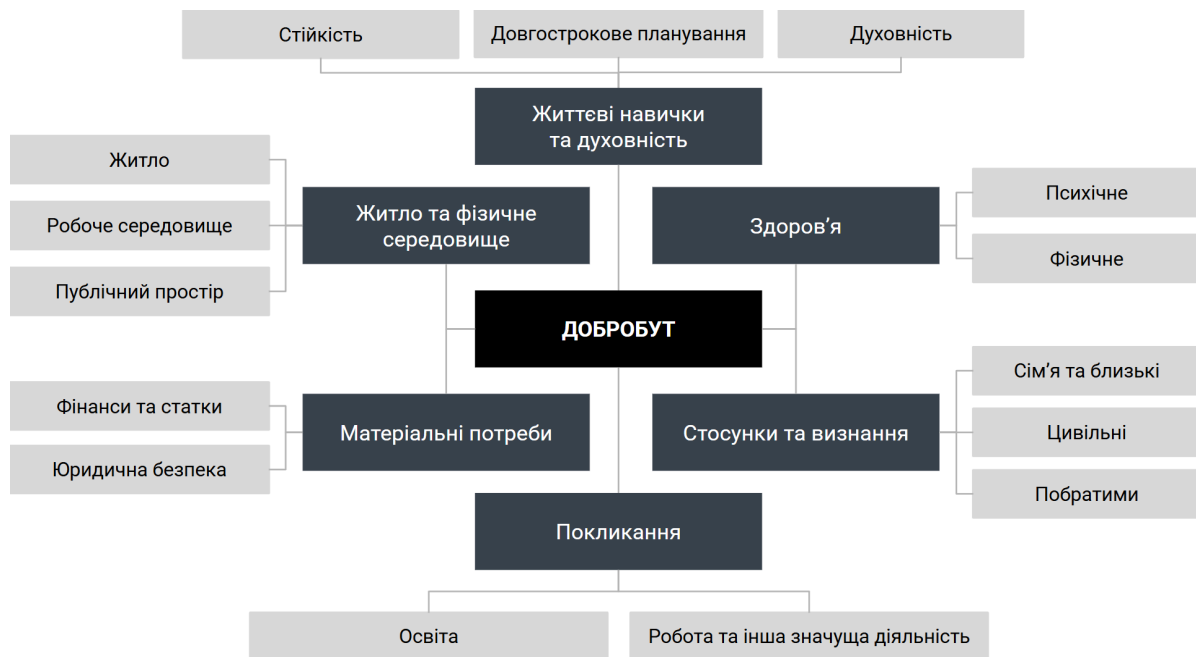
- **Здоров'я:** фізичне та психічне
- **Житло та фізичне середовище:** власне місце проживання та житло, робоче середовище й публічний простір
- **Матеріальні потреби:** фінанси, дохід, майно та юридична безпека
- **Стосунки та визнання:** стосунки з близькими, сім'єю, цивільним оточенням, визнання досвіду і внеску, вшанування пам'яті
- **Покликання:** освіта, робота, інша значуща діяльність, наприклад, хобі або активізм
- **Життєві навички та духовність:** стійкість, довгострокове планування й життєві опори, важливі навички

Об'єктивні показники відображають фактичну наявність певних складників добробуту — наприклад, житла, доступу до медичної допомоги, підтримки сім'ї або побратимів / посестер. Суб'єктивні показники стосуються того, як людина оцінює ці умови у власному житті — наприклад, наскільки вона задоволена якістю житла або медичного забезпечення.

⁵⁸ Ветеран Хаб. (2023). Концепція добробуту ветеранів та ветеранок. veteranhub.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/dobrobut_opys-skorocho.pdf

⁵⁹ Thompson, J. M., Vogt, D., & Pedlar, D. (2022, 7 April). Success in life after service: A perspective on conceptualizing the well-being of military Veterans. *Journal of Military, Veteran and Family Health*. doi.org/10.3138/jmvfh-2021-0037

Візуалізація моделі Добробуту

У межах цього дослідження ми операціоналізували кожен зі складових добробуту відповідно до контексту позбавлення волі. Наприклад, у компоненті «Здоров'я» аналізували наявність послуг охорони здоров'я та задоволеність їхньою якістю, а в компоненті «Стосунки» — спілкування з рідними, іншими засудженими / ув'язненими, персоналом.

Водночас ми не розглядали домен «Життєві навички та духовність», оскільки в умовах позбавлення волі він може зазнавати суттєвої дестабілізації. Під час відбування покарання людина значною мірою позбавлена контролю над власним життям і можливості планувати його поза межами установи. Для ветеранів/ок ця втрата контролю може бути ще відчутнішою: у деяких траєкторіях свого шляху вони не мають можливості розбудовувати свій цивільний добробут і поступово переходити до цивільного життя. З огляду на це ми не аналізували цей складник і зосередилися лише на тих компонентах, на які можна безпосередньо впливати під час ув'язнення або засудження.

Рамка Добробуту також дала нам змогу охопити як інституційні умови перебування в місцях позбавлення волі, так і суб'єктивне сприйняття цих умов ветеранами/ками. Такий підхід допомагає зрозуміти, які базові потреби ветеранів/ок задовольняються, а які залишаються поза увагою профільних установ і потребують подальшого покращення.

Частина виокремлених потреб є універсальною для всіх ув'язнених і засуджених незалежно від наявності ветеранського статусу чи бойового досвіду. Водночас частина потреб є специфічною для ветеранів/ок сучасної російсько-української війни — зокрема пов'язаних зі впливом бойового досвіду на здоров'я та необхідністю підтвердження й належної ідентифікації статусу УБД.

Здоров'я

За концепцією Добробуту, компонент «Здоров'я» складається з фізичного та психічного стану. З огляду на бойовий досвід ув'язнені та засуджені ветерани/ки можуть мати специфічні поранення або стани здоров'я, які безпосередньо впливають на їхнє перебування в місцях позбавлення волі і водночас не завжди враховуються.

Під час інтерв'ювання та аналізу ми фокусувалися на таких вимірах цього компонента:

- Функціонування системи фізичного та психічного здоров'я в місцях позбавлення волі
- Доступність медичних послуг і медикаментів
- Інклюзивність та врахування специфічних потреб ветеранів/ок
- Задоволеність якістю медичних послуг

Інституційні виклики

надання медичної допомоги

Нормативно система охорони здоров'я всередині пенітенціарної системи в Україні побудована так, що має гарантувати засудженим та ув'язненим право на охорону фізичного та психічного здоров'я на рівні загального законодавства⁶⁰.

⁶⁰ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Абз. 6 ст. 8. zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

Закон передбачає:

- безоплатну та платну медичну допомогу (зокрема психіатричну і психологічну) і медичний супровід — як у межах установ виконання покарань, так і поза ними;
- обов'язкові первинні медичні та психіатричні огляди під час прибуття до установи;
- можливість вибору лікаря;
- стаціонарне лікування поза системою виконання покарань;
- доступ до спеціалізованої діагностики;
- дотримання лікарської таємниці;
- функціонування лікувально-профілактичних закладів у межах виправних установ;
- спеціальні гарантії для жінок та людей із небезпечними інфекційними захворюваннями, зокрема спрямування до інфекційних ізоляторів.

У межах експертних інтерв'ю для цього дослідження ми дізналися, що фактично система охорони здоров'я в пенітенціарних установах організована фрагментовано, нестабільно та перебуває в тривалому перехідному стані. Експерти/ки пов'язують це насамперед із незавершеною реформою системи охорони здоров'я, що розпочалася після 2016 року. Тоді медичні служби вивели з прямого підпорядкування пенітенціарної служби, але так повноцінно й не інтегрували до загальної системи охорони здоров'я, як планувалося першопочатково.

«Доступ до лікаря на сьогодні є загальною проблемою системи забезпечення охорони здоров'я в місцях несвободи у зв'язку з тим, що відбулася так звана реформа після 2016 року. Планувалося передати ці функції Міністерству

охорони здоров'я... Коротше кажучи, там багато було всяких проблем... На сьогоднішній день ситуація перебуває в поганому перехідному стані».

Експерт громадської правозахисної організації

У межах цієї реформи у 2017 році створили Державну установу «Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України» (ЦОЗ ДКВС України)⁶¹, яка стала окремим бюджетним закладом охорони здоров'я, відповідальним за медичне забезпечення засуджених, людей, узятих під варту, а також персоналу ДКВС. Водночас ця інституція належить до сфери управління Міністерства юстиції України та не підпорядковується Міністерству охорони здоров'я України. Це зумовлює інституційну «подвійність» системи: формально медична допомога має надаватися за загальними стандартами охорони здоров'я, однак організаційно, кадрово та фінансово залишається вбудованою в логіку пенітенціарного управління.

Зокрема, через згадану «подвійність» у системі немає Програми медичних гарантій та фінансування через Національну службу здоров'я України (НСЗУ), електронної системи направлень, первинної медичної допомоги та сімейних лікарів. Звіти моніторингових візитів до виправних установ засвідчують відсутність сімейних лікарів та неможливість підписати декларацію з наявними терапевтами/ками (зокрема, у Хмельницькому СІЗО⁶²).

⁶¹ Міністерство юстиції України. (2025). Наказ «Про затвердження Положення про Державну установу "Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України"». coz.kvs.gov.ua/wp-content/uploads/2025/03/Положення-ЦОЗ-ДКВС-нова-редакція-14.03.2025.pdf

⁶² Зуйков, С., Діденко, А., Ярославцев, О., & Шпулак, Н. (2023, 11 травня). Звіт за результатами моніторингового візиту до ДУ «Хмельницький слідчий ізолятор». Харківська правозахисна група. khpq.org/1608812240

«Ну як би системи немає... Пенітенціарна система продовжує працювати за системою Семашка⁶³. І вони не конектяться... У них немає сімейних лікарів, у них немає електронних направлень».

Експерт громадської правозахисної організації

У системі також є значні організаційні, фінансові та адміністративні бар'єри, вона часто є хронічно недофінансованою та залежною від неформальних рішень, які ухвалюють медичні частини та адміністрація кожної окремої установи. Усе це безпосередньо впливає на доступність як базового лікування, так і спеціалізованої допомоги. У результаті засудженим і людям під вартою часто пропонують лише лікування в межах пенітенціарної медицини, яка не завжди здатна забезпечити належний рівень допомоги.

«Його потрібно везти в лікарню, а в лікарню має бути конвой... Їм [засудженим] нав'язують тюремну медицину. Тюремна медицина в нас неефективна».

Експерт громадської правозахисної організації

Фактична організація медичної допомоги залишається фрагментованою та значною мірою залежить від інституційного контексту конкретної установи. Водночас для ув'язнених і засуджених вона часто є чи не єдиною доступною опцією, адже звернення до цивільних медичних закладів у більшості випадків неможливе.

⁶³ Система Семашка — це радянська модель охорони здоров'я, впроваджена у 1920-х роках наркомом Миколою Семашком, яка базувалася на централізованому фінансуванню закладів охорони здоров'я за кількістю ліжок у них.

Діагностика та обстеження

На етапі прибуття до виправної установи засуджені проходять первинний медичний огляд. За свідченнями наших респондентів/ок, їхній огляд був доволі ретельним і детальним, особливо для виявлення інфекційних захворювань. Це відповідає передбаченій законом процедурі обстеження в карантинному відділенні, де мають виявляти інфекційні, соматичні та психічні захворювання⁶⁴.

«Зразу повели на медкомісію... Ретельно перевіряли, чи не хворів на туберкульоз... І аналізи, і все. Ну так, серйозно ставилися».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

Обов'язкове первинне обстеження новоприбулих, яке мало б стати основою для подальшої допомоги та комунікації із засудженими / ув'язненими щодо їхнього психологічного стану, на практиці часто є формальною. За словами респондентів/ок дослідження, зібрана під час такого обстеження інформація часто не переходить у подальші дії чи супровід.

«Вони тут робили чотири тести різних... На комп'ютері галочки ставив... Вони зробили, я там порозписувався, вони свою ніби роботу зробили».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

Водночас психологи/ні, які брали участь в експертних інтерв'ю, зазначали, що в їхніх установах діє система відстежування та регулярної роботи з людьми, яка ґрунтується саме на результатах первинного опитування. Це свідчить про нерівномірність досвідів і доступу до послуг психічного здоров'я між різними установами.

⁶⁴ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ч. 1 ст. 59.
zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

Система також фіксує досить великий обсяг даних про людину, але не завжди має спроможність проаналізувати ризики, оцінити потреби або забезпечити послідовну допомогу. Зокрема, у напрямі психологічної підтримки це частково пов'язано з тим, що наявні ресурси часто спрямовані на організаційні потреби установи — розподіл людей для тримання та мінімізацію загроз надзвичайних подій (наприклад, запобігання суїцидам, бунтам та голодуванням усередині колоній, конфліктним та небезпечним для життя ситуаціям).

«Агресивно, не агресивно... щоб не скоїла самогубство. Вони дивилися, де серйозніша дисципліна».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

Під час первинного скринінгу здійснюється розподіл людей усередині установи. На основі його результатів визначають місце перебування людини в колонії та її режимні «ризики». Водночас такий підхід не передбачає обов'язкового подальшого супроводу або підтримки, спрямованої на відновлення психоемоційного стану.

«Вона [психологиня] після спілкування робила висновок... По її заключенню йшло розподілення... Але з нею практично... Чи до неї хтось бігав, якісь питання виясняли».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

На подальших етапах перебування у місцях позбавлення волі у ветеранів/ок може виникати потреба у спеціалізованій діагностиці та лікуванні — зокрема магнітно-резонансна томографія (МРТ), комп'ютерна томографія (КТ), складних лабораторних аналізах або консультаціях вузьких спеціалістів. Однак такі послуги фізично неможливо забезпечити в межах медичних частин пенітенціарних установ. Результати

моніторингових візитів свідчать, що в багатьох установах бракує навіть базового обладнання — зокрема рентген-апаратів та можливостей для повноцінної діагностики^{65, 66, 67, 68}.

«МРТ, КТ — це все вивозиться, ще й людина повинна заплатити за те, щоб конвой тебе вивіз... І плюс заплатити за МРТ і КТ».

Адвокатка, дружина ветерана з досвідом ув'язнення та засудження

Окремою проблемою є стоматологічна допомога^{69, 70}. Трапляються випадки, коли стоматологічні кабінети не мають необхідних пломбувальних матеріалів⁷¹, тому лікування фактично зводиться до видалення зубів замість їх збереження.

«Колонія надає тільки ургентну медичну допомогу. Вирвати зуб можна, а вставити його назад — ні».

Експерт громадської правозахисної організації

⁶⁵ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 6 вересня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Черкаського слідчого ізолятора. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814816

⁶⁶ Зуйков, С., Діденко, А., Ярославцев, О., & Шпулак, Н. (2023, 11 травня). Звіт за результатами моніторингового візиту до ДУ «Хмельницький слідчий ізолятор». Харківська правозахисна група. khpq.org/1608812240

⁶⁷ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2024, 19 січня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Покровської виправної колонії № 17. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608813238

⁶⁸ Зуйков, С., Скрипка, Г., Цвілий, О., Діденко, А., & Романов, М. (2023, 11 липня). «Без права на скаргу» — візит до Качанівської виправної колонії № 54. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608812492

⁶⁹ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 29 вересня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Сумського слідчого ізолятора. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814885

⁷⁰ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2024, 19 січня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Покровської виправної колонії № 17. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608813238

⁷¹ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2024, 28 травня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Житомирської виправної колонії № 4. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608813664

Отже, попри формальну наявність медичних послуг, на практиці їхній обсяг обмежений наявними ресурсами окремої установи. Це зміщує акцент зі збереження здоров'я на реагування на гострі стани, залишаючи поза увагою профілактику та планове лікування.

Доступ до ліків

Окремий виклик у пенітенціарній системі — фінансування медикаментів і спеціалізованого лікування, що входить у право ув'язнених та засуджених громадян/ок на медичну допомогу. Через незавершену реформу системи охорони здоров'я на практиці досі незрозуміло, хто саме має фактично її компенсувати.

«Якщо ви не розв'яжете першочергове питання з нормальною людською, кваліфікованою медичною допомогою і препаратами... Знову ж таки система... Хто буде компенсувати ці препарати?»

Експерт громадської правозахисної організації

Цей виклик особливо відчутний у випадку ветеранів і ветеранок, які потребують знеболення та лікування наслідків поранень.

«Якщо людина без кінцівок, якщо людина з якимись пораненнями, ці поранення постійно дають про себе знати, і це треба обезболювати, я кажу про фізичний біль».

Експерт громадської правозахисної організації

Звіти моніторингових візитів також фіксують обмежений асортимент медикаментів у медичних частинах, проблеми з дотриманням умов зберігання, а також випадки використання

протермінованих препаратів^{72,73}. У такому контексті фактична реалізація права на медичну допомогу зводиться до надання мінімального набору засобів для ургентного, тобто термінового, реагування, тоді як лікування хронічних, ускладнених або специфічних станів системно випадає з можливостей установ.

«У колоніях, якщо ми будемо брати, і подивимось тендери, які проводять колонії, і саме медичні частини, то фактично, крім анальгін, вугілля, скажемо так, вугілля активоване, можливо, там щось більше, ібупрофен, можливо є».

Адвокатка, дружина ветерана з досвідом ув'язнення та засудження

Медикаменти, витратні матеріали для ін'єкцій і крапельниць, а інколи й саме лікування часто перекладаються на плечі самих ув'язненого/ої чи засудженого/ої або родини, благодійні фонди чи громадські організації, волонтерів/ок.

«Ті, хто має ресурс, наприклад, ті, хто, скажімо, багатий із засуджених, мають можливість... Умовно, та ж сама стоматологія, протезування зубів, все. Цим колонія не займається. Тобто, якщо є така можливість, туди ходять, звичайно... Але це тільки за кошти безпосередньо самих осіб засуджених».

Експерт громадської правозахисної організації

«У кого не було, що оцеї самої гуманітарної допомоги у вигляді, то воно там було трошки гірше. Допомогу надають, але знову ж таки та крапельниця, що має капати

⁷² Зуйков, С., Діденко, А., & Ярославцев, О. (2023, 12 травня). Звіт за результатами моніторингового візиту до ДУ «Райківецька виправна колонія № 78». Харківська правозахисна група. khpq.org/1608812247

⁷³ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 25 вересня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Сумської виправної колонії № 116. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814884

там півтори години, її заливали за 20 хвилин. Він там ходив і, як би, ну, не можна так робити. Але, але...»

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

«Ми самі закуповували аж до того, що системи, крапельниці і так далі. Домовлялися безпосередньо з медичною частиною, яка його прокапувала. Точно така ж ситуація, скажімо так, з усіма хлопцями [ветеранами], які у мене є як клієнти».

Адвокатка, дружина ветерана з досвідом ув'язнення та засудження

Дані з проведених інтерв'ю свідчать, що практики оплати лікування або медикаментів власним коштом є поширеними та не обмежуються окремими установами. Такий стан справ формує системну нерівність між засудженими / ув'язненими: ті, хто має фінансовий або соціальний ресурс, можуть отримувати більш повне лікування, тоді як інші змушені обмежуватися мінімальною медичною допомогою, яку може забезпечити медична частина установи.

У випадку психічного здоров'я доступ до препаратів і більш тривалого лікування часто стає непередбачуваним і нерівним. Ветерани/ки можуть сприймати це як несправедливість, адже йдеться про наслідки досвіду служби, який держава має визнавати та брати до уваги.

«Так виходить, що людина... типу, в нього хаотичні статеві зв'язки, він, наприклад, заразився ВІЛ-інфекцією, йому дають АРВ-терапію⁷⁴, а я вас захищав, воював, мені

⁷⁴ Антиретровірусна (АРВ) терапія — лікування ВІЛ за допомогою комбінації препаратів, які пригнічують розмноження вірусу, відновлюють імунну систему та знижують вірусне навантаження до невизначуваного рівня.

*вдирвало ногу, я зійшов з розуму, і маю за свої гроші таблетки купувати. Ну, піз**ць, якось несправедливо».*

Експерт громадської правозахисної організації

«Пакет медикаментів в психіатрії, що виділяє департамент, дуже малий, дуже малий. І це дуже, я так розумію, дешеві препарати, які не всім підходять... Хлопці жаліються на те, що після них велика побічка йде... Ті препарати, які потребують засуджені, їх нема».

Представниця соціально-психологічної служби колонії, психологиня

В умовах обмеженого доступу до медикаментів додатковою проблемою стає призначення лікування за принципом наявності, а не відповідності клінічним протоколам. Так, досвід респондентів/ок демонструє наслідки такого підходу, коли доводилося використовувати універсальні або невідповідні ліки для різних станів.

«А в нас на санчастині, ну, експериментують, що є, то й дають. Ось недавно уколи прописали, щось там прокололи, виписали те, що дають цим епілептикам, то й мені таке дають. Ще й голова постійно болить».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

Такі свідчення показують, що клінічні рішення щодо лікування визначаються не індивідуальними потребами людини та протоколами, а фактичною наявністю препаратів, що підвищує ризик неефективної терапії, а подекуди і загалом втрати довіри до медичної допомоги.

Кадрове забезпечення медичних частин

Одним із ключових обмежень у забезпеченні медичної та психологічної допомоги в установах пенітенціарної системи залишається нестача фахівців/чинь. Навіть там, де допомога організована відносно краще, її стійкість часто залежить від зусиль окремих спеціалістів/ок або невеликих команд, а не від системно забезпечених кадрових ресурсів.

У частині установ доступ до медичної допомоги краще організований: фахівці/чині за власною ініціативою долучаються до пілотних проєктів громадських організацій для покращення послуг, проходять навчання й формують внутрішні практики роботи. Проте навіть у таких випадках можливості лікування значною мірою тримаються на кадрових зусиллях конкретної людини або вузької команди та не гарантуються для інших установ.

«По штату у нас два психологи, але на даний момент я лише одна психолог. І це був такий, скажімо, профільний шлях я вибрала, що я з 2019 року займаюся тільки ветеранами... Соціального робітника у нас немає... У нас є психіатр, і якщо нам потрібна якась допомога, ми між собою співпрацюємо».

Представниця соціально-психологічної служби колонії, психологиня

Особливо помітно кадровий дефіцит у сфері психічного здоров'я, де доступність допомоги значною мірою залежить від наявності психологів/инь, психіатрів/инь та інших фахівців/чинь. Навіть там, де психологічна підтримка доступна для ветеранів/ок, її стійкість залежить від кадрової спроможності установи. Велике навантаження, неуконплектування або суміщення функцій фахівців/чинь погіршують якість і доступність допомоги.

За таких умов складно забезпечити безперервність необхідного лікування та доступ до послуг під час переведення між установами, які за словами респондентів/ок, трапляються досить часто.

У більшості установ фіксується системна нестача медичного персоналу. Так, попри задекларовану наявність психологів/инь, психіатрів/инь та наркологів/инь у штатах, моніторингові візити повсюдно фіксують нестачу відповідних фахівців^{75, 76}, що на пряму знижує спроможність системи відповідати на запити людей та проводити послідовну роботу. У розмовах з респондентами/ками ми також побачили, що психологи/ині можуть бути перевантажені супутніми обов'язками або змушені закривати управлінські прогалини установи.

«Ну, тут писався, правда, два місяці, щоб до психіатра [потрапити]. А виявляється начмед і психіатр — це все одна людина».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

«Два [психологи в колонії], але через значний некомплект психологів... буває, що психолог... змушений виконувати роль того начальника відділення...»

Представниця соціально-психологічної служби колонії, психологиня

⁷⁵ Зуйков, С., Діденко, А., Ярославцев, О., & Шпулак, Н. (2023, 11 травня). Звіт за результатами моніторингового візиту до ДУ «Хмельницький слідчий ізолятор». Харківська правозахисна група. khpq.org/1608812240

⁷⁶ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 21 вересня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Харківського слідчого ізолятора. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814883

Моніторингові звіти підтверджують наявність посад психологів/инь, самих фахівців/инь та психологічних кабінетів^{77, 78, 79}. Водночас експерти/ки зазначають, що на практиці ця інфраструктура часто виконує радше символічну функцію, ніж забезпечує системну психологічну підтримку.

«І кабінет... Є з акваріумом, але робота не робиться. І ми коли приїжджаємо, вони показують, що от приміщення, воно там красиво, можуть бути крісла зручні там. Тобто, де працювати, є, а от програми роботи... Їх немає... Журнали ведуться, галочки ті поставляться, а реально не проводиться».

Експерт громадської правозахисної організації

За словами респондентів/ок, подекуди робота психологів/инь у місцях позбавлення волі може зводитися до паперового супроводу та формальних «обходів», без регулярної індивідуальної чи групової підтримки та без можливості вибудувувати довіру як основу допомоги.

«В усіх установах взагалі є психологи. Вони ходять, раз в рік точно їм треба для відмітки обхід роботи».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

Брак кадрів впливає не лише на доступність психологічних консультацій, але й можливість залучення психіатрів/инь, які часто працюють не на повну ставку або по графіку.

⁷⁷ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 29 вересня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Сумського слідчого ізолятора. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814885

⁷⁸ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 21 вересня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Харківського слідчого ізолятора. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814883

⁷⁹ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 23 лютого). Звіт за результатами моніторингового візиту до Запорізького слідчого ізолятора. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814430

В установах позбавлення волі може бути обмежений доступ до психіатра/ині навіть як до внутрішнього ресурсу — наприклад, коли спеціаліст/ка працює на часткову ставку через обмежені фінансові та кадрові можливості. У такому разі психіатр/иня перебуває на робочому місці лише обмежений час і фізично не може проконсультувати всіх, хто потребує допомоги.

«Лікар-психіатр... Його довгий час не було... Він приїжджає дуже рідко... Зрозуміло, що всіх засуджених, які хочуть до нього потрапити, він не приймає... але з цим справді є проблема, було б класно, якби він був».

Представниця соціально-психологічної служби колонії, психологиня

З цієї перспективи дефіцит фахівців/чинь на місцях залишається чи не найбільшим викликом у системі охорони психічного здоров'я для ув'язнених та засуджених. І водночас одним із ключових пояснень, чому психологічна допомога часто недоступна тоді, коли вона найбільше потрібна⁸⁰.

«Ми з вами зараз поїдемо в десять різних тюрем, в кожній тюрмі там десь [засуджених] 1000 людей, десь 500 людей, десь 300. Ви знаєте кількість психологів, які там працюють? Один-два... Як два психологи можуть працювати з тисячею людей?»

Експерт громадської правозахисної організації

Для частини опитаних респондентів/ок такий стан системи породжує відчуття повної відсутності інституційної психологічної підтримки.

«Цього взагалі немає, це що за бред. Там такого немає».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

⁸⁰ Детальніше про це див. [«Підтримка у напрямі психічного здоров'я»](#).

Окрему роль у забезпеченні доступу до медичних послуг відіграють неформальні практики взаємодії з медичним персоналом. Респонденти/ки згадували, як у ситуації хронічного дефіциту ресурсів у системі загалом лікування починає функціонувати через домовленості, обмін і компенсацію матеріальними речами, які формально не мають жодного стосунку до медичних послуг.

*«Нам треба чотири пачки папи, ручки, каністри
моючого... Все, я їм це все притаравив —
і мене прокапують».*

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

Це особливо помітно в умовах СІЗО, де доступ до психолога/ині або зовнішніх спеціалістів/ок може залежати від процесуального статусу людини та додаткових рішень.

*«Якщо беремо слідчий ізолятор, якщо людина підозрювана,
то це за рішенням слідчого. Слідчий може не надавати
такий дозвіл. Якщо, наприклад, обвинувачений, то це через
суд має право, зараз суд дає дозвіл на те, щоб зайшов
психолог. І треба аргументувати, чому повинен психолог
зайти до людини. Тобто хочеться вказувати, ну вибачте,
що людина у нас військова. Тут зрозуміло, що вона бачила
дуже багато чого. І людині просто треба поспілкуватися
з психологом».*

Адвокатка, дружина ветерана з досвідом ув'язнення та засудження

Через брак доступного лікування люди інколи змушені ставати самі собі психологами/инями й психіатрами/инями, вивчаючи способи саморегуляції та ухвалюючи рішення про курси лікування.

«Я ж кажу, я ще почав працювати над цим, я зрозумів ще в СІЗО, часу в мене було предостатньо... Я сам собі надавав допомогу, я постійно, як психологічно, так і якісь проходив курси, пропивав курси лікування для покращення».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

Доступ до цивільної медицини

Якщо ув'язнені / засуджені не хочуть або не мають змоги пройти лікування на місці, вони можуть скористатися медичною допомогою в межах цивільної системи охорони здоров'я, зокрема виїхати до закладів охорони здоров'я⁸¹. Однак на практиці такі виїзди часто ускладнюють адміністративні та безпекові обмеження, зокрема, необхідність конвоювання⁸², яке установи часто розглядають як додаткове фінансове навантаження.

«Існує система надання послуг цивільних лікарів, коли в разі, якщо не може бути надана послуга... то тоді, в принципі, можна звернутися до цивільного медичного закладу... Це організація маршруту, конвойні... Це витрати... Колонія каже: ми не повеземо, у нас немає бензину...»

Експерт громадської правозахисної організації

Через складнощі з отриманням послуг на місці особливого значення також набуває можливість запрошувати цивільних надавачів/ок медичних послуг до установи. Формально

⁸¹ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ч. 3 ст. 59.
zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

⁸² Конвоювання — це супровід людини, яка перебуває під вартою, працівниками конвойної служби під час її переміщення за межі установи (зокрема, до закладів охорони здоров'я) з метою забезпечення безпеки, контролю та недопущення втечі.

це можливо, однак на практиці складно й часто залежить від позиції конкретної адміністрації.

«Коротше кажучи, така можливість, як виключення, як організація спеціального процесу існує. Але просто так сказати: давайте ми запросимо психіатра, нехай він прийде в колонію і попрацює годину з оцим і оцим засудженим — такого немає».

Експерт громадської правозахисної організації

Доступ до цивільної медицини також може залежати від неформальних домовленостей між медичними працівниками/цями пенітенціарної та цивільної систем.

«Часто це питання повністю залежить від відносин, як зможуть медики [в пенітенціарній установі] домовитися з цивільними... Цивільні медики часто дуже розуміють, що це люди... При цьому вони [цивільні медики] не отримують відшкодування від НСЗУ. Така от катавасія».

Експерт громадської правозахисної організації

Наприклад, якщо у засудженого/ої є потреба звернутися за медичними послугами до цивільного закладу охорони здоров'я, то медичний/а співробітник/ця у колонії може це організувати в обхід стандартної процедури конвоювання, дати контакти цивільних фахівців/чинь, щоб людина могла легше отримати необхідну консультацію чи допомогу, оскільки це може бути єдиним способом отримати послугу від цивільного медичного закладу. Це може призводити до нерівності в доступі до медичних послуг між установами та навіть між окремими людьми в межах однієї установи.

Підтримка

у напрямі психічного здоров'я

Специфіка потреб ветеранів і ветеранок

Коли ми говоримо про потреби в психічному здоров'ї, важливо наголосити: це один із небагатьох вимірів потреб у пенітенціарній системі, де можна спостерігати відмінності в характері запитів людей із бойовим досвідом і цивільних засуджених.

Проходження військової служби та участь у бойових діях можуть мати довготривалі наслідки для психічного стану людини, і саме вони нерідко виявляються «невидимими» в момент потрапляння до установи, але водночас суттєво впливають на її адаптацію, поведінку та стійкість. Тому для ветеранів/ок серед засуджених та ув'язнених питання доступу до якісної психологічної допомоги, розуміння власного стану та можливості отримати підтримку може бути більш гострим й актуальним.

«Максимум... психіатр... має прийомний день, раз в тиждень може приходити. А це так тут відбуватися не повинно... Я вам скажу, що на ПТСР будуть не тільки люди військові страждати, а й цивільні. Коли тут сидиш під цими бомбардуваннями, то ти сам вже не зовсім нормальний... Вони, хто що переживав там, багато різних історій. Це дуже актуальна психологічна і психіатрична допомога. Це зараз номер один має бути».

Експерт громадської правозахисної організації

Результати інтерв'ю додатково ілюструють, що серед ветеранів/ок найчастіше згадуються симптоми, які можуть указувати на ПТСР, а також пов'язані з ним прояви: проблеми зі сном чи апетитом, флешбеки, апатія, відчуття провини

та емоційне виснаження. Ми не маємо переконливої статистики щодо превалентності певних станів чи симптоматики серед засуджених ветеранів/ок, проте матеріали інтерв'ю дають підстави говорити про те, що навіть тоді, коли люди стикаються з виразною симптоматикою, у місцях позбавлення волі вони частоне можуть отримати тривалу, комплексну та стабільну допомогу.

Посилювати вразливість людини може і сам досвід перебування у виправних установах. Він може стати додатковим стрес-фактором, що накладається на попередній досвід та може підсилювати його вплив на психологічний стан.

«Ментальне здоров'я змінилось, звісно. Постійні хвилювання, відношення правоохоронних органів, умови тримання, спілкування з людьми, з якими на жодному рівні у звичайному житті не пересікаєшся, сама несправедливість судової системи... Це дуже впливає на психологічний стан».

Ветеранка з досвідом ув'язнення

Умови утримання пенітенціарної системи — ізоляція, обмеження контролю над життям, жорсткий режим, постійний тиск — можуть виявитися особливо важкими для людей, які вже мають порушення психічного стану. Психологічна напруга впливає не лише на самопочуття, але й на взаємодію з іншими ув'язненими та персоналом, а також на ризики конфліктів і дестабілізації.

«Або якщо в нього важкий ПТСР? Ви розумієте, що таке посттравматичний стресовий розлад? А ви розумієте, коли 20 людей в одному бараці з ПТСР?.. Без препаратів та доступу до психологічних консультацій!»

Експерт громадської правозахисної організації

Особливо гостра потреба в підтримці в перші дні та тижні після арешту або прибуття до установи відбування покарання. Респонденти/ки описують цей період як стан психологічної дестабілізації, у якому людина часто не здатна критично оцінити самопочуття, сформулювати запит та послідовно «домогатися» допомоги. У таких ситуаціях потреба полягає в можливості кризового втручання і швидкої стабілізації.

«Була потреба [у психологічній допомозі], так як я була в дуже жахливому психологічному стані, до цього декілька днів не могла фізично приймати їжу, заспокійливі пігулки ковтала щодня буквально пачками. Коли мене арештували, а потім ще й вивезли на слідчий експеримент, то фактично "зірвали" з максідоз заспокійливих препаратів, і один за одним почали спалахувати напади ПТСР».

Ветеранка з досвідом ув'язнення

У цей момент ключова потреба полягає в комплексному оцінюванні стану, врахуванні попереднього анамнезу та лікування, яке людина проходила до потрапляння в установу, а також наданні допомоги або медикаментозного супроводу.

«Хотілося б, щоб була якась психологічна підтримка на початку. Тому що перші дні, перші тижні відбування в СІЗО дуже тяжкі. Особливо коли ти розумієш свій вчинок, свій злочин, ти закриваєшся. В моєму випадку я почав закриватися в собі і дуже себе винив в тому, що сталося».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

Інтерв'ю з психологами/инями колоній також показують, що саме в перший період перебування людини в установі персонал має можливість побачити ризики, пов'язані з її психічним станом. Проте для ефективного тестування та інтерпретації результатів тестів потрібні кадрові та технічні ресурси, а також чутливі підходи.

«Почнемо з того, що коли засуджений потрапляє в установу, він перебуває два тижні на дільниці карантинної діагностики розподілу. Це от ті два тижні, коли вивчається людина, коли ми розуміємо, чи їй треба посиленна психологічна допомога...»

Представниця соціально-психологічної служби колонії, психологиня

Окремий пласт запитів на послуги психічного здоров'я пов'язаний із потребами «бути почутим/ою» і мати безпечний простір для розмови з людиною, яка здатна втримувати важкий досвід без знецінення чи тиску. У частині випадків опитані ветерани/ки зазначили, що таку роль фактично виконували не фахівці/чині, а співкамерники/ці як найближче доступне джерело підтримки.

«Спершу дуже винив себе, дуже заморочувався над цим, постійно замикався в собі. Але хлопці, які знаходилися зі мною в камері, це і були, мабуть, такі, знаєте, перші психологи... Ми постійно говорили, знаходилися в одній камері дуже багато часу... Тому, скажімо, побороти оцей свій такий психологічний стан мені допомогли співкамерники і все».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

«Декілька разів за 1,5 року були напади ПТСР і допомогу надавали більше ув'язнені, ніж співробітники, — це теж пригнічує. Немає розуміння з навколишніми».

Ветеранка з досвідом ув'язнення

За відсутності доступних і зрозумілих каналів допомоги частина ветеранів/ок змушена покладатися на самодопомогу й самостійно вибудовувати стратегії регуляції стану. Однак навіть ефективні індивідуальні механізми не замінюють

психологічну й психіатричну підтримку, особливо коли симптоми загострюються.

«Я, знаєте, робив собі такий графік, старався не спати вдень (ну, це я прочитав в книзі). Я зробив графік такий і старався жити по графіку... От в мене все була проблема, що я не міг заснути.... У мене були флешбеки постійні, які не давали можливості заснути. І от коли я, наприклад, ніч прокрутився і не зміг заснути, я не лягав вдень, як би мені не хотілось. Тобто я там півтора суток тримався, і вже коли організм виснажений, лягав, як всі люди, вночі і спав».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

Можемо узагальнити, що ключовий запит полягає не в лікуванні одного конкретного симптому, з яким стикаються всі ув'язнені та засуджені, а в уможливленні доступу до комплексної допомоги та психологічної реабілітації, яка буде чутливою до досвіду людини та реальних потреб. Найчастіше серед станів, що згадуються в контексті ув'язнених та засуджених ветеранів/ок, фігурує ПТСР як комплексний розлад із різними проявами, який не завжди можна коректно розпізнати неозброєним оком і яким майже ніколи не лікується коротким втручанням. Водночас саме в цьому напрямі в пенітенціарній системі часто бракує як методик, так і доступних спеціалізованих інструментів роботи.

«У нас з ПТСР не переводять в психіатричну клініку. А хто в нас ПТСР взагалі займається?»

Експерт громадської правозахисної організації

Доступні формати підтримки та їхні обмеження

Доступ до послуг психічного здоров'я не є одноманітним: у різних установах існують різні моделі взаємодії з ув'язненими

та засудженими, різні ресурси, кадрова забезпеченість, а іноді — різне розуміння самої ролі психологічної служби. Ця нерівномірність означає, що якість психологічної підтримки суттєво залежить від конкретного контексту, команди та людського фактора.

Інтерв'ю з психологами/инями та представниками/цями соціально-психологічних служб демонструють, що в окремих установах є практики регулярної психологічної підтримки як у форматі індивідуальних консультацій, так і через групові заняття та психокорекційні програми. У таких випадках важливим чинником стає не лише наявність самих фахівців/чинь, але й довіра та сформовані канали звернення по допомогу.

У межах психологічної підтримки в установах можуть застосовуватися групові та індивідуальні практики стабілізації стану, наприклад арттерапія, релаксаційні техніки, аутотренінги. Це не є еквівалентом психотерапії, однак у частині випадків може стати для людей доступним інструментом емоційної регуляції та зниження напруги.

«Ми використовуємо сеанси музикотерапії, сеанси релаксацій, фільмотерапії... арттерапію... мандалотерапію... Техніки релаксації заземлення дуже їм заходять... Вони виходять набагато заряджені позитивними емоціями...»

Представниця соціально-психологічної служби колонії, психологиня

Психологи/ні установ в інтерв'ю вказували, що вони мають досвід проведення групових терапевтичних сесій для ув'язнених та засуджених, і водночас звертали увагу, що в навіть коректні групові практики не завжди безпечні або прийнятні саме для бойової травми. Так, за їхніми словами, частина засуджених ветеранів/ок не готова повертатися

до травматичних епізодів у групі, а «відкриття» травми без можливості тривалого супроводу може лише погіршувати стан.

«Вони не хотіли цим ділитися. Навіщо?.. Десять чоловік, у кожного своя травма, і ми це починаємо ворухити... Ми розворушили, людина пішла в негативному стані... Травми лікуються роками».

Представниця соціально-психологічної служби колонії, психологиня

Так, навіть у випадках, коли психологи/ні колоній проводять регулярну терапевтичну роботу в доступних групових форматах, вони не можуть покрити комплексні запити, що виникають у ветеранів/ок як прямі наслідки їхньої військової служби.

Саме тому громадські організації часто перебирають на себе функції надання психологічної підтримки засудженим та ув'язненим, частково закриваючи системні прогалини через онлайн-консультування, адвокацію доступу до фахівців/чинь і розбудову додаткових каналів допомоги там, де інституційних ресурсів недостатньо.

Робота із залежностями та замісною підтримувальною терапією

Окремий напрям — робота з хімічними залежностями. В пенітенціарній системі це один із напрямів, де останніми роками відбулися помітні нормативні й організаційні зрушення. Законодавство передбачає право засуджених та людей, узятих під варту, на лікування розладів психіки та поведінки, пов'язаних із вживанням психоактивних речовин, зокрема за їхньою письмовою згодою.

У пенітенціарній системі почали з'являтися програми, орієнтовані на зменшення шкоди, зокрема програми замісної терапії (ЗПТ), та окремі пілотні ініціативи, такі як програми

обміну шприців у поодиноких установах. За словами експертів/ок, ці зміни стали результатом тривалої адвокаційної роботи та залучення зовнішніх організацій і дали можливість охопити допомогою значну кількість людей, які перебувають у виправних установах.

«У двох установах зараз ще будуть програми обміну шприців... Це вартувало дуже багато зусиль, не тільки наших, але на сьогодні більше ніж тисячі засуджених користуються такими програмами. Ну, наркотики в тюрмах є, слава Богу, Мін'юст це визнав. Я вітаю такі рішення, бо з проблемою треба щось робити, а не замовчувати».

Експерт громадської правозахисної організації

Водночас результати моніторингових візитів свідчать, що доступ до лікування залежностей залишається нерівномірним і значною мірою залежить від конкретної установи, її кадрового забезпечення та управлінських рішень адміністрації. У багатьох СІЗО та виправних колоніях відсутні лікарі/ки-наркологи/ині або інші фахівці/чині, які могли б забезпечувати безперервне лікування. Це призводить до ситуацій, коли люди із залежностями фактично позбавлені можливості отримувати належну допомогу під час перебування під вартою. Про це свідчать також самі психологи/ні, що працюють в установах.

«В нас в установі офіційно немає наркоманів тому, що якби вони були офіційно у нас, у нас би була замісна терапія... Хлопці, ті, які приходять, бувають ломки якісь... То він повинен справитися сам. Йому якісь медикаменти дають, але це не ті медикаменти, які б йому допомогли не мучитися. Тому що їх немає. Їх нема».

Представниця соціально-психологічної служби колонії, психологиня

Окремий системний виклик — питання тяглості лікування в умовах переміщення людей між установами. Експерти/ки вказували на ризики втрати доступу до терапії під час переведення зі слідчого ізолятора до виправної колонії або між різними установами виконання покарань. Навіть за наявності програм ЗПТ в окремих СІЗО та колоніях, рішення про переведення людини може призводити до ситуацій, коли лікування фактично переривається через відсутність відповідних сервісів у конкретній установі.

«Є ще складний етап. Це перехід зі слідчого ізолятора в основу виконання покарання. Ну, як приклад, ми ще працюємо з програмою замісної терапії... І багато треба для того, щоб люди, які потрапляють в слідчі ізолятори, мали доступ до препарату... Це абсолютно легальний спосіб лікування. Але в пенітенціарній системі цього не було. Зараз більшість слідчих ізоляторів... мають можливість для того, щоб забезпечувати безперервність. Але ми досі і зараз воюємо з тим, що людей [які проходили ЗПТ в СІЗО] після слідчого ізолятора направляють в установу, де немає програми замісної терапії. Хоча вже зараз є 16 установ [колоній, де надається ЗПТ]. Просто слідчий ізолятор направив [людину] туди, де ця послуга недоступна. Це багато говорить про саму систему».

Експерт громадської правозахисної організації

У цьому контексті експерти/ки також наголошують на ширшій проблемі — нестачі знань і чутливих підходів до теми залежностей серед фахівців/чинь, які працюють із засудженими та ув'язненими. Залежності і вживання психоактивних речовин досі часто сприймаються крізь призму моральних оцінок, а не як хвороба, що потребує професійного реагування.

Фізичне середовище

За концепцією Добробуту компонент «Житло та фізичне середовище» охоплює власне місце проживання та житло, робоче середовище та публічний простір. У межах цього дослідження ми розглядаємо лише фізичне середовище та фокусуємося на умовах перебування ветеранів та ветеранок у місцях позбавлення волі. Зокрема ми аналізуємо житлові та санітарні умови, доступ до води, гігієни та харчування, а також доступ до зв'язку із зовнішнім світом, зокрема Інтернету. Окремо розглядаємо питання безпеки в установах — як внутрішньої, пов'язаної з організацією та процесами всередині установ, так і зовнішньої, що стосується воєнних загроз.

Побутові та санітарні умови

Житлова площа та фізичне середовище

Українське законодавство встановлює норми житлової площі, що має бути доступна кожній узятій під варту людині. На різних етапах кримінального процесу ці норми відрізняються. Так, у СІЗО мінімальна норма площі на одну людину становить не менше ніж 2,5 м², а для вагітної жінки або жінки із дитиною — 4,5 м²⁸³. У виправних центрах чи колоніях норма становить не менш ніж 4 м²⁸⁴. Держава також зобов'язується

⁸³ Закон України «Про попереднє ув'язнення» № 3352-XII (1993). Ч. 2 ст. 11. zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12#Text

⁸⁴ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ч. 1 ст. 115. zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

забезпечувати ув'язнених спальним місцем, постільними речами та харчуванням⁸⁵.

У слідчих ізоляторах узяті під варту люди можуть також користуватися камерами з поліпшеними умовами. Перебування в таких камерах є добровільним і платним: відповідні послуги оплачує сама ув'язнена людина або її рідні чи близькі⁸⁶.

Попри законодавчі зобов'язання, на практиці умови утримання можуть суттєво різнитися залежно від конкретної установи та навіть окремих камер. Наприклад, деякі приміщення можуть мати кращі умови — новіший ремонт, більше простору на одну людину, дотримання правил розподілу.

Звіти про моніторингові візити до установ позбавлення волі свідчать, що в СІЗО та виправних колоніях наявні порушення умов утримання засуджених та ув'язнених. Зокрема фіксують:

- **невідповідність співвідношення площі до кількості людей:** в усіх проаналізованих звітах були зафіксовані випадки недотримання норм площі на одну людину (наприклад, Криворізька колонія № 80⁸⁷);
- **відсутнє забезпечення права на приватність:** в окремих камерах ліжка можуть бути розташовані впритул одне до одного. У декількох колоніях максимального рівня безпеки фіксуються випадки, коли в окремих частинах, зокрема в дільницях дисциплінарного ізолятора (ДІЗО) у випадку Ладжинської колонії № 39, ліжка фіксуються до стіни.

⁸⁵ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ч. 1–2 ст. 115.
zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

⁸⁶ Закон України «Про попереднє ув'язнення» № 3352-XII (1993). Ст. 11-1.
zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12#Text

⁸⁷ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 28 серпня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Криворізької виправної колонії № 80. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814814

Це може створювати умови для зловживань персоналу колонії та створення додаткових інструментів тиску або неформального покарання: співробітники можуть закріплювати ліжка, що позбавляє засуджених можливості сидіти чи лежати протягом дня⁸⁸;

- **недостатнє природне освітлення камер** через маленький розмір вікон та / або їх надмірну заґратованість (наприклад, Одеський СІЗО⁸⁹). Часто недостатньо й штучного освітлення в камерах (наприклад, Хмельницький СІЗО)⁹⁰;
- **проблеми з вологістю в приміщеннях** або ж із неналежним станом каналізації. Це провокує швидке псування харчових продуктів, загальний стан антисанітарії та появу плісняви в камерах, що своєю чергою може стати причиною інфекційних захворювань (наприклад, Запорізький СІЗО⁹¹);
- **відсутнє або недостатньо часте проведення дезінфекції та дезінсекції** окремих речей ув'язнених і засуджених, якими вони користуються, і простору в установі. Переважно дезінфекції підлягають лише особисті постільні речі, тоді як одяг не обробляється. Також у приміщеннях окремих установ (наприклад, Запорізький СІЗО⁹²) були помічені таргани.

⁸⁸ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2024, 22 жовтня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Ладизинської виправної колонії № 39. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608813959

⁸⁹ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2024, 1 листопада). Звіт за результатами моніторингового візиту до Одеського слідчого ізолятора. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814099

⁹⁰ Зуйков, С., Діденко, А., Ярославцев, О., & Шпулак, Н. (2023, 11 травня). Звіт за результатами моніторингового візиту до ДУ «Хмельницький слідчий ізолятор». Харківська правозахисна група. khpq.org/1608812240

⁹¹ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 23 лютого). Звіт за результатами моніторингового візиту до Запорізького слідчого ізолятора. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814430

⁹² Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 1 вересня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Петрівської виправної колонії № 49. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814815

У виправних колоніях правозахисні організації фіксують подібні ситуації. Лише в одній колонії, а саме в Надержинщинській виправній колонії № 65, умови утримання наближені до задекларованих законодавством норм⁹³. Задовільні умови утримання також спостерігаються в Качанівській колонії № 54⁹⁴. У більшості ж розглянутих колоній роблять ремонт для покращення умов утримання засуджених. Так, в Олексіївській колонії № 25 вже відремонтували ділянку соціальної реабілітації: облаштували простір для відпочинку на свіжому повітрі, кімнату для побачень, створили та обладнали Інтернет-клас, спортивний зал і кафетерій⁹⁵.

«Але багато залежить від того, чим займається, скажімо так, установа. Багато залежить від того, наскільки розвинене виробництво [мається на увазі виробництва / фабрики / заводи на території установи]. Є просто такі царські хорони, як в Харківській, там 25-й, з павлинами, з крокодилами, з зимовим садом. Але там нелюдські умови праці, по суті, рабська праця, але білі простирадла. Десь є там бараки-бараки, прямо з цвіллю, з гниллю».

Експерт громадської правозахисної організації

Експерти/ки підтвердили нам наявність найпоширеніших порушень, згаданих у звітах, оскільки регулярно стикаються з ними у своїй практиці. Умови утримання можуть різнитися залежно від етапу відбування покарання (перебування в СІЗО чи колонії, а також ділянки всередині колонії), тяжкості скоєного злочину та конкретної установи виконання покарань.

⁹³ Зуйков, С., Скрипка, Г., Цвілий, О., & Діденко, А. (2023, 16 липня). «Бездоганну поведінку судом не встановлено» — звіт за результатами моніторингового візиту до Надержинщинської виправної колонії № 65. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608812507

⁹⁴ Зуйков, С., Скрипка, Г., Цвілий, О., Діденко, А., & Романов, М. (2023, 11 липня). «Без права на скаргу» — візит до Качанівської виправної колонії № 54. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608812492

⁹⁵ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 11 вересня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Олексіївської виправної колонії № 25. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814882

Зібрані свідчення також демонструють, що умови в слідчих ізоляторах часто гірші за умови в колоніях — зазвичай там у камерах перебуває більша кількість людей, тому простору менше, приватність ув'язнених порушена.

Умови перебування в установах проявляються не лише в облаштуванні камер, а й у тому, як організовані побачення з близькими. Приміщення для тривалих побачень можуть мати різний стан. Частина респондентів/ок описувала їх цілком задовільно, тоді як в деяких установах кімнати перебували в поганому стані і перед побаченнями їх доводилося прибирати самостійно. Деякі респонденти/ки також зазначали, що заради можливості комфортно провести час із рідними вони власним коштом робили дрібний ремонт у таких приміщеннях.

Ветерани/ки з досвідом ув'язнення також указали на значні відмінності в умовах перебування в слідчих ізоляторах і виправних колоніях. Загалом умови утримання в СІЗО гірші через:

- гірший стан установ (старіші будівлі, відсутність ремонту);
- більшу кількість людей у камерних приміщеннях;
- вторинні проблеми, викликані згаданими недоліками (підтікання води, антисанітарні умови, клопи й таргани на території).

Завдяки частішому проведенню ремонтних робіт, меншій кількості людей у приміщеннях, більшій загальній площі установ і кількості приміщень умови утримання в колоніях загалом кращі, ніж у СІЗО. Водночас ситуація залишається неоднорідною, тому ми не можемо узагальнити це спостереження.

«Ой, ну з побутовими умовами там [у СІЗО] реально жахливо. Оскільки там люди знаходяться, яким ще не винесли, немає вироку. Нам все заборонено, мінімум

побуту. Саме СІЗО старе. Все тече, вода. Вікон практично немає, все тяне, дуже холодно. Зимою навіть спали одіті повністю в зимових куртках, шапках, отоплення немає. Умови реально жахливі та нелюдські».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

Експерти/ки також зазначають, що останніми роками в колоніях перебудовують приміщення. На їхню думку, один із чинників до покращення умов — зменшення кількості ув'язнених: що менше людей, то легше забезпечити їм належні умови утримання.

«Тому що вона змінювалася досить суттєво з 2014 року. Тому що була інша кількість в'язничного населення. Коли ми почали ходити [до установ для проведення моніторингових візитів], було 220 тисяч, зараз їх залишилося десь 45 тисяч. Тобто фактично зменшення відбулося в п'ять разів? І відповідно умови можна створювати кращі, для того, щоб утримувати набагато меншу кількість осіб».

Експерт громадської правозахисної організації

Деякі респонденти/ки також зазначали, що почувалися комфортніше в колоніях через казармовий тип приміщень і схожість з армійськими умовами. Такий формат розміщення засуджених наявний лише у деяких колоніях.

«В колонії побутові умови на порядок кращі. Це більше такі, знаєте, мені там було дуже просто освоїтися. Тому що це більш наближено до армії, це звичайні казарми, ну, реально звичайні казарми, де заходиш, де є спальне приміщення, є місце для прийому їжі, там, туалет, місце для зберігання речей, так, як все в армії, так і там».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

Деякі респонденти/ки з досвідом засудження та перебування у виправній колонії розповіли, що мали змогу тримати у своїх камерах телевізор за домовленістю з керівництвом установи. Водночас подібні практики доступні не всім та залежать від персоналу установи та взаємин між працівниками/цями й засудженими.

Окремим чинником, що впливає на умови перебування ув'язнених / засуджених, є вимкнення електроенергії в Україні, пов'язані з російськими обстрілами енергетичної інфраструктури. Деякі респонденти/ки дослідження згадували, що в окремих установах під час вимкнення працюють генератори. Однак ситуація зі світлом може відрізнятись залежно від регіону розташування установи, її типу та безпосередньо факту наявності альтернативного живлення.

Окрема важлива тема для ув'язнених та засуджених ветеранів/ок — інклюзивність просторів виправних установ. Через участь у бойових діях та складні поранення деякі ветерани обмежені в мобільності. І попри те, що формально доступ до послуг охорони здоров'я має бути рівним і гарантованим усім засудженим та ув'язненим, умови на місцях та архітектура слідчих ізоляторів і виправних колоній не відповідають вимогам доступності.

Типовими є тісні коридори, численні пороги, багаторівнева забудова та відсутність ліфтів. У таких умовах пересування маломобільних людей — зокрема тих, хто користуються кріслами колісними або мають серйозні травми — часто можливе лише за допомоги інших.

«Слідчі ізолятори — це дуже тісні приміщення, кругом сходи і пороги. Я не уявляю, як людина на кріслі колісному може там пересуватися».

Експерт громадської правозахисної організації

Інфраструктурна недоступність безпосередньо впливає на реалізацію права на медичну допомогу. Моніторинги підтверджують системний характер цієї проблеми як у СІЗО, так і в виправних колоніях. Експерти/ки згадують, що в таких умовах людині з інвалідністю краще взагалі не отримати медичну допомогу, аніж отримати її з ризиком додаткової травматизації через ускладнене переміщення.

«Рентген може бути на третьому поверсі. Якщо в людини зламані ребра, її тягнуть по цих сходах. Тягнуть, але по дорозі можуть ще й “доламати”».

Експерт громадської правозахисної організації

Загалом забезпечення інклюзивності залишається серйозним викликом для виправних установ і потребує додаткових рішень та ресурсів для проведення подальших інфраструктурних змін.

Харчування

За законодавством, людей, узятих під варту, та засуджених до позбавлення волі, безоплатно забезпечують харчуванням⁹⁶. Ветерани/ки, які взяли участь у цьому дослідженні, свідчили про погану якість харчування як у СІЗО, так і у виправних колоніях. Лише один респондент зазначив, що був задоволений окремими стравами.

«Їсти в столовій неможливо. Готують таке, що... Дають тушонку, ці пів літрові баночки. Я відкрив тушонку, понюхав, вона просто тухла. Вона не вчора відкрита, я її щойно сам

⁹⁶ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ч. 1 ст. 121.
zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

відкрив. Вона вже куплена тухла. Вона воняє покійником, її можна одразу викинути».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

Респонденти/ки також розповіли, що на доступ та якість їжі може впливати місце людини в неформальній внутрішній ієрархії колонії.

«І дивись, є момент в тюрмі, якщо ти людина, яка є певної касти, то вам інакшу їжу дають. Ніж всім обцим. Хліб інакший, харчування інакше. Там є певні моменти».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

Засуджені до позбавлення волі у колоніях також мають право використовувати гроші з власних рахунків (зароблені в колоніях, з пенсій чи інших виплат), щоб купувати харчові продукти, одяг, взуття, білизну та предмети першої потреби^{97, 98}. За додаткову плату вони можуть отримувати необхідне за медичними показаннями дієтичне харчування⁹⁹.

Втім на практиці реалізація цих можливостей часто ускладнюється умовами в самих установах. У виправних колоніях часто відсутні необхідні приміщення, зокрема для зберігання харчових продуктів чи побутових речей. Через це продукти часто зберігаються без належних умов, що створює ризики антисанітарії (такі випадки описані, зокрема, у звіті про

⁹⁷ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ч. 1 ст. 108.
zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

⁹⁸ Водночас під час перебування в дисциплінарному ізоляторі, карцері або приміщенні камерного типу (одиначній камері) їм забороняють купувати харчові продукти. Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ч. 11 ст. 134.
zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

⁹⁹ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ч. 6 ст. 115.
zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

візит до Криворізької колонії № 80¹⁰⁰ чи Роменської колонії № 56¹⁰¹). Додатково монітори фіксували скарги засуджених на асортимент товарів у деяких крамницях: відсутність м'ясних чи тютюнових виробів.

Окремо респонденти/ки згадували практики приготування їжі. За їхніми словами, у деяких випадках засуджені можуть користуватися приміщеннями, де готують їжу самостійно — зокрема під час перебування у дільницях ресоціалізації в межах виправних колоній. Продукти для цього отримують від родичів або купують у магазинах самі чи через третіх осіб (обмеження стосуються лише сирого м'яса та риби).

«З таких холодильники були в нас на відділенні, мікроволновки, мультиварки були. Ми могли спокійно собі готувати їсти і бути на своєму харчуванні».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

Водночас у СІЗО ув'язнені не мають доступу до кухні, тому їжу можуть готувати просто в камерах за допомогою кип'ятильника або чайника.

Законодавство також регулює реакцію персоналу колонії на випадки голодувань засуджених. Тоді до них можуть застосувати примусове годування, однак лише на підставі рішення суду. Основою рішення є висновок від лікаря про те, що через голодування людині загрожує значне погіршення стану здоров'я та життя¹⁰². Під час дослідження одна з респонденток поділилася досвідом оголошення голодування під час перебування в СІЗО. За її словами,

¹⁰⁰ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 28 серпня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Криворізької виправної колонії № 80. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814814

¹⁰¹ Кашинцева, О., Яковець, І., Діденко, А., Шумний, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 11 квітня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Роменської виправної колонії № 56. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814543

¹⁰² Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ч. 3 ст. 116. zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

після припинення голодування вона знову могла отримувати харчування із загальної кухні установи.

Правозахисні моніторингові організації фіксують також порушення в доступі до питної води: у СІЗО та колоніях переважно відсутні баки з чистою водою. За інформацією зі звітів, лише в Коломийській колонії № 41 монітори відмітили наявність кулерів¹⁰³. Респонденти/ки також підсвітили цю проблему: через відсутність питної води вони вимушені пити технічну воду з-під крана або покладатися на допомогу близьких ззовні. Найбільш актуальна ця проблема для СІЗО.

Гігієна

У місцях позбавлення волі також фіксуються проблеми з умовами для дотримання особистої гігієни. Про це свідчать як моніторингові звіти, так і інтерв'ю з респондентами/ками.

Одна з проблем — облаштування туалетів та душових кабінок. Хоча в окремих колоніях умови покращені, загалом майже всюди відсутні перегородки в повний зріст і шторки в душових кімнатах.

Респонденти/ки поділилися з нами проблемами з доступом до душі та гарячої води. Потрапити в душ можна не щодня: в окремих випадках для цього потрібна домовленість з персоналом установ. У деяких установах (наприклад, Стрижавська колонія № 81)¹⁰⁴ також відсутні водорозбірні крани для гарячої та холодної води, через що неможливо регулювати температуру під час душових процедур. Не всюди наявна

¹⁰³ Зуйков, С., Діденко, А., & Ярославцев, О. (2023, 2 жовтня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Коломийської виправної колонії № 41. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608812857

¹⁰⁴ Діденко, А., & Зуйков, С. (2025, 13 серпня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Стрижавської виправної колонії № 81. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814747

гаряча вода: вона або взагалі відсутня, або накопичується в бойлерах обмеженого літражу (наприклад, Сокирянська колонія № 67)¹⁰⁵.

«Дивись, душ — це платна система. Не можна ходити кожен день в душ. Не можна. В душ дозволяється раз в тиждень... І чекаєш кожного вівторка, щоб йти в душ. А з мусорами [співробітниками колонії] можна добазарюватися. Залежно яка зміна. Якщо зміна адекватна, то даєш їм [...], і йдеш в душ».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

«З водою, води немає гарячої. Вода гаряча буде в отоплювальний сезон».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

У окремих установах правозахисні організації фіксують відсутність лазне-прального¹⁰⁶ обслуговування належного рівня. Поширена несправність вентиляції в приміщеннях пральні та лазні (наприклад, Харківське СІЗО)¹⁰⁷. Респонденти/ки також підтверджують цю проблему. Через відсутність окремих приміщень ув'язнені / засуджені вимушені сушити одяг у камерах маленької площі. Це може додатково спричинити надмірну вологість і створювати умови для поширення інфекцій і розведення тарганів чи інших комах.

¹⁰⁵ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 17 квітня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Сокирянської виправної колонії № 67. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814556

¹⁰⁶ Лазне-пральне обслуговування — термін із пенітенціарної та військової структур. Означає комплекс послуг, пов'язаних із гігієною: можливість митися / приймати душ або відвідувати лазню, прати і сушити одяг та білизну.

¹⁰⁷ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 21 вересня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Харківського слідчого ізолятора. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814883

«З сушінням речей також проблема: сушимо в камері, з обмеженим доступом повітря, на ґратах натягуємо мотузки для речей, адміністрація намагається входити в положення, однак часто на обшуках [які проводяться співробітниками/цями колонії в камерах засуджених] їх просто зрізають, зривають і кидають куди доведеться випрані речі...»

Ветеранка з досвідом ув'язнення

Також у багатьох установах немає приміщення перукарні та загалом не надаються перукарські послуги. Відповідно, доступ до можливості підстригтися чи поголитися є обмеженим. Ув'язнені / засуджені проводять ці процедури самостійно — власними або спільними інструментами — або змушені не робити цього взагалі.

Безпека

Внутрішня

Під внутрішньою безпекою ми маємо на увазі безпекову ситуацію в межах самих установ — від дотримання правил утримання ув'язнених / засуджених до поведінки персоналу щодо підтримки безпеки.

Законодавство передбачає правила роздільного перебування певних груп ув'язнених і засуджених: чоловіки — окремо від жінок, повнолітні — окремо від неповнолітніх та вперше засуджені — окремо від тих, хто вже відбував покарання¹⁰⁸. Водночас звіти моніторингових візитів до СІЗО свідчать, що правило роздільного утримання вперше засуджених

¹⁰⁸ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ч. 1–2 ст. 92.
zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

від тих, хто вже відбував покарання, не завжди дотримується. Подібні практики були зафіксовані, зокрема, у Сумському¹⁰⁹ та Запорізькому СІЗО¹¹⁰. На думку моніторингових організацій, це пряме порушення вимог щодо належного розміщення ув'язнених / засуджених, яке може загрожувати їхній особистій безпеці.

Усі розглянуті в моніторингових звітах установи оснащені камерами відеоспостереження, зокрема в житлових приміщеннях. З одного боку, це може підтримувати внутрішню безпеку, проте з іншого — може відчуватися як надмірне втручання у приватність. Хоча монітори наголошують на порушеннях безпеки у вигляді постійного нагляду через камери відеоспостереження, експерти/ки та респонденти/ки цього дослідження не згадували про це як про проблему.

У більшості установ також не вистачає персоналу, що безпосередньо впливає на рівень безпеки та загальну атмосферу. Обмежена кількість працівників/ць не може забезпечити належний нагляд усім засудженим, що підвищує ризики насильства, залякування й неформального контролю. Додатковий чинник, що підвищує напругу — те, що персонал може відкрито носити спеціальні засоби впливу та примусу, як-от гумові кийки та газові балончики¹¹¹.

Моніторингові звіти фіксують ситуації, коли засуджені мали ознаки завданих тілесних ушкоджень. Деякі виявляли під час прибуття до установи, інші — вже під час перебування в ній. Водночас детальні обставини таких інцидентів часто

¹⁰⁹ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 29 вересня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Сумського слідчого ізолятора. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814885

¹¹⁰ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 23 лютого). Звіт за результатами моніторингового візиту до Запорізького слідчого ізолятора. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814430

¹¹¹ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 11 вересня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Олексіївської виправної колонії № 25. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814882

залишаються невідомими, що вказує на відсутність прозорості та ефективних механізмів фіксування та розслідування¹¹².

Описані проблеми суперечать принципам динамічної безпеки — сучасному підходові до безпеки в пенітенціарних установах, що передбачає створення здорових стосунків, заснованих на взаємній довірі між працівниками/цями та засудженими¹¹³.

Зовнішня

Під зовнішньою безпекою ми розуміємо безпекові виклики, спричинені російсько-українською війною, та їх (не) розв'язання — повітряні тривоги та обстріли, близькість до лінії фронту, загроза окупації та безпека даних.

В окремих установах монітори фіксують неналежний стан укриттів та обмежені можливості доступу до них під час повітряної тривоги. Ті самі проблеми підсвічують експерти/ки та самі ветерани/ки. Хоча формально на території можуть бути обладнані кілька укриттів, їхній фактичний технічний стан та організація доступу не забезпечують реального захисту. Деякі укриття не розраховані на кількість людей, що перебуває в колонії. Засуджені також не мають права відвідувати укриття без супроводу персоналу установи, оскільки обмежені в самостійній мобільності. Часто персонал навіть не пропонує засудженим відвідувати укриття¹¹⁴. Це пряма загроза їхній безпеці, особливо в прифронтових регіонах.

¹¹² Зуйков, С., Діденко, А., & Ярославцев, О. (2023, 5 вересня). Тяжке травмонебезпечне виробництво — моніторинговий візит до Катеринівської виправної колонії № 46. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608812721

¹¹³ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 11 вересня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Олексіївської виправної колонії № 25. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814882

¹¹⁴ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 11 вересня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Олексіївської виправної колонії № 25. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814882

«Доступу до безпечних місць немає, жодними ПВР¹¹⁵ не передбачено для ув'язнених, наскільки я знаю. Під час обстрілів залишаємось в камерах. ПВР — правила внутрішнього розпорядку. Почуватися в безпеці під час обстрілів неможливо, враховуючи розположення і планування самої будівлі СІЗО».

Ветеранка з досвідом ув'язнення

За роки повномасштабної війни траплялися численні випадки обстрілів місць позбавлення волі російською армією в різних регіонах України, що призводило до поранених і загиблих серед засуджених¹¹⁶. Причина цього — неналежна організація захисту від зовнішньої російської загрози.

«І ось оця, де в нас була Березівська колонія в Запорізькій області, яку накрило, там де 17 загиблих було. Це приклад того, як знаходяться в зоні небезпеки. Вони всі можуть бути по-перше, бомбосховищ, обладнаних, немає жодного. Друге, немає протоколів рятування, тобто у них немає, куди бігти».

Експерт громадської правозахисної організації

Відсутність належних правил безпеки й захисту ув'язнених / засуджених й оперативної організації евакуації призвело до того, що з 2022 року траплялися випадки депортації засуджених на територію Росії, коли регіони потрапляли під російську окупацію. Серед них є і військовослужбовці/иці часів АТО / ООС.

¹¹⁵ Правила внутрішнього розпорядку.

¹¹⁶ Топольник, Ю., & Галунова, К. (2025, 29 липня). «Засуджені були проінструктовані, але до такого не можна бути готовим»: російський авіаобстріл колонії на Запоріжжі. Суспільне Мовлення. suspilne.media/zaporizhzhia/1078239-zasudzeni-buli-proinstruktovani-ale-do-takogo-ne-mozna-buti-gotovim-rosijskij-aviaobstril-kolonii-na-zaporizzi/

«У 22 році в декількох установах, на окупованих територіях були, більшість персоналу флажки поміняли і шеврони, перейшли відразу. Декілька тисяч людей повезли в російські тюрми, там, Краснодарський край».

Експерт громадської правозахисної організації

У ході дослідження респонденти/ки також повідомляли, що російські збройні сили через витoki даних з українських установ пенітенціарної системи могли отримувати інформацію про військовослужбовців/иць і людей, які висловлювали бажання мобілізуватися. Це може свідчити про порушення інформаційної безпеки та створювати пряму загрозу для засуджених, особливо ветеранів/ок, які перебувають у місцях позбавлення волі, зокрема на прифронтових територіях.

Доступ до зв'язку та Інтернету

У цьому підрозділі ми розглядаємо гарантовані законодавством та легальні способи доступу до зв'язку та Інтернету. Оскільки у СІЗО такого доступу немає, далі ми розглядатимемо потреби лише засуджених ветеранів і ветеранок.

За законодавством, засуджені мають право листуватися з людьми, які перебувають за межами колоній, говорити з ними телефоном та користуватися Інтернетом. За телефонні розмови та доступ до Інтернету вони платять самостійно — або із зароблених грошей, або коштом близьких. Якщо засуджений/а відбуває дисциплінарне покарання в ізоляторі чи карцері, то телефонні дзвінки доступні лише з дозволу керівника/ці колонії. Такий дозвіл надають в межах заохочення або у зв'язку з винятковими особистими обставинами — смертю або тяжким захворюванням рідної людини, що загрожує її життю, стихійним лихом, що спричинило значну матеріальну шкоду засудженому/ій або сім'ї.

Засуджені мають право на планшет, який купують за власні кошти й надсилають родичі. Важливо, що планшет має бути без SIM-картки чи доступу до Інтернету. Перед початком експлуатації його перевіряє персонал колонії.

«Це була заборона планшета з камерою та сім-картою. Знайти такі [без SIM-карти та доступу до Інтернету] телефони апріорі неможливо».

Адвокатка, дружина ветерана з досвідом ув'язнення та засудження

В установах також можуть бути державні планшети спільного користування. Моніторингові звіти демонструють, що кількість планшетів значно варіюється залежно від установи: наприклад, у Петрівській колонії — 322¹¹⁷, у Холодногірській виправній колонії — 8¹¹⁸, у Сумській¹¹⁹, Житомирській¹²⁰, Диканівській¹²¹, Надержинській¹²² — 0. Невелику кількість планшетів можна пояснити двома причинами: відсутністю державного фінансування на закупівлю техніки або низькою купівельною спроможністю самих засуджених, пов'язаною з незадовільним матеріальним станом. Через це засуджені можуть бути обмежені в доступі до зв'язку з близькими та навколишнім світом.

¹¹⁷ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 1 вересня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Петрівської виправної колонії № 49. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814815

¹¹⁸ Діденко, А., Зуйков, С., Цвілий, О., & де Сюремен, Ю. (2025, 14 жовтня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Холодногірської виправної колонії № 18. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814912

¹¹⁹ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 25 вересня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Сумської виправної колонії № 116. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814884

¹²⁰ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2024, 28 травня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Житомирської виправної колонії № 4. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608813664

¹²¹ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2024, 24 січня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Диканівської виправної колонії № 12. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608813239

¹²² Зуйков, С., Скрипка, Г., Цвілий, О., & Діденко, А. (2023, 16 липня). «Бездоганну поведінку судом не встановлено» — звіт за результатами моніторингового візиту до Надержинщинської виправної колонії № 65. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608812507

Окреме положення¹²³ Міністерства юстиції України також регулює доступ до Інтернету. Згідно з ним засуджені мають право відвідувати вебсайти:

- органів державної влади України, державних установ і органів місцевого самоврядування;
- офіційних представництв інших країн, їхніх посольств;
- зареєстрованих засобів масової інформації;
- міжнародних організацій;
- установ та організацій, що належать до сфери освіти та науки, зокрема навчальних закладів, культури та мистецтв;
- закладів охорони здоров'я;
- політичних, громадських та релігійних організацій;
- спортивних, творчих, довідкових та юридичних ресурсів.

Засуджені також мають право створювати особисті електронні скриньки. У колоніях можуть бути організовані Інтернет-класи з доступом до комп'ютерів.

Водночас доступ до Інтернету також може бути обмеженим. По-перше, у деяких колоніях відсутні точки доступу до Wi-Fi. По-друге, графік доступу до комп'ютерного класу може збігатися з годинами роботи. Так, в Олексіївській колонії засуджені, що працюють у першу зміну, фактично позбавлені можливості користуватися Інтернет-класом¹²⁴. По-третє, у деяких установах фіксують блокування сайтів, до яких засуджені формально мають мати доступ. У Замковій колонії

¹²³ Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Порядку організації професійної підготовки осіб рядового і сержантського складу, які проходять військову службу за контрактом» № 604 (2017). zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1280-17#Text

¹²⁴ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 11 вересня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Олексіївської виправної колонії № 25. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814882

№ 58 засуджені не мають доступу до сайтів правозахисних і релігійних організацій¹²⁵; у Менській колонії № 91 — до сайтів і додатків, де можна завантажувати книги чи ігри¹²⁶.

По-четверте, в окремих установах (наприклад, у Збаразькій колонії № 63¹²⁷) поширена практика, коли засуджені мають «заслужити» доступ до планшетів: вони дозволені лише декому з них на розсуд адміністрації.

«Обмежують, вони обмежують або доступ до сайту в деяких колоніях, або взагалі не дають просто Інтернету. Максимум, що вони можуть цим планшетом, як кірпичом, користуватися. Піти, наприклад, у комп'ютерний клуб під контролем адміністрації, скачати собі пару фільмів, якоїсь там музики і на бараці оце все переглядати. Тобто це дерев'яшка, ви розумієте?»

Експерт громадської правозахисної організації

Доступ до Інтернету може бути додатково ускладненим через вимкнення електроенергії в окремих регіонах України, де розташовані установи позбавлення волі, оскільки не всі з них мають резервні канали живлення.

«У нас світло вимикають, скажімо так, у звичайних, то у колоніях зрозуміло, що по Києву це є стратегічні об'єкти, де стоять певні генератори. Наприклад, була у ВТТ¹²⁸ в Житомирі, то в принципі там також підключений

¹²⁵ Діденко, А., Зуйков, С., Цвілій, О., & де Сюремен, Ю. (2024, 29 листопада). Звіт за результатами моніторингового візиту до Замкової виправної колонії № 58. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814165

¹²⁶ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілій, О. (2023, 22 листопада). Звіт за результатами моніторингового візиту до Менської виправної колонії № 91. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608813091

¹²⁷ Діденко, А., Зуйков, С., Скрипка, Г., & Цвілій, О. (2025, 16 січня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Збаразької виправної колонії № 63. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814308

¹²⁸ Виправно-трудоий табір.

генератор, і є світло. А от що стосується, але ж знову ж таки Інтернет питання чи будуть давати, чи не будуть, поки що...»

Адвокатка, дружина ветерана з досвідом ув'язнення та засудження

Деякі громадські організації мають власні сайти та додатки, які використовують для комунікації із засудженими.

Так засуджені отримують додатковий легальний канал для звернень до правозахисників/ць. Спілкування в цьому випадку не є одностороннім: додаток використовується також для проведення опитувань серед засуджених, зокрема ветеранів/ок, щоб дізнатися, які послуги від ГО (зокрема, у додатку) можуть бути для них корисними.

Засудженим доступні і інші можливості спілкуватися із зовнішнім світом. Перша з них — IP-телефонія, тобто Інтернет-дзвінки. Звіти про моніторингові візити до СІЗО та виправних колоній свідчать, що в колоніях є приміщення, де можна користуватися засобами IP-телефонії (стаціонарні телефони, спеціальна комп'ютерні термінали для здійснення IP-дзвінків). Однак відсутня інформація про фактичний доступ до цих приміщень: він може бути обмежений через відповідну політику персоналу колонії або незадовільне матеріальне становище самих засуджених та ув'язнених, оскільки послуги IP-телефонії вони оплачують самостійно.

«А ця IP-телефонія, вона дорогуца, щоб ви розуміли... Вроді право на дзвінки є, але це комерційна історія, це не мобільний телефон, коли ти поповнив рахунок в місяць і телефонуєш до всіх кого завгодно».

Експерт громадської правозахисної організації

У випадках переведення між установами використання IP-телефонії ще більше ускладнюється. У такому разі навіть маючи кошти для оплати послуг IP-телефонії, засуджені

не можуть нікому зателефонувати, оскільки їхні фінансові рахунки фактично стають тимчасово замороженими.

Другий спосіб комунікації з рідними — телефонні дзвінки через апарати, наявні в установах, і такі, що зберігаються у персоналу. Це можуть бути як мобільні, так і стаціонарні телефони. Для дзвінка засуджений/а може використовувати власну SIM-карту, яку вставляють у телефон безпосередньо перед розмовою.

SIM-карта зберігається у персоналу установи, а рахунок поповнюють самі засуджені або їхні близькі. Щоб зателефонувати, засуджений/а звертається до працівників/ць, отримує телефон і свою SIM-карту та має визначений час для розмови без нагляду персоналу колонії.

Водночас у деяких установах телефони перебувають у поганому технічному стані, що ускладнює їх використання. Окремо засудженим можуть бути доступні послуги відеодзвінків із близькими, організовані через різні платформи відеозв'язку.

«В колоніях фактично в черговій частині є декілька телефонів. Будемо брати кнопкові телефони, як Nokia, Samsung, коли, ну раніше вони були. І фактично, тобто надається зв'язок, можна подзвонити на 15 хвилин. Але питання в тому, що цей телефон не витримує цих 15 хвилин, тому що фактично батарея може бути або розряджена, або здута, або ще щось. Ну, то це з власного досвіду просто розкажую. Або, наприклад, верхній динамік працює, а нижній — ні. Це стосовно зв'язку».

Адвокатка, дружина ветерана з досвідом ув'язнення та засудження

Засуджені також мають можливість придбати власний телефон і віддати його на зберігання персоналу установ. У разі потреби людина користується ним для дзвінків, з дозволу адміністрації.

«Ми могли придбати собі телефон, який знаходиться там, в закритій вашій ячeyці... Кімната для дзвінків відкривалася, якщо не помиляюсь, о 9 ранку і була відкрита до обіду, потім відкривалася після обіду і до вечері, і потім відкривалася після вечері і до 9 вечора. Тобто в ці періоди, скільки тобі потрібно спілкуватися».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

«Можна було телефони тільки кнопкові, і вони, тобто треба було попередити адміністрацію, що мені має прийти телефон. Цей телефон приходив, там його перевіряли, і обов'язково, щоб карточка пішла окремо від телефона».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

Хоча за законодавством використання власних телефонів заборонене, їхня наявність у місцях позбавлення волі є доволі поширеною практикою. Про це повідомляли як експерти/ки, так і ветерани/ки.

У різних установах фіксують різні підходи до наявності портативної техніки — від заборон і регулярних обшуків до фактичного ігнорування, неформальних дозволів або корупційних практик. У результаті реальний доступ до телефонів часто залежить від адміністрації колонії, ставлення персоналу до засуджених, їхніх взаємин, купівельної спроможності самих засуджених, а також стосунків засуджених між собою, адже за потреби вони можуть ділитися технікою.

«Х колонія — це ХХХ область. Такий же самий рівень безпеки, але в кожного на тумбочці стоїть по два сенсорних телефони. Єдина умова — це щоб вони не просто лежали,

а прикриті листком бумаги або салфеточкою. Все. І ніяких обмежень».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

Окремі труднощі зі зв'язком виникають у СІЗО під час судового розслідування, адже до винесення вироку ув'язнена людина обмежена в комунікації з людьми за межами колонії. Відповідно вона не може користуватися засобами IP-телефонії, телефонами в межах СІЗО чи мати власну техніку (як телефон, так і планшет).

«Так, забрали телефон на весь час. В СІЗО в принципі була можливість, але це неофіційно, я скажу так. В принципі в нас в камері був телефон, з якого ми могли неофіційно телефонувати. Скажем так, незаконними способами ми занесли собі телефон, яким ми змогли користуватися».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

Якщо засуджений/а не має коштів для оплати телефонних дзвінків чи придбання телефону, одним із небагатьох способів зв'язку з близькими лишається надсилання паперових листів, за які платять вони самостійно або отримувачі/ки. Листи також перевіряє адміністрація установ, тобто вони проходять певну цензуру.

Матеріальні потреби

Згідно з концепцією Добробуту, до компоненту «Матеріальні потреби» належать фінанси, дохід, майно та юридична безпека людини. У цьому дослідженні ми розглядаємо фінансові потреби, які виникають у ветеранів/ок у місцях позбавлення волі, доступ до юридичної допомоги — безоплатної чи платної, а також факт і процес ідентифікації статусу УБД під час кримінального провадження.

Фінанси, дохід, майно

Під час перебування в СІЗО чи колонії ветерани/ки часто не можуть самостійно покривати свої витрати, які виникають і впливають на умови перебування. Зокрема, йдеться про:

- платні юридичні послуги під час судового процесу та перебування в СІЗО;
- забезпечення свого побуту (харчування, покращення побутових умов камерах, наприклад ремонт);
- купівля засобів зв'язку (мобільний телефон та / або планшет);
- купівлю ліків та оплату медичних послуг.

Засуджені ветерани/ки у колоніях можуть користуватися лише коштами, заробленими на роботі в межах колонії, які перераховуються на їхній спеціальний рахунок.

За словами респондентів/ок, через низьку якість їжі в колоніях вони могли потребувати коштів на харчування. У більшості установ працюють крамниці, де засуджені можуть купувати продукти самостійно або за допомогою працівників/ць колонії.

«При колонії був магазин, де ти можеш прийти і витрати ці кошти».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

Оскільки умови утримання часто не відповідають гарантованим законодавством нормам¹²⁹, щоб покращити їх, як у СІЗО, так і в колоніях ув'язнені та засуджені часто роблять ремонт та витрачають власні кошти.

«Сам зробив ремонт в кімнаті [у СІЗО]. Тому що там з ремонтом було взагалі... Сам поклеїв фотообої, сам поставив собі кондиціонер, сам все зробив. По більшій частині так хлопці і робили. Хтось вдвох, хтось втрьох, хтось вчотирьох, хтось на більшу кількість осіб були камери. Ну, комусь подобалось, де більша кількість людей. Я хотів більш-менш спокою на той час».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

«Це вирішується безпосередньо з керівництвом колонії, що я там хочу зробити ремонт у своїй кімнаті, там пошпаклювати, обробити від, вибачте, цих паразитів всіх, пошпаклювати стіни, поклеїти обої. Зрозуміло, що це повинен бути не яскраво-голубий, не яскраво-рожевий колір, зрозуміло, в рамках стандартів. Але можна зробити собі лінолеум замість паркету, наприклад, і тому подібне. Але за погодженням».

Адвокатка, дружина ветерана з досвідом ув'язнення та засудження

Ще одним значним матеріальним викликом є потреба забезпечити себе мобільним телефоном або планшетом. Попри передбачене законодавством право користуватися

¹²⁹ Детальніше див. [«Житлова площа та фізичне середовище»](#).

цими засобами зв'язку, засуджені змушені придбавати їх власним коштом або за допомогою родичів і близьких.

Один із респондентів зазначав, що під час перебування в СІЗО також мав сплачувати за користування Інтернетом. Це створює нерівність серед засуджених, адже їхні можливості користуватися засобами зв'язку залежать від рівня матеріального забезпечення. Водночас, хоча законодавство передбачає право на користування телефоном і планшетом, самі пристрої установи зазвичай не надають.

«Там треба прийти, то вони приходять, за Інтернет ми ж тут платимо. Вони приходять постійно, чітко, раз в місяць, щоб ми розписались, вони знімають гроші».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

«Із матеріального блага не вистачає, наприклад, планшетів більше, щоб вони там... Планшети, не всі мають можливість родичі купити їм планшети, де вони могли б читати, закачувати якусь онлайн-книгу, електронну книгу почитати, ту саму законодавчу базу чи прийти в Інтернет-клас почитати новини, які відбуваються».

Представниця соціально-психологічної служби колонії, психологиня

Частина матеріальних потреб засудженим можуть покривати сім'ї, побратими / посестри — наприклад, надсилаючи посилки з продуктами, одягом. На відміну від особистого контакту, отримувати посилки дозволяють навіть ув'язненим, що перебувають у СІЗО. Хоча вони і не замінюють спілкування, однак для ув'язнених це важлива підтримка, яка допомагає відчувати зв'язок з близькими.

Юридична безпека

За законодавством, засудженим гарантується права на:

- правничу допомогу (зокрема безоплатну):

представництво
в суді

відновлення
документів

оформлення звернень
до органів влади

- конфіденційні юридичні консультації із захисником/цею у кримінальному провадженні, адвокатом/кою чи законним/ою представником/цею у розгляді справ про різні види правопорушень¹³⁰;
- побачення з адвокатами/ками та законними представниками/цями без обмеження в часі та кількості;
- можливість таких побачень у робочі, вихідні, святкові, неробочі дні в будь-який час із 8 години до 20 години за власною ініціативою та/або ініціативою представника/ці юридичної допомоги¹³¹.

Водночас за словами експертів/ок та респондентів/ок нашого дослідження, якість безоплатної правової допомоги не завжди задовільна, через що часто виникає потреба шукати приватного/у фахівця/чиню.

«Скажу більше, мабуть, ні. Тому що фактично, ну просто вже по деяких колоніях, не тільки там, наприклад, Кіровоградська, безоплатна правова допомога, вона фактично не працює. Це з тим, що я стикнулася. Тому що потім все одно багато людей переходить до, ну скажімо, таких платних адвокатів, і відмовляються від безоплатної»

¹³⁰ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ч. 2 ст. 8.
zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

¹³¹ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Абз. 5 ч. 2 ст. 8.
zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

правової допомоги. Так я не кажу, що там є... так, по Києву я знаю, що є гарні хлопці, гарні дівчата, які працюють в безоплатній правовій допомозі, але, на жаль, все одно більшість, ну, це слабенькі, я скажу більше, як у нас жартують».

Адвокатка, дружина ветерана з досвідом ув'язнення та засудження

«Наймав, коротше, безоплатну допомогу. Адвокат приходив, ну, він своє відробив [нерозбірливо]. В результаті ми так нічого і не добилися. По ділу там ще щось писав, там свідків шукав. В лікарні був. Коротше, не було ніякого результату. Безоплатна вона і є безоплатна».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

Адвокати/ки з безоплатної правової допомоги не завжди зацікавлені в результаті на користь ув'язненого/ої, тому ветеранам/кам самотійно доводилося розбиратися в законодавстві.

«Державний адвокат був не особливо зацікавлений в результаті. Не скажу, що вона була аж проти мене, однак практично нічого не робилося для мого захисту і йшлося про максимальний строк ув'язнення. Аж допоки я не почала потроху брати себе в руки і самотійно починати розбиратися в деталях судового провадження, почала вникати в суть Кримінального процесуального кодексу і т. д. Далі мені допомогли змінити адвоката».

Ветеранка з досвідом ув'язнення

На можливість винайняти приватного/у адвоката/ку, який/а, за словами респондентів/ок, може надавати кращу підтримку та діяти в інтересах ув'язненого/ї, напряму впливає і матеріальне становище сім'ї.

«Адвокат платний, та є нюанс: доведеться знову звертатися до державної правової допомоги, так як родина фінансово виснажена. До того ж мама пенсіонерка і опікується ще двома моїми малолітніми дітьми».

Ветеранка з досвідом ув'язнення

Окрім безпосередньої юридичної допомоги, ветерани/ки можуть, як і члени їхніх сімей, потребувати просто роз'яснення положень законодавства, прав та гарантій, наприклад на етапі затримання та суду.

«Тому більше потрібна в першу чергу, мабуть, була правова консультація, щоб розповіли, що там загрожує мені, який термін, як бути, як послідовно це все вирішувати. Такі потреби отримати б. Ну це вже адвокати надавалися під, скажем так, роз'яснення, але все одно якби була якась там організація, яка підтримувала сім'ї військових у даному плані надання юридичної допомоги, то було б дуже круто. Коли не тільки адвокат тобі надає таку інформацію, а ще зі сторони ви отримуєте таку підтримку, ну юридично, маю на увазі».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

«Ну і найосновніша зовнішня — доступ до знання щодо норм законодавства і доступ до правосуддя чи до якогось контролю над дотриманням норм законодавства».

Ветеранка з досвідом ув'язнення

З наведених цитат бачимо, що доступ до юридичної підтримки виходить за межі лише наявності послуг і значною мірою залежить від їхньої якості, зрозумілості та доступності для самих ув'язнених / засуджених і їхніх родин. У таких умовах

правова допомога може сприйматися як спосіб орієнтації в системі та ухвалення рішень під час кримінального провадження.

Ідентифікація статусу «УБД»

Для засуджених та ув'язнених ветеранів/ок окремою потребою є ідентифікація їхнього статусу учасника бойових дій. Це важливий елемент їхньої юридичної безпеки, адже фіксація статусу в системі під час затримання та подальшого кримінального процесу може допомагати отримати передбачені соціальні гарантії та державну підтримку, а також робить їхній бойовий досвід видимим для інституцій, що працюють із ними.

В Україні статус УБД є позитивним і не втрачається, за винятком скоєння деяких злочинів, що ставлять під сумнів саме право на статус, як-от державна зрада. Відповідно гарантії, передбачені Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»¹³², мають зберігатися за ветеранами/ками і під час ув'язнення та засудження. Така допомога може бути особливо важливою для ветеранів/ок та їхніх родин з огляду на значні матеріальні витрати, які часто виникають на етапі від перебування в СІЗО до початку відбування основного строку покарання.

Зараз ситуація з ідентифікацією УБД у пенітенціарній системі є дещо ускладненою. За словами одного з експертів, станом на 2021 рік загалом у системі фіксувалося 1200 людей з підтвердженим статусом УБД. Однак офіційна статистика не відповідає реальності, оскільки зазвичай враховує лише тих, хто має відповідне посвідчення і надає його під час затримання, судового розгляду та / або самостійно повідомляє

¹³² Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» № 3551-XII (1993). zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text

про свій статус. Якщо на момент затримання ветеран/ка не має при собі підтверджувальних документів, система не зафіксує його або її як людину з бойовим досвідом.

«Багато писалося в пресі, що от багато ветеранів перебувають у колоніях і так далі. А потім виявилось, що їх там у СІЗО було, грубо кажучи, кожного року декілька сотень, і, грубо кажучи, десь 1200–300 в рік на пробації, і десь там знову ж таки 1200 десь так, 900 у колоніях. Тобто, якщо взяти всю Україну, то це і небагато, але всі думали, що їх там десятки тисяч».

Колишній працівник виконавчого органу влади у сфері ветеранів

«Офіційна статистика охоплює тільки тих, хто має офіційний статус УБД. Тому, якщо вони десь проходять по справі або про це десь сказали, то тоді вони потрапляють у цю статистику. І це одна з проблем, рання, скажемо так, ідентифікація або виявлення цих людей».

Експерт громадської правозахисної організації

Ще однією причиною відсутності чіткої фіксації статусу УБД може бути нерозуміння працівниками/цями правоохоронної та пенітенціарної систем доцільності такої ідентифікації. На їхню думку, ветерани/ки не відрізняються від інших ув'язнених і засуджених цивільних. Статус УБД також не враховується під час судового розгляду, призначення вироку чи визначення умов перебування в установі виконання покарань.

«І дуже часто питання наявності УБД постає на стадії апеляційного розгляду справи, а апеляція фактично переглядає рішення на законність. Тобто фактично вже ці обставини ні на що не можуть повпливати. Людина

з кишені витягує [посвідчення] і каже, що в мене УБД є. А що ж ви раніше сказали? — А ніхто не питав. Або на стадії, коли людина відправляється на відбування покарання, але пенітенціарна система навіть ці дані не з'ясовує, тому що дуже часто і працівники поліції, і пенітенціарна система відповідають мені так: "А навіщо? На що це впливає?". Тобто це, по суті, ні на що не впливає, навіщо мені ідентифікувати особу».

Представниця правозахисної організації

Також причиною відсутності у засудженого/ої посвідчення УБД може бути вилучення документів правоохоронними органами під час затримання або на етапі досудового розслідування. За словами одного з працівників колонії, установа може зробити запит на повернення документів, зокрема посвідчення УБД, однак такі запити задовольняють не завжди.

«Ми, буває, звертаємося, пишемо, там інспектор з підготовки до звільнення, він займається, то пише. Він якби зі слів сказав, що його вилучили там при обшуку, там у нього був телефон, паспорт, було там УБД із собою. Буває таке, що нам листа назад повертають, що в них немає в поліції. Можна сказати, що втрачено. І це зі слів засуджених ми запитали. Як вони там розказували, що там телефони або ще щось там, якісь кошти, то це одиничний випадок, який, звісно, з поліції повертали».

Представник соціально-психологічної служби колоній

Посвідчення УБД також може бути відсутнім у ветеранів/ок, якщо вони втратили його під час бойових дій, разом із пошкодженим або знищеним майном, або ж ще не встигли офіційно оформити цей статус. Своєю чергою виконавчі органи та установи виконання покарань зазвичай не надсилають

самостійних запитів до військових частин чи Міністерства оборони України, щоб перевірити, чи має людина статус учасника бойових дій.

«Його нагороди, його документи, його УБД були у квартирі, у квартиру прилетіло, усе згоріло. І його судять за якусь там незначну крадіжку, але в нього не було можливості найняти адвоката чи користувався безкоштовним адвокатом, і його статус УБД, його нагороди, спалені документи не були враховані судом взагалі. І суд сказав, що нема бумажки — значить ти какашка, ну грубо кажучи. Тобто докопуватися у військову частину, дублювати, запити, тобто ніхто цього не зробив».

Адвокатка, дружина ветерана з досвідом ув'язнення та засудження

Фіксація статусу під час відбування основного терміну покарання у виправній колонії деколи може бути просто випадковою. Працівники/ці можуть дізнатися про це на основі документів в особистій справі або за повідомленням самого/ї ветерана/ки.

«Так, цьому приділяється велика увага. У нас є електронна система, яка називається "Кассандра"¹³³. І в ній зазначено, чи є людина учасником бойових дій. Там є позначка, де ми вказуємо, що людина є ветераном. І людина автоматично зараховується до цих корекційних програм наших, на цей момент у нас їх дві, але ми пропрацьовуємо з ними ці дві програми, а потім ми їх залучаємо, якщо їм цікаво і в них є бажання, ще до інших корекційних програм, наприклад, таких як розв'язання проблем, підтримка родинних зв'язків. Це вже ми потім розуміємо, які виявляються нові проблеми в конкретної людини. Це все

¹³³ «Кассандра» — система, запроваджена Міністерством юстиції України, що автоматично створює досудову доповідь із характеристиками засудженого та його схильністю до повторного скоєння злочинів.

йде індивідуально, і на який вектор треба звернути увагу, щоб людина вийшла з нашої установи, реадаптована, реінтегрована до суспільства, де ми могли їй надати всю ту допомогу, навіть ту, яку вона не може отримати за межами нашої установи».

Представниця соціально-психологічної служби колонії, психологиня

Також, за словами експертів/ок, у колоніях можуть проводити анкетування засуджених, де серед запитань є окрема графа про наявність статусу УБД. На основі відповідей можуть проводити додаткові опитування щодо потреб і необхідної підтримки.

«В основному, як за змовою, ми питаємо кожного, чи був, чи ні. В основному багато хто з ознайомленням з особою справою, то ми, буваємо, виявляємо, що він там воював, був учасником бойових дій, або там знаходимо ксерокопію, там УБД».

Представник соціально-психологічної служби колоній

Одним із чинників, що подекуди допомагає ідентифікувати ветеранів/ок у пенітенціарній системі, є ініціативи Міністерства у справах ветеранів та громадських організацій. Як до, так і після повномасштабного вторгнення вони працювали над цією проблемою та допомагали ветеранам/кам оформлювати необхідні документи. Водночас такі ініціативи здебільшого точкові і не формують системного механізму ідентифікації ветеранів/ок.

«Сказали, що один із хлопців каже, що він ветеран. Але він каже: я воював там-то, там-то, але у мене немає підтвердження, посвідчення, тому що воно там десь згоріло, і так далі... А виявилось, що він має довідку про участь в бойових діях, вона залишилась вдома, потім його

посадили в колонію... І наші представники для того, щоб показати приклад, що це можна робити, запитали ці документи через сім'ю, через наш відділ в областях. Вийшли на відповідну комісію, яка повинна займатися цими справами. І через пів року чи через три місяці, я не пам'ятаю, зробили йому УБД. І його прислали йому в колонію і передали саме посвідчення».

Колишній працівник виконавчого органу влади у сфері ветеранських справ

За словами одного з експертів, через те, що ветеранів/ок, які перебувають у СІЗО чи установах виконання покарань, не фіксують, вони не можуть претендувати на гарантовану законодавством підтримку.

Водночас, за словами деяких експертів/ок, навіть якщо ветеран/ка отримують грошові виплати, вони нараховуються на його/її рахунок, але адміністрація може забирати ці кошти на забезпечення утримання ветеран/ки у виправній колонії.

«Зараз стоїть більше питання виплат, можливості отримувати виплати, користуватися ними. Колонії, як правило, стоять на тому, що вони, скажімо, коли особа отримує якісь виплати, переводять їх на особу. Але беруть частину за утримання цієї особи, чого не дуже хочеться. Ну, умовно, особа отримує 5 тисяч гривень, а з них 2 тисячі чи 3 беруть за утримання цієї особи. Вона отримує менш як половину. Тому вони шукають шляхи, щоб, якби, не платити, щоб кошти не проходили через колонію...».

Експерт громадської правозахисної організації

Так, ветерани/ки фактично не можуть розпоряджатися коштами, які є гарантованою для них виплатою. Відтак, навіть за наявності формального статусу ветерана/ки, доступ до пов'язаних із ним гарантій може залишатися обмеженим або опосередкованим у пенітенціарній системі.

Стосунки та визнання

Згідно з концепцією Добробуту, компонент «Стосунки та визнання» охоплює стосунки з близькими, сім'єю, цивільним оточенням, визнання досвіду і внеску, вшанування пам'яті. У цьому дослідженні ми аналізуємо взаємодію та спілкування ветеранів/ок із різними групами людей: рідними, побратимами / посестрами, іншими засудженими / ув'язненими, серед яких можуть бути і ветерани/ки, та персоналом установи, у якій вони перебувають.

Підтримання зв'язку з близькими

Підтримувати зв'язок із близькими людьми (як із сім'єю, так і з побратимами / посестрами) засуджені можуть через кілька каналів спілкування:

паперове
листування

телефонні
розмови

відеодзвінки

фізичні
побачення

Паперове листування

Паперове листування є відносно непопулярним способом спілкування. Його засуджені та їхні близькі використовують лише якщо не мають можливості спілкуватися телефоном чи за допомогою планшета або бачитися особисто.

Телефонні розмови

Натомість телефонні розмови є одним із найпоширеніших способів підтримання зв'язку. Для цього ув'язнені

використовують IP-телефонію, телефони в установах із власними SIM-картами та власні телефони — легальні чи нелегальні¹³⁴.

Відеодзвінки

Деякі експерти/ки та респонденти/ки також згадували про можливість відеодзвінків з рідними. Однак інформації, отриманої під час цього дослідження, недостатньо, щоб оцінити, наскільки часто нею можна користуватися.

Телефонні та відеодзвінки є важливим способом підтримувати зв'язок із близькими під час перебування людини в місцях позбавлення волі. Такий формат спілкування може бути особливо важливим для близьких, які через захворювання або інші обставини тимчасово чи постійно не можуть приїжджати на особисті побачення. Він також допомагає підтримувати контакт без додаткових витрат на дорогу до установи. Для деяких респондентів/ок телефонні розмови ставали гідною альтернативою фізичним побаченням із близькими.

«Батьки переважно в телефоні. Але їздити їм смислу не було. У мене ж все і так було. Я на відеозв'язку і так весь час був».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

«Нащо мені виходити, якщо от можу поговорити. Обняти, так. Так, щоб обняти, то це можна було б. А так... »

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

¹³⁴ Детальніше про доступ до зв'язку в частині [«Фізичне середовище»](#).

Фізичні побачення

Окремий складник підтримання зв'язку з близькими — фізичні побачення. Їхня можливість і частота може різнитися залежно від етапу шляху чи тяжкості скоєного злочину.

Етап тривалого судового розслідування

На етапі судового розслідування, коли ветеран/ка перебуває в СІЗО без винесеного вироку, ситуація із побаченнями найскладніша. У таких умовах можливості людини як фізично бачитися з близькими, так і підтримувати з ними інші форми контакту значно обмежені.

За законодавством, під час перебування в СІЗО людина фактично може спілкуватися за межами установи лише з адвокатом/кою. А щоб зустрітися із близькими, необхідно мати дозвіл слідчого судді. Також обмежена можливість телефонного зв'язку.

Через це комунікація з рідними часто відбувається неформальними або нелегальними шляхами, зокрема забороненими телефонами. Подібні практики можуть негативно впливати на добробут ветеранів/ок і їхній психоемоційний стан, адже обмежують можливість отримувати підтримку від близьких і тимчасово дистанціюватися від середовища перебування.

«Специфіка ізоляторів — вони [ув'язнені] дуже обмежені в спілкуванні... Ну, є такий режим обмеження, вони можуть спілкуватися з адвокатами, слідчими... Все інше під час слідства... ну, доступ обмежений, і навіть побачення з близькими людьми, вони даються тільки з дозволу слідчого. Тому вони поки там, це ж якісь випадки уже ургентної допомоги або там щось дуже важливе, якщо там щось може статися».

Адвокатка, дружина ветерана з досвідом ув'язнення та засудження

«Неможливість бачити й обіймати дітей — це окрема болюча тема, теж впливає на душевний стан... Коханий чоловік, підтримка якого для мене теж була дуже і дуже важлива, вирішив розлучитися. Теж додаткова депресія і додатковий біль».

Ветеранка з досвідом ув'язнення

Після винесення судового вироку

За законодавством, після винесення судового вироку засуджених спрямовують в місце відбування покарання протягом трьох–десяти днів (це може бути перехід від СІЗО до виправної колонії чи виправного центру). У цей період людина має право на одне короткострокове побачення з близькими родичами¹³⁵.

На початку перебування в колонії

На етапі прибуття до колонії, перебуваючи в дільниці карантину, діагностики та розподілу, засуджені не мають доступу до побачень із близькими та обмежені побаченнями з адвокатом/кою.

У виправних колоніях

Засуджені та ув'язнені, що відбувають покарання в цивільних виправних колоніях, мають право на два типи побачень:

Короткострокові	Довгострокові
можуть надаватися як родичам, так і іншим близьким людям	доступні лише для близьких родичів (подружжя, батьки, діти, всиновлювачі, всиновлені, рідні брати й сестри, дід, баба, онуки)

¹³⁵ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ч. 1 ст. 87.
zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

Короткострокові	Довгострокові
можуть бути відкритими або закритими (через скло)	надаються з правом спільного проживання
відбуваються у присутності представника/ці установи	можуть надаватися партнерам/кам, які проживали однією сім'єю без реєстрації шлюбу, якщо мають спільних неповнолітніх дітей
	засуджені або їхні близькі оплачують користування кімнатою для тривалого побачення

За законодавством, у колоніях усіх рівнів безпеки (від мінімального до максимального) діє градація кількості побачень для засуджених¹³⁶.

Градація кількості побачень для засуджених

Дільниця посиленого контролю	Дільниця ресоціалізації	Дільниці соціальної адаптації та соціальної реабілітації
Право на одне короткострокове побачення на місяць й одне тривале побачення на три місяці	Кількість тривалих побачень збільшується до одного на два місяці	Право на короткострокові побачення без обмежень і тривале побачення щомісяця

Загалом досвіди ветеранів/ок, що взяли участь у цьому дослідженні, розділилися. Частина опитаних ветеранів/ок мала можливість безперешкодно отримувати як короткострокові, так і довготривалі побачення із сім'єю чи побратимами / посестрами. Водночас не до всіх приїздили близькі з довготривалими побаченнями, зокрема через велику відстань чи фінансові ускладнення.

¹³⁶ Інформація про доступ до побачень з адвокатом/кою у частині [«Юридична безпека»](#).

«Дивлюся, хтось сидить у військовій формі. Я спочатку не побачив, а потім, опана, [ім'я побратима] сидить, ну красава. А та жіночка, яка мене привела, вона десь, десь її, коротше, покликали, забрали. То ми замість однієї години, ми щось дві з половиною там просиділи, поговорили. Вона каже: "Нічого, якщо ви тут посидите?" Кажу: "Нічого, нам ще краще". То ми десь дві з половиною години з ним там посиділи, поговорили».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

Звіти моніторингових візитів демонструють, що СІЗО та виправні колонії часто надають перевагу короткостроковим закритим побаченням, обмежуючи засуджених у прямому контакті з близькими. Так, у Сумському слідчому ізоляторі переважають безконтактні короткострокові зустрічі (166 із 234 побачень, наданих протягом 2024 року)¹³⁷. У деяких установах, зокрема в Холодногірській виправній колонії № 18, тривалі побачення не надають взагалі¹³⁸.

Часто можливість та тип побачень залежать від керівництва установи: їх можуть обмежувати загалом чи в межах дисциплінарного покарання. Респонденти/ки дослідження підтверджували це та зазначали, що доступ до побачень іноді можуть обмежувати через поведінку.

«Бували такі [випадки], що ти на свіданку не йдеш, якщо у тебе неправильна поведінка. Якщо у тебе не добазарено нічого, то тобі не давали свіданку».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

¹³⁷ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 29 вересня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Сумського слідчого ізолятора. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814885

¹³⁸ Діденко, А., Зуйков, С., Цвілий, О., & де Сюремен, Ю. (2025, 14 жовтня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Холодногірської виправної колонії № 18. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814912

Водночас обмеження контактів із близькими не завжди пов'язані лише з адміністративними правилами установ. Деколи самі засуджені ветерани/ки не хочуть повідомляти рідним про своє перебування в місцях позбавлення волі.

Засуджені ветерани/ки можуть не завжди ділитися з близькими тим, що перебувають у місцях позбавлення волі. Це може бути пов'язано з відчуттям сорому або небажанням розповідати близьким про обставини свого життя. З цієї причини вони інколи не повідомляють установу про наявність родичів, щоб адміністрація не інформувала їх про місце перебування людини. Окремо експерти/ки згадували про складні переживання, пов'язані з дітьми, перед якими засуджені можуть відчувати особливу відповідальність і сором.

Стосунки з іншими ув'язненими та засудженими

Під час перебування в умовах позбавлення волі співкамерники/ці та інші засуджені й ув'язнені стають основним колом щоденної взаємодії: з ними людина ділить спільний простір і побут, разом працює та проводить більшість часу. У таких умовах взаємини між людьми динамічні та залежать від багатьох об'єктивних і суб'єктивних чинників.

У розмові із нами респонденти/ки наголошували, що в місцях позбавлення волі є окрема культура, яка визначає норми поведінки, впливаючи на людські стосунки та взаємодію. З їхніх слів, ставлення до людини залежить не від попереднього досвіду, зокрема військового, а від статті, за яку людину було засуджено, а також від її безпосередньої поведінки та ставлення до інших. Є окремі злочини, за які в місцях позбавлення волі до людини можуть зневажливо ставитися.

«Тобто ти приїхав, хто ти, що ти — це таке, а от що ти зробив, що за тобою є, які вчинки. От за вчинки, якщо ти ветеран, але ти робиш, там, ти взяв чуже..., бо там є свої правила, хто хороший, хто поганий, або щось там, якісь там інтриги, там розписано, перелік всіх вчинків, він там є. Якщо людина їх робить, то не має значення, хто він — ветеран або будь-хто [інший]».

Експерт громадської правозахисної організації

«Там всі знаходяться такі ж самі, як і ти. Тобто кожен скоїв якийсь злочин, кожен відбуває свій термін покарання. Якихось конфліктів старалися не допускати. В деяких відбувалися конфлікти, але це більше пов'язано з якимись [нерозбірливо], які були вчинені безпосередньо в місцях позбавлення волі. Якщо ти нормальна людина і себе нормально поводиш, то в тебе ніяких конфліктних ситуацій чи якихось негараздів не буде».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

Дружба, що може зароджуватися між людьми, які відбувають покарання, нерідко допомагає розв'язувати особисті проблеми. Одна із поширених практик, про яку розповідали респонденти/ки, — позичання телефонів: ув'язнені / засуджені діляться ними, аби інші могли підтримувати контакт із близькими, коли не мають власних засобів зв'язку. Така взаємодопомога допомагає зберігати зв'язок із родиною та зміцнює взаємини між самими засудженими.

«Якщо в мене телефона не було, то я міг попросити товариша, щоб він написав заяву, тому що через те, що в мене нема телефона, то мені ніхто не дозволить. Але він

пише заяву, що дзвінок, що буду дзвонити я. Він дозволяє зробити дзвінок додому, щоб я дзвонив».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

Стосунки зі співкамерниками/цями та іншими ув'язненими / засудженими за відсутності конфліктів та відторгнення від групи можуть полегшувати період перебування у виправних установах.

Респонденти/ки також ділилися випадками, коли досвід військової служби ставав для них у місцях позбавлення волі об'єднувальним. Для когось саме досвід служби допомагав знаходити спільні теми для спілкування і отримувати підтримку та розуміння.

«Ну я ж кажу, знаєте, колонія — це така штука, де ти знаходишся з людьми, і ми надавали цю психологічну підтримку самі, спілкуючись на різні теми, особливо коли це АТОшники, було багато про що порозмовляти. Ми постійно, навіть коли хтось приїжджав, новий засуджений, виявлявся АТОшником, то були теми для спільних розмов, потім виявлялися якісь спільні знайомі, ну і так підтримували один одного».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

У одній колонії нам розповіли про окрему ветеранську спільноту, у межах якої засуджені ветерани/ки мають можливість зустрічатися та обговорювати питання, що їх турбують. Її створили в межах установи за ініціативи персоналу та самих засуджених ветеранів/ок. Подібні осередки можуть допомагати налагоджувати контакти, надавати відчуття приналежності до спільноти і позитивно впливати на психоемоційний стан ветеранів/ок.

«У нас є ветеранська спільнота, де ми збираємося щоп'ятниці і обговорюємо всі проблемні питання засуджених, саме ветеранів. У нас вже такий, скажемо, мікроклімат склався позитивний».

Представниця соціально-психологічної служби колонії, психологиня

Водночас взаємини між засудженими не завжди є безконфліктними. Для деяких респондентів/ок джерелом напруження ставали проросійські настрої інших засуджених. Зокрема, вони ділилися випадками дискредитацій Сил безпеки та оборони України, що призводило до конфліктів і загалом неприязного ставлення до окремих людей.

«...Тобто людина стає, відкрито розкажує: хлопці, не вздумайте йти воювати, бо якщо ви не сподобаєтесь командиру, він вам вистрелить в спину, наш командир, підрозділу, будь-якого, вистрелить вам в спину, і ви будете їздити на [кріслі колісному]».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

Інша респондентка поділилася, що під час ув'язнення мала досвід спілкування з військовими, що перебувають в СЗЧ, і могла впливати на їхні погляди щодо війни та служби.

«У військових в СЗЧ, що втекли зі служби через командування і які мають іноді проросійські погляди, у них просто викривлене поняття патріотизму. І знаєте, їх неважко переконати в тому, що вони помиляються, і проросійські погляди зникають зазвичай вже в процесі адекватного спілкування».

Ветеранка з досвідом ув'язнення

Можемо припустити, що в сучасних реаліях питання служби та мобілізації є доволі поширеними темами для обговорення

в місцях позбавлення волі. Різні погляди на них можуть ставати джерелом напруження або непорозумінь між людьми, що перебувають в установі, і впливати на їхні взаємини.

Стосунки з персоналом місць позбавлення волі

Важлива частина стосунків ув'язнених і засуджених із персоналом установ — питання внутрішньої безпеки. У розділі про безпеку ми розповідали, що на внутрішню атмосферу в установах впливають як організаційні чинники (кількість персоналу, дотримання правил розміщення), так і практики підтримання порядку, зокрема використання спеціальних засобів та реагування на інциденти¹³⁹.

Такі умови впливають також і на характер повсякденної взаємодії між персоналом і засудженими. За даними моніторингових візитів, комунікація між ними часто є формалізованою, односторонньою та мілітаризованою, тобто директивною, подібною до армійської структури. Спілкування часто зводиться до команд підвищеним тоном, тоді як поведінка ув'язнених / засуджених стає демонстративно покірною.

Стосунки з персоналом також можуть залежати від внутрішньої культури конкретного місця позбавлення волі. Зокрема, працівники/ці можуть краще ставитися до людей, яким вони делегують деякі власні обов'язки, зокрема нагляд за іншими засудженими або підтримання порядку в окремих частинах колонії. Таке нерівне ставлення може впливати на взаємини між самими засудженими та негативно позначатися на їхньому психоемоційному стані.

¹³⁹ Детальніше про це див. [«Безпека»](#).

Спостереження експертів/ок і респондентів/ок підтверджують описані тенденції. За їхніми словами, ставлення персоналу до засуджених може бути формалізованим і зневажливим. Деякі респонденти/ки також сприймали реакцію персоналу на допомогу від громадських організацій або близьких як негативну та вважали її причиною заздрість.

Попри те, що негативне або зневажливе ставлення з боку персоналу може траплятися щодо усіх засуджених та ув'язнених, у випадку ветеранів/ок на нього іноді можуть нашаровуватися додаткові упередження. Експерти/ки зазначали нам, що персонал також може боятися ветеранів/ок через вплив поширених стереотипів про можливу агресивність людей із бойовим досвідом. Впливати може і нерозуміння того, як працювати із цим досвідом.

Ми не можемо узагальнити такі випадки до всіх місць позбавлення волі, оскільки знаємо й про інші ситуації, коли персонал установ щиро вкладається у свою роботу, прагне допомогти засудженим стати на шлях виправлення та ресоціалізації. Однак важливо зафіксувати й розуміти, що досвіди бувають різні, зокрема негативні.

«От у нас психіатрія стільки років була каральна. І в принципі у нас тюрми — це теж каральна система. Але я не бачу поваги до цих людей [ветеранів]. Як вони можуть бути в тюрмі серед персоналу, якщо немає цієї поваги, в більшості випадків, на волі до цих людей? Тобто вже там: “Контужений, я тебе туди не посилав” — і так далі».

Експерт громадської правозахисної організації

«Я знаю, що був у нас в СІЗО, в Києві, що тіпи там десь кинули. Після того часу почали вводити в наручниках.

*Військових почали вводити всюди в наручниках.
Тобто вони бояться».*

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

Окремим джерелом напруження між ветеранами/ками та персоналом може бути конфлікт цінностей. Деякі респонденти/ки зазначали, що стикалися з проросійськи налаштованими працівниками/цями, який відверто ділився своїми переконаннями.

«В столовій стоять два поліцаї: “Зайдут сюди расеяне, і у нас будет получше”. Я кажу: “А чого ж у нас буде краще?” — “У ніх зарплата паярче і пенсія палучше у всех”. Це саме людне місце в установі. Столова, баня і місце для надання дзвінків, це самі людні місця. Вони відкрито це кажуть. Відкрито вони не бояться».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

Водночас досвіди взаємодії не є однозначними. З інших свідчень випливає, що ставлення персоналу до засуджених могло бути коректним і без проявів зневаги чи агресії. Тож стосунки між персоналом і засудженими залишаються динамічними та значною мірою залежать від людського фактора й різних суб'єктивних обставин.

«Але з ментами [співробітники колоній] набагато легше було. Менти там, в принципі, до таких пацанів ставились адекватно».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

Крім того, на сприйняття персоналу ветеранами/ками може впливати і питання проходження військової служби. На думку деяких респондентів/ок, частина працівників/ць установ може обирати роботу в пенітенціарній системі як спосіб уникнути мобілізації.

Робота, освіта, служба

Згідно із концепцією Добробуту, одним із компонентів є «Покликання» — освіта, робота, інша значуща діяльність, наприклад, хобі або активізм. У цьому дослідженні ми розглядаємо права, доступ та змогу працювати чи навчатися в колонії.

Ми також розглядаємо як особливо значущу діяльність для частини ветеранів/ок мобілізацію та повернення на службу з виправної колонії. Проте не аналізуємо цивільну зайнятість після звільнення з місць позбавлення волі, оскільки деякі респондентки/ки дослідження не працювали на цивільній роботі після звільнення, але повторно мобілізувалися.

Робота в колонії

Відповідно до законодавства, засуджені до позбавлення волі мають право працювати¹⁴⁰.

Способи залучення до роботи засуджених до позбавлення волі людей

Добровільна оплачувана праця як реалізація права на працю	Обов'язкова праця засуджених, які мають заборгованість за виконавчими документами, до погашення такої заборгованості	Неоплачувана праця з доброустрою установи
---	--	---

¹⁴⁰ Міністерство юстиції України. (2018). Наказ «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань» № 2823/5 від 28 серпня 2018 року. П. 2 розд. XVII. zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text

Таку офіційну роботу людини має регулювати трудовий або цивільноправовий договір з підприємцем чи компанією, для яких людина виконує роботу або надає послуги. Договір має погодити адміністрація колонії. Вона також має забезпечити умови роботи.

Закон також визначає перелік робіт, до яких засуджених не допускають із міркувань внутрішньої безпеки установи:

- всіх робіт і посад у міжрегіональних управліннях, адміністративних будівлях, у яких розміщується персонал з охорони установ виконання покарань, у розплідниках службових собак;
- приміщень, де розміщені зброя, спеціальні засоби, система сигналізації для запобігання втечам, система контролю доступом, службова документація;
- робіт, пов'язаних з устаткуванням для розмноження документів, радіотелеграфною та телефонною технікою (за винятком лінійних monterів у присутності представників/ць адміністрації установи виконання покарань);
- посад продавців/чинь, бухгалтерів/ок-операціоністів/ок, касирів/ок, завідувачів/ок продовольчих та речових складів, комірників/иць;
- робіт, пов'язаних з обліком, зберіганням і видачею медикаментів, а також вибухових та отруйних речовин;
- посад фотографів/ок, зубопротезистів/ок, водіїв/йок легкових та оперативних автомобілів і мотоциклістів;
- посад, де їм підпорядковані вільнонаймані працівники/ці;

- робіт, пов'язаних з обслуговуванням та ремонтом технічних засобів охорони й нагляду, обробкою контрольної-слідової смуги;
- робіт, пов'язаних із наданням медичної допомоги¹⁴¹.

Респонденти/ки поділилися, що виконували роботу добровільно. Деякі працював/ла на місцевому виробництві чи займався/лася іншою суспільно корисною працею, інші утримувалися від цієї активності, бо не мали бажання. Водночас експерти/ки також зазначають, що, попри добровільність ситуація з працевлаштуванням і характером роботи залежить від адміністрації установи, де людина відбуває покарання. Засуджених можуть змушувати працювати, навіть якщо вони не бажають цього.

«Перебування в місцях позбавлення волі — це така штука, що ти практично постійно нічого не робиш. А від цього час йде довше. І коли я приїхав в колонію і дізнався, що там можна все ж таки працювати і час буде швидше йти, то я одразу влаштувався на роботу».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

«Але все залежить знову ж таки від режиму, від установи. Наприклад, в харківських установах ти хочеш чи не хочеш, а будеш там відмічати, працювати три зміни, і ніхто не буде питати, ти хочеш чи не хочеш це робити. Десь це за бажанням, десь люди хочуть, але не можуть, бо немає місць».

Експерт громадської правозахисної організації

¹⁴¹ Міністерство юстиції України. (2018). Наказ «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань» № 2823/5 від 28 серпня 2018 року. П. 2 розд. XVII. zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text

Моніторингові візити до місць позбавлення волі свідчать про порушення трудових і соціальних прав та гарантій як у СІЗО, так і виправних колоніях, зокрема:

- роботу без оформлених трудових документів (або з невідповідними договорами), інколи без медичних книжок на харчоблоці¹⁴²;
- відсутнє підтвердження сплати ЄСВ та надання лікарняних чи відпускних;
- відсутній облік реального часу, який відпрацьовують ув'язнені та засуджені, через що вони можуть працювати понад 11 годин на добу¹⁴³;
- зловживання законодавчим дозволом на безоплатну роботу засуджених із покращення благоустрою¹⁴⁴;
- виконання роботи підвищеної небезпеки;
- відсутній доступ до теплої води на робочому місці.

Важливо також зазначити, що засудженим не виплачують зароблені гроші готівкою чи іншим способом. Натомість кожен і кожна з них має власний рахунок, на який установа нараховує оплату праці, інколи вираховуючи оплату за утримання в установі та певні послуги, наприклад, телефон чи Інтернет. Саме через це засуджені можуть отримувати зовсім незначні виплати.

¹⁴² До прикладу див. Зуйков, С., Скрипка, Г., Цвілий, О., & Діденко, А. (2023, 16 липня). «Бездоганну поведінку судом не встановлено» — звіт за результатами моніторингового візиту до Надержинщинської виправної колонії № 65. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608812507

¹⁴³ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 29 вересня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Сумського слідчого ізолятора. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814885

¹⁴⁴ Діденко, А., Зуйков, С., Цвілий, О., & де Сюремен, Ю. (2025, 14 жовтня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Холодногірської виправної колонії № 18. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814912

«Так, так, по документах ми мали отримувати якісь там [нерозбірливо]. Ми отримували по 300 гривень чи по 250 гривень, я вже точно [не] пам'ятаю».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

«Умовно кажучи, людина заробила якісь гроші, до 50 % можуть забрати на комунальну оплату. Якщо є ще борг або виплати, то тоді до 75 %. У когось штрафи, аліменти або відшкодовують за рішенням суду — тоді отак роблять».

Експерт громадської правозахисної організації

Експерти/ки та монітори підтверджують проблеми, пов'язані з перепрацюванням й ненормованим робочим днем, що може негативно впливати на здоров'я засуджених.

«На практиці у нас все зовсім по-іншому. Я не маю на увазі зараз 119-ту, узагалі просто знаю, що, наприклад, у 80-й колонії людина замість восьми годин працює дванадцять на кухні. І весь час вона стоїть на ногах. Наприклад, у 49-й аналогічна ситуація».

Адвокатка, дружина ветерана з досвідом ув'язнення та засудження

За наявності бойових травм ветерана/ку можуть відсторонити від певних посад чи видів робіт та/або дати скорочений графік роботи. Оскільки в деяких установах перелік спеціалізацій для роботи може бути обмежений, знайти альтернативне залучення не завжди легко.

«Якщо є інвалідність, то, зрозуміло, вони не можуть працювати на певних посадах. Або скорочений робочий день. Тут є певні нюанси. Якщо по травмах... Якщо немає руки, ноги у наших військових, то тут також питання».

Адвокатка, дружина ветерана з досвідом ув'язнення та засудження

Деякі громадські організації допомагають засудженим із працевлаштуванням, зокрема залучають їх до своїх ініціатив. Так, ветерани/ки можуть працювати як параюристи/ки: проходять навчання з окремих правових питань і допомагають відстоювати власні права та права інших засуджених. Такі практики дають змогу долучатися до суспільно корисної діяльності та водночас виконують важливу функцію ресоціалізації — вибудовувати нові соціальні зв'язки й поступово долучатися в інші соціальні середовища, що може полегшувати адаптацію після звільнення.

Освіта

Відповідно до законів України «Про освіту»¹⁴⁵ та «Про повну загальну середню освіту»¹⁴⁶, у засуджених людей є право на безоплатну середню освіту та доступ до неї.

Його можуть організувати:

- комунальні заклади загальної середньої освіти, за якими закріплені відповідні установи;
- державні заклади загальної середньої освіти, створені при колоніях і підпорядковані Міністерству юстиції України, які функціонують за таких умов:

їх створюють місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування відповідно до потреб	вони забезпечені матеріально-технічною базою, навчально-методичним забезпеченням та педагогічними кадрами	їхня діяльність регулюється порядком, визначеним Кабінетом Міністрів України
--	---	--

¹⁴⁵ Закон України «Про освіту» № 2145-VIII (2017). zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

¹⁴⁶ Закон України «Про повну загальну середню освіту» № 463-IX (2020). zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text

Засуджені можуть здобувати середню освіту за інституційною або індивідуальною формою. Форма навчання залежить від кількості засуджених, які хочуть або потребують здобувати освіту. Якщо таких людей достатньо, навчання можуть організувати у школі при колонії; якщо ж їх небагато — воно може відбуватися за індивідуальною формою. Установи також можуть підписувати меморандуми про співпрацю із закладами вищої освіти.

Додатково засудженим, які бажають підвищувати свій загальноосвітній рівень, незалежно від віку, мають створювати умови для самоосвіти. Доступ до освіти значною мірою залежить від ініціативи самих засуджених. Законодавство не дозволяє примушувати людину до навчання без її згоди, тому освітні можливості реалізуються лише тоді, коли самі засуджені виявляють бажання навчатися.

На практиці доступ ув'язнених та засуджених до здобуття освіти нерівномірний. В окремих СІЗО та виправних колоніях облаштовані невеликі навчальні класи чи ПТУ¹⁴⁷ як для повно-, так і неповнолітніх¹⁴⁸. У Хмельницькому СІЗО в блоці для жінок і неповнолітніх (там живе і кілька чоловіків) є навчальний клас із можливістю навчатися онлайн чи офлайн. У Городищенській колонії № 96¹⁴⁹ та Катеринівській колонії № 46¹⁵⁰ наявні ПТУ, де під час відбуття покарання можуть навчатися засуджені. Залежно від колонії для них відкриті професії «токаря/ка», «електрик/иня», «кочегар/ка», «верстатник/ця широкого профілю», «кранівник/ця», «слюсар/ка». У Кам'янській

¹⁴⁷ Професійно-технічне училище.

¹⁴⁸ Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 21 вересня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Харківського слідчого ізолятора. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814883

¹⁴⁹ Діденко, А., & Зуйков, С. (2025, 10 лютого). Звіт за результатами моніторингового візиту до Стрижавської виправної колонії № 81. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814395

¹⁵⁰ Зуйков, С., Діденко, А., & Ярославцев, О. (2023, 5 вересня). Тяжке травмонебезпечне виробництво — моніторинговий візит до Катеринівської виправної колонії № 46. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608812721

виправній колонії № 34 також є ПТУ, де засуджених навчають на «швачів/ок», «кухарів/ок» і «тісторобів/ок»¹⁵¹.

Ветерани/ки, які взяли участь у нашому дослідженні, зазначали, що самі не користувалися такими можливостями, однак у їхніх установах інші засуджені здобували середню освіту. Водночас така практика доступна не в усіх установах.

Оскільки установи не завжди мають достатні ресурси й пропонують обмежений перелік професій, засуджені нерідко самостійно шукають способи здобути освіту.

Респонденти/ки також зазначали, що їм було відомо про можливість заочного вступу до закладів вищої освіти, якою користувалися їхні співкамерники/ці. Для подання документів вони зверталися до адміністрації установи, після чого могли дистанційно навчатися за допомогою планшетів. Дехто також згадував про можливість проходити короткострокові онлайн-курси.

«Були в нас сайти обученія. Навіть хто хотів, могли вчитися дистанційно і отримувати свідоцтва, дипломи. У нас були такі люди, які проходили на різні професії, навчалися і отримували свій доступ до закінчення курсу... І потім тобі диплом присилають в колонію, і це вважалося як плюсік до твоїх характеристик, чи ти самообучальний».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

Громадські організації, що працюють з ув'язненими та засудженими, також намагаються розширювати освітні можливості, відкриваючи для них онлайн-програми навчання. У межах таких програм учасники/ці можуть проходити різні модулі та здобувати нові знання й навички. Деякі ув'язнені

¹⁵¹ Діденко, А., Зуйков, С., & Ярославцев, О. (2022, 20 грудня). Моніторинговий візит до ДУ «Кам'янська виправна колонія № 34». Харківська правозахисна група. khpq.org/1608811554

та засуджені після завершення навчання навіть працевлаштовуються в цих громадських організаціях.

Водночас можливість навчатися може залежати не лише від ресурсів, а й від адміністративних рішень установи. У деяких випадках доступ до освітніх або самоосвітніх активностей потребує погодження адміністрації, особливо в СІЗО, де ув'язнені мають обмежений контакт із зовнішнім світом.

«Близько пів року назад зайнялася вивченням англійської мови. Це також відволікає від жорсткого оточуючого середовища, не дозволяю собі деградувати. Адміністрація СІЗО дозволила мені зайнятися також вишиванням на вихідні дні... Вивчати військову топографію мені не дозволили, хоча це дуже для мене цікава тема, я би хотіла більш досконало знати».

Ветеранка з досвідом ув'язнення

Експерти/ки також зазначають, що великою перешкодою для здобуття освіти, зокрема проходження короткострокових курсів, є обмежений доступ до Інтернету та комп'ютерів чи планшетів. Через це вони позбавлені можливості проходити різноманітне онлайн-навчання, опановувати нову професію чи поглиблювати й покращувати старі навички, здобуті до ув'язнення на різних етапах шляху ветерана/ки. Це може негативно впливати на компонент покликання і загальний добробут ветеранів/ок, а також ускладнювати ресоціалізацію після звільнення з місць позбавлення волі, зокрема пошук нової роботи чи повернення до попередньої.

Водночас ситуація нерівномірна: поки в одній колонії доступ до Інтернету та техніки обмежений, в іншій засуджені безперешкодно користуються технікою, зокрема для навчання.

«Вони собі не можуть аудіокнигу слухати або по-іншому якось здобувати інформацію або проходити тренінги, наприклад, підвищення знань про права людини... Вони начебто мають право на освіту, а на практиці це не використовується».

Експерт громадської правозахисної організації

Деколи викликом для здобуття освіти є також зайнятість на роботі в установі. Через це вони також рідше беруть участь у корекційних програмах та заходах психологічної підтримки, важливих для ресоціалізації.

Повернення на службу

Від початку повномасштабного вторгнення в Україні засуджені, які хочуть проходити військову службу, можуть умовно-достроково звільнитися від відбування покарання для проходження військової служби за контрактом¹⁵² — за відповідності його вимогам^{153, 154}.

Винятком є люди, засуджені за:

злочини проти основ національної безпеки України	умисне вбивство двох або більше людей	умисне вбивство, вчиненого з особливою жорстокістю	умисне вбивство, поєднане зі зґвалтуванням або сексуальним насильством
--	---------------------------------------	--	--

¹⁵² Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ч. 1 ст. 151-1. zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

¹⁵³ Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» № 2232-XII (1992). Ст. 21-5. zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text; Кримінальний кодекс України № 2341-III (2001). Абз. 1 ч. 2 ст. 81-1. zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

¹⁵⁴ Кримінальний кодекс України № 2341-III (2001). Абз. 1 ч. 1 ст. 81-1. zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

особливо тяжкі корупційні кримінальні правопорушення	посягання на життя правоохоронця	ДТП ¹⁵⁵ у стані сп'яніння	терористичну діяльність ¹⁵⁶
--	----------------------------------	--------------------------------------	--

Умовно-дострокове звільнення для проходження військової служби відбувається за такою процедурою:

1	Первинний медичний огляд
2	Розгляд бажання здійснити умовно-дострокове звільнення (УДЗ) на рівні установи виконання покарань за обов'язковою участю (у тому числі в режимі відеоконференції) представника/ці територіального центру комплектування та соціальної підтримки за місцем розташування установи виконання покарань, а також представника/ці військової частини, у якій засуджений/а планує проходити військову службу за контрактом
3	Направлення для проходження військово-лікарської комісії ¹⁵⁷
4	За позитивного розвитку подій — надсилання клопотання установою відбуття покарання до суду зі всіма необхідними документами ¹⁵⁸

Після початку повномасштабної війни закони про амністію військовослужбовців/иць буквально не ухвалювалися. Водночас у перші дні повномасштабного вторгнення президент заявив, що засуджених зі статусом УБД часів АТО/ООС буде

¹⁵⁵ Дорожньо-транспортна пригода.

¹⁵⁶ Кримінальний кодекс України № 2341-III (2001). Абз. 2 ч. 1 ст. 81-1.
zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

¹⁵⁷ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ч. 3 ст. 151-1.
zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

¹⁵⁸ Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). Ч. 3 ст. 151-1.
zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

достроково звільнено від відбуття покарання, якщо вони мають бажання знову стати на захист країни. У березні Верховна Рада України ухвалила зміни до Кримінального кодексу України, що дозволяли скасувати запобіжний захід для проходження військової служби. Так, за перший рік повномасштабного вторгнення президент Володимир Зеленський видав три накази, за якими сумарно помилував 363 засуджених, що мобілізувалися до війська¹⁵⁹. Інформації про інші помилування, що могли відбуватися пізніше, у мережі немає. Водночас у 2024 році до парламенту було внесено законопроект «Про амністію у 2024 році у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації для участі в захисті суверенітету і державної цілісності України»¹⁶⁰, який досі не ухвалений.

Напередодні повномасштабного вторгнення громадські організації працювали над тим, щоб сприяти швидкій мобілізації ветеранів/ок у випадку початку масштабування війни. Таким чином створювалися списки для помилувань президентом, і в перші місяці повномасштабної війни була організована зазначена вище амністія.

«Ми досліджували перед повномасштабним вторгненням цих ветеранів, тому що підозрювали, що щось таке почнеться і потрібно буде людей милувати до захисту... От вони їздили і якраз вони підшукували таких людей, кого можна було порекомендувати на швидке помилування. І в принципі, що і відбулося. Там якимось 363, здається, особи були помилувані. В тому числі через те, що в них був цей статус [УБД]».

Експерт громадської правозахисної організації

¹⁵⁹ Звільнення засуджених та осіб з-під варті з метою мобілізації: як це відбувається? (2022, 4 серпня). Право в умовах війни. law-in-war.org/zvilnennya-zasudzhenyh-ta-osib-z-pid-varty-z-metoyu-mobilizacziyi-yak-cze-vidbuvayetsya

¹⁶⁰ Проект Закону України «Про амністію у 2024 році у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації для участі в захисті суверенітету і державної цілісності України» № 11145 (2024, 4 квітня). itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43977

Проведені інтерв'ю демонструють, що засуджені ветерани/ки мають високий рівень мотивації для повернення на службу. Багато хто сприймає продовження служби як покликання, до якого вони прагнуть повернутися. Водночас опитані ветерани/ки свідчать, що повторна мобілізація може мати багато перепон зі сторони адміністрації установ, тому через це їх повернення на службу було довгим і ресурсозатратним процесом або ж узагалі неможливим.

*«Написав я, в загальній кількості, ну дружина, грубо кажучи, від мого імені писала, та, наверно, штук 8 заяв. Це і на Офіс Президента, і на департамент. Я вже писав прямо і відкрито. У свій час я був командиром ***. У вас не вистачає зараз людей. Я вже відкрито писав. Може, ви мене заберете?.. Пописав я місяців чотири. Зрозуміло, через чотири місяці, що ми нікому не потрібні. На той час я досидів, десь когось забрали на якихось особистих домовленостях».*

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

У деяких колоніях відчувається опір мобілізації ветеранів/ок з боку адміністрації. Навіть попри загальні виклики із мобілізацією в країні, брак ресурсів та добровільне бажання ветеранів/ок повернутися на службу, цього часто недостатньо для отримання умовно-дострокового звільнення.

«Попав чоловік в тюрму, він не хоче мобілізуватись. Він відсидів два роки, наприклад. Замполіти дзвонять у ТЦК, його чекають під входом. Або є люди, які хочуть мобілізуватися, ветерани, а їм не дають, бо немає людей, які будуть працювати... От в нас був хлопчина, який з [назва] легіону, він був у шести різних гарячих точках, сидить за вбивство депутата, професійний військовий, а йому не дають можливості мобілізуватися».

Експерт громадської правозахисної організації

На думку експертів/ок, однією з причин опору мобілізації ветеранів/ок є брак ресурсів в установах відбуття покарання. Саме тому вони не зацікавлені відпускати людей, навіть якщо на кону стоїть захист держави. Також в окремих установах спостерігається опір прямому рекрутингу, який провадять різні бригади чи підрозділи Сил оборони.

«Для тюрми це ресурс. І вони зараз можуть навіть не відпускати людей повторно мобілізуватися, тому що нікому працювати. Це колосальні гроші для тюрми».

Експерт громадської правозахисної організації

За свідченням одного з респондентів, на початку повномасштабного вторгнення одна колонія, яка перебувала під прямим ризиком окупації, випустила всіх ветеранів/ок та частину охочих цивільних, щоб вони долучилися до лав тероборони й стали на захист району.

Висновки

У цьому розділі ми розглянули наявну підтримку та потреби, що мають ув'язнені / засуджені ветерани/ки, за кожним із компонентів їхнього добробуту. Розуміння стану задоволеності потреб за різними компонентами допомагає аналізувати досвід, який здобувають ветерани/ки в місцях позбавлення волі, розуміти точки вразливості та потребу в підтримці. Нижче подані короткі висновки, згруповані за компонентами добробуту.

Здоров'я

1

Чинні нормативно закріплені гарантії не трансформуються в стабільний і рівний доступ до допомоги

Для ветеранів/ок потреба отримати ефективне лікування може бути особливо актуальною через можливий вплив військової служби на їхнє фізичне та психічне здоров'я. Попри детально розписані та нормативно закріплені права на отримання та доступ до медичної й психологічної допомоги, фактично вона доступна фрагментовано й залежить від ресурсів конкретної установи, її кадрового забезпечення та неформальних рішень. Це призводить до нерівностей у доступі до медичних послуг, відчуття несправедливості, потреби в самолікуванні та самостійного забезпечення лікування.

2

Система охорони здоров'я орієнтована на реагування, а не комплексне підтримання стану здоров'я засуджених та ув'язнених

Медична та психологічна підтримка здебільшого полягають у первинних обстеженнях для розміщення новоприбулих в установі та кризових втручаннях, без можливості забезпечити довготривалу й спеціалізовану допомогу та діагностику. Це стає особливо відчутним бар'єром для ветеранів/ок із наслідками бойового досвіду, хронічними захворюваннями або залежностями.

Фізичне середовище

1

Формальні стандарти умов утримання не гарантують їх фактичного дотримання

Попри наявність нормативів щодо площі, санітарних умов, харчування, доступу до води, гігієни та зв'язку, реальні умови утримання значно різняться залежно від установи, регіону, етапу перебування (СІЗО чи колонія), управлінських практик та спроможності установи. Це створює нерівність досвіду й підвищує ризики для здоров'я та гідності ув'язнених / засуджених, зокрема ветеранів/ок.

2

Безпека — як внутрішня, так і зовнішня — у виправних установах залишається вразливою

Проблеми з дотриманням принципів роздільного тримання, недостатня прозорість реагування на випадки насильства, дефіцит персоналу та залежність порядку від неформальних практик впливають на внутрішню атмосферу в установах. Водночас виклики повномасштабної війни: обстріли, відсутність належних укриттів, ризики окупації та витоку даних — посилюють загрозу зовнішньої небезпеки, до якої система не завжди готова інституційно. Останнє особливо актуальне для засуджених / ув'язнених ветеранів/ок, оскільки інформація про їхню попередню службу може бути використана ворогом і становити загрозу їхньому життю у випадку окупації населеного пункту, де розташована установа.

Матеріальні потреби

1

Забезпечення базових матеріальних прав і потреб у виправних установах перекладається на самих ув'язнених / засуджених та їхні родини

Попри наявні гарантії забезпечення побуту, медичної допомоги та доступу до зв'язку, значна частина витрат, зокрема на харчування, облаштування та ремонт приміщень, засоби комунікації, лікування та юридичну допомогу, покривається власним коштом ув'язненого/ї чи засудженого/ї. Як результат, умови утримання, матеріальної та юридичної безпеки узалежнені від матеріального становища засуджених / ув'язнених та їхніх сімей.

2

Відсутність системної ідентифікації статусу УБД послаблює доступ до гарантованих державою прав та підтримки

Статус учасника бойових дій фіксується несистемно та переважно за наявності посвідчення. Якщо людина втратила документи або не надала на ранніх етапах розслідування / провадження, вона стає «невидимою» для механізмів державної підтримки. Хоча статус УБД є позитивним і не втрачається під час відбування покарання, відсутність його формальної ідентифікації обмежує можливості реалізації пов'язаних із ним гарантій.

Стосунки

1

Якість взаємин між людьми в установі визначає досвід ув'язнення / засудження більше, ніж формальні правила та умови утримання

Стосунки зі співкамерниками/цями та персоналом можуть стати джерелом підтримки й включеності або навпаки — приниження, ієрархічного тиску й недовіри. Наявність неформальних структур, стигматизації ветеранів/ок та страху перед ними з боку персоналу може підсилювати відчуття відчуження та впливати, зокрема, і на повернення до цивільного життя після звільнення. І навпаки — повага до їхнього бойового досвіду та його видимість сприяють кращій адаптації до середовища місця позбавлення волі.

2

Обмежений контакт із родиною послаблює соціальні зв'язки й психологічну стійкість

Фінансові бар'єри, віддаленість установ, стан здоров'я близьких і режимні обмеження перебування в установі (особливо в СІЗО) зменшують можливості ув'язнених / засуджених підтримувати регулярний зв'язок зі своїми сім'ями, що негативно позначається на відчутті підтримки та приналежності.

Покликання

1

Наразі формальні механізми залучення до праці ув'язнених / засуджених не гарантують дотримання їхніх трудових прав

Попри передбачені законодавством інструменти, на практиці поширені випадки неоформленої праці, обмеження соціальних гарантій і зловживання, що знижує цінність праці як ресурсу відновлення та адаптації до цивільного середовища та може посилювати відчуття відчуженості.

2

Можливість повернення до військової служби після засудження ветерани/ки сприймають важливим виміром покликання

Для частини ветеранів/ок продовження служби — це спосіб зберегти власну ідентичність, однак доступ до можливості мобілізуватися часто заблокований як нормативними обмеженнями, так і адміністративними управлінськими практиками, зокрема у випадках умовно-дострокового звільнення.

№3

Потреби
родин

Члени родин ув'язнених та засуджених ветеранів/ок часто виступають посередниками в доступі до допомоги та інформації, передають ветеранам/кам інформацію про доступні сервіси, підтримують контакт із державними органами чи громадськими організаціями. Одним з завдань нашого дослідження було — зрозуміти, як родини підтримують соціальні зв'язки з ветеранами/ками, перед якими труднощами постають та які потреби мають. Через складність доступу до членів родин ветеранів/ок нам не вдалося взяти інтерв'ю безпосередньо в них. Проте ми розкрили особливості спілкування та контакту між родиною та ветеранами/ками зі свідчень самих респондентів/ок. Саме тому в цьому розділі висвітлені лише окремі досвіди наших респондентів/ок, які змогли поділитися труднощами й потребами своїх сімей.

Також важливо зазначити, що сім'ї ветеранів/ок з досвідом ув'язнення та засудження проходять окремий власний Шлях із особистими викликами і потребами. Проте в цьому дослідженні ми не зосереджуємося на цьому через брак свідчень. Ця тема потребує подальших досліджень.

Під час аналізу потреб родин ми звертали увагу на такі домени Добробуту, які вдалося виокремити зі слів ветеранів/ок:

- Здоров'я, зокрема психічне
- Матеріальні потреби

За словами респондентів/ок, їхні сім'ї стикаються з браком фінансових ресурсів, потребами в психологічній та юридичній підтримці.

Матеріальна підтримка — одна з найкритичніших потреб сімей, оскільки вони потребують коштів від моменту наймання платного адвоката і до допомоги під час всього основного терміну відбування покарання. У родини можуть скорочуватися доходи через ув'язнення чи засудження ветерана/ки, на утриманні можуть залишатися неповнолітні діти

ветерана/ки. Це створює значні фінансові проблеми, а коштів може не вистачати навіть на задоволення базових потреб.

«До того ж від мами раз чи двічі на місяць отримую посилки — продукти, питна вода, необхідні побутові речі... Я чудово розумію, що мама теж фінансово виснажена за весь цей час, так як це все доводиться купувати і разом з тим ще й забезпечувати моїх дітей. Тобто з продуктами теж їм там складно».

Ветеранка з досвідом ув'язнення

«Перше, що там фінансово було дуже тяжко, це все допомагати мені, там, поки я був в колонії, там, якісь сигарети, продукти харчування. Мама, там, працювала на двох роботах, продавала майно, яке було у нас в гаражі, автомобіль сімейний. Тому їм було, мабуть, важче, ніж мені насправді».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

Як свідчать експертні інтерв'ю, потреба самостійного фінансування візиту до засудженого/ї могла обмежувати можливості родин особисто бачитися з близькими. У розпал пандемії COVID-19 через складнощі для фізичних зустрічей на рівні держави та міжнародних організацій був створений окремий проєкт, що передбачав часткову фінансову підтримку для сімей засуджених ветеранів/ок для організації побачення. Хоча він не мав значного поширення, фінансова допомога для візитів могла б допомогти членам сім'ї підтримувати зв'язок одне з одним.

Одна з респонденток зазначала, що її рідні та діти проживають поруч із зоною бойових дій, але не можуть виїхати, бо це спричинить ще більші фінансові труднощі.

«Ну і той факт, що мої батьки з моїми дітьми проживають фактично поруч з зоною бойових дій, — найстрашніше в цій ситуації. Їм потрібно виїхати звідти, але тоді їм буде дуже важко фінансово».

Ветеранка з досвідом ув'язнення

Потребу в юридичній допомозі мають як самі ветерани/ки, так їхні сім'ї. Через раптові новини про ув'язнення родичі можуть не розуміти, що їм робити, які права вони мають та до кого можна звертатися.

«Родичі в стані шоку навряд чи розуміли права, більше автоматично підписували свої показання і слідували вказівкам правоохоронних органів».

Ветеранка з досвідом ув'язнення

Ще однією потребою родин є психологічна допомога. Через перебування ветеранів/ок у виправних установах, обмежений контакт, брак побачень чи телефонних дзвінків, фінансові труднощі та інші обмеження у близьких може погіршуватися психічний стан.

«Мої двоє дітей страждають психологічно. Донька вчиться у 9 класі, і другий рік поспіль в неї депресія, так як я завжди дуже підтримувала і вчила її всьому, ще й підлітковий вік... Сину 6 років, він не зовсім розуміє, де я, однак теж часом плаче, бо мене немає поруч».

Ветеранка з досвідом ув'язнення

«Я сказав би і фінансової підтримки, можливо, навіть і психологічної. Тому що мої батьки, мої близькі дуже тяжко перенесли це».

Ветеран з досвідом ув'язнення та засудження

Сім'ї ув'язнених та засуджених ветеранів/ок виступають основною підтримкою та тими, хто може забезпечувати їхні потреби. Водночас власні потреби родичів схожі й не менш нагальні, оскільки підтримки від держави вони не отримують.

ВИСНОВКИ

Цей розділ присвячений сім'ям засуджених та ув'язнених, які утворюють «невидиму» групу, майже відсутню у фокусі державних послуг і гарантій чи діяльності громадського сектору. Через це їхні потреби не враховуються, вони отримують незадовільну фахову допомогу або взагалі її не отримують тоді, коли близькі перебувають у місцях обмеження / позбавлення волі.

Проблеми, у яких сім'ї засуджених та ув'язнених потребують найбільшої підтримки, можна об'єднати в три групи: фінансові, психологічні та юридичні.

Найбільш критичні — фінансові. У сімей можуть виникати фінансові труднощі на тлі затримання й подальшого ув'язнення / засудження людини, яка раніше приносила значну частку доходу в сімейний бюджет. Також трапляються випадки, коли на утриманні ув'язнених / засуджених перебувають літні люди, які не мають можливості самостійно підтримувати свій матеріальний стан. Фінансові проблеми також прямо впливають на підтримку стосунків сім'ї з ув'язненими / засудженими, оскільки через них родичі можуть утримуватися від візитів до установ відбуття покарання.

Висновки дослідження

За результатами дослідження ми виявили ключові потреби та проаналізовані проблеми й виклики, з якими стикаються ветерани/ки з досвідом позбавлення волі та їхні сім'ї, і на їх основі сформульовані узагальнені висновки.

Потреби ветеранів/ок у місцях позбавлення волі зумовлені як загальними проблемами умов утримання, так і наслідками бойового досвіду

Досвід ув'язнення / засудження визначається не лише законодавчими нормами, а й фактичною доступністю медичної, психологічної, психіатричної, соціальної та правової допомоги на місцях. Так, умови утримання сьогодні не забезпечують рівного доступу до послуг: підтримка з різних сфер добробуту на місцях має переважно реактивний характер, базові матеріальні витрати часто перекладаються на самих ув'язнених / засуджених та їхні родини. Для ветеранів/ок із пораненнями, хронічними захворюваннями та іншими наслідками участі в бойових діях такі обмеження додатково негативно позначаються на досвіді перебування в установі. Окрему роль відіграє якість взаємостосунків у середовищі виправних установ, що може як пом'якшувати, так і поглиблювати відчуття ізоляції та стигматизації щодо ветеранів/ок.

Підтримання зв'язку із зовнішнім світом — критично важливе, але залежить від ресурсів і режимних обмежень

Контакт із родиною, доступ до телефонного та Інтернет-зв'язку, можливість листування й звернення по допомогу до громадських організацій по-різному доступні залежно від установи та часто залежать від фінансової спроможності ув'язнених / засуджених та їхніх родин.

Віддаленість установ, вартість зв'язку та додаткові режимні обмеження послаблюють соціальні зв'язки ув'язнених / засуджених ветеранів/ок, що впливає на їхню психологічну стійкість і перспективи повернення до цивільного життя після звільнення. Для ветеранів/ок це також означає ускладнений доступ до програм ветеранської підтримки поза межами установ.

Сім'ї ув'язнених / засуджених ветеранів/ок — це окрема група з високим рівнем вразливості

Найбільш критичними є фінансові потреби, пов'язані з втратою доходу сім'ї у зв'язку з ув'язненням / засудженням родича/ки та необхідністю покривати витрати на юридичну й побутову підтримку. Психологічні та юридичні потреби сімей також недостатньо покриті. Окрім того, обмежені ресурси сім'ї безпосередньо впливають на можливість підтримувати контакт з ув'язненими / засудженими родичами, що може додатково позначатися на перспективах ресоціалізації ветерана/ки під час перебування у виправній установі.

Загалом дослідження засвідчує, що ветерани/ки з досвідом позбавлення волі перебувають на перетині кількох систем: безпосередньо політик щодо ветеранів/ок, кримінальної юстиції та соціального захисту, між якими відсутня належна координація. Їхні потреби під час ув'язнення / засудження не зумовлені лише наслідками бойового досвіду або загальними проблемами пенітенціарної системи — вони формуються на їхньому стику. Відтак ефективна відповідь на їхні потреби потребує системних змін: від впровадження механізмів ідентифікації та збору даних до розвитку комплексної підтримки на всіх етапах — від затримання до звільнення й подальшого повернення.

Список джерел і додаток

Список джерел

1. Ветеран Хаб. (2023). *Концепція добробуту ветеранів та ветеранок*. veteranhub.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/dobrobut_opys-skorochno.pdf
2. Державна кримінально-виконавча служба України. (2025, 10 липня). Реадаптація засуджених ветеранів: нова корекційна програма у дії. *Офіційний сайт ДКВС України*. kvs.gov.ua/note/new/17668
3. Державна установа «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України». (2019). *Інтегроване біоповедінкове дослідження серед засуджених*. phc.org.ua/naukova-diyalnist/doslidzhennya/doslidzhennya-z-vil/integrovane-biopovedinkove-doslidzhennya-sered-zasudzhenikh
4. Державна установа «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України». (2023). *Інтегроване біоповедінкове дослідження серед засуджених*. phc.org.ua/naukova-diyalnist/doslidzhennya/integrovani-biopovedinkovi-doslidzhennya/integrovane-biopovedinkove-doslidzhennya-sered-zasudzhenikh
5. Діденко, А., & Зуйков, С. (2025, 10 лютого). *Звіт за результатами моніторингового візиту до Стрижавської виправної колонії № 81*. Харківська правозахисна група. khpg.org/1608814395
6. Діденко, А., & Зуйков, С. (2025, 13 серпня). *Звіт за результатами моніторингового візиту до Стрижавської виправної колонії № 81*. Харківська правозахисна група. khpg.org/1608814747
7. Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілій, О. (2023, 22 листопада). *Звіт за результатами моніторингового візиту до Менської виправної колонії № 91*. Харківська правозахисна група. khpg.org/1608813091
8. Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілій, О. (2024, 1 листопада). *Звіт за результатами моніторингового візиту до Одеського слідчого ізолятора*. Харківська правозахисна група. khpg.org/1608814099
9. Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілій, О. (2024, 19 січня). *Звіт за результатами моніторингового візиту до Покровської виправної колонії № 17*. Харківська правозахисна група. khpg.org/1608813238

10. Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2024, 24 січня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Диканівської виправної колонії № 12. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608813239
11. Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2024, 28 травня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Житомирської виправної колонії № 4. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608813664
12. Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 1 вересня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Петрівської виправної колонії № 49. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814815
13. Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 11 вересня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Олексіївської виправної колонії № 25. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814882
14. Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 17 квітня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Сокирянської виправної колонії № 67. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814556
15. Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 21 вересня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Харківського слідчого ізолятора. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814883
16. Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 23 лютого). Звіт за результатами моніторингового візиту до Запорізького слідчого ізолятора. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814430
17. Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 25 вересня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Сумської виправної колонії № 116. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814884
18. Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 28 серпня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Криворізької виправної колонії № 80. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814814
19. Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 29 вересня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Сумського слідчого ізолятора. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814885
20. Діденко, А., Зуйков, С., & Цвілий, О. (2025, 6 вересня). Звіт за результатами моніторингового візиту до Черкаського слідчого ізолятора. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814816

21. Діденко, А., Зуйков, С., & Ярославцев, О. (2022, 20 грудня). *Моніторинговий візит до ДУ «Кам'янська виправна колонія № 34»*. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608811554
22. Діденко, А., Зуйков, С., Скрипка, Г., & Цвілий, О. (2025, 16 січня). *Звіт за результатами моніторингового візиту до Збаразької виправної колонії № 63*. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814308
23. Діденко, А., Зуйков, С., Цвілий, О., & де Сюремен, Ю. (2024, 29 листопада). *Звіт за результатами моніторингового візиту до Замкової виправної колонії № 58*. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814165
24. Діденко, А., Зуйков, С., Цвілий, О., & де Сюремен, Ю. (2025, 14 жовтня). *Звіт за результатами моніторингового візиту до Холодногірської виправної колонії № 18*. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814912
25. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» № 2232-XII (1992). zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text
26. Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» № 2713-IV (2005). zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text
27. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII (2017). zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text
28. Закон України «Про повну загальну середню освіту» № 463-IX (2020). zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text
29. Закон України «Про попереднє ув'язнення» № 3352-XII (1993). zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12#Text
30. Закон України «Про пробацію» № 160-VIII (2015). zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text
31. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» № 3551-XII (1993). zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text
32. Звільнення засуджених та осіб з-під варти з метою мобілізації: як це відбувається? (2022, 4 серпня). *Право в умовах війни*. law-in-war.org/zvilnennya-zasudzhenyh-ta-osib-z-pid-varty-z-metoyu-mobilizacziyi-yak-cze-vidbuvayetsya

33. Зуйков, С., Діденко, А., & Ярославцев, О. (2023, 12 травня). *Звіт за результатами моніторингового візиту до ДУ «Райківецька виправна колонія № 78»*. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608812247
34. Зуйков, С., Діденко, А., & Ярославцев, О. (2023, 2 жовтня). *Звіт за результатами моніторингового візиту до Коломийської виправної колонії № 41*. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608812857
35. Зуйков, С., Діденко, А., & Ярославцев, О. (2023, 5 вересня). *Тяжке травмонебезпечне виробництво — моніторинговий візит до Катеринівської виправної колонії № 46*. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608812721.
36. Зуйков, С., Діденко, А., Ярославцев, О., & Шпулак, Н. (2023, 11 травня). *Звіт за результатами моніторингового візиту до ДУ «Хмельницький слідчий ізолятор»*. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608812240
37. Зуйков, С., Скрипка, Г., Цвілій, О., & Діденко, А. (2023, 16 липня). *«Бездоганну поведінку судом не встановлено» — звіт за результатами моніторингового візиту до Надержинщинської виправної колонії № 65*. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608812507
38. Зуйков, С., Скрипка, Г., Цвілій, О., Діденко, А., & Романов, М. (2023, 11 липня). *«Без права на скаргу» — візит до Качанівської виправної колонії № 54*. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608812492
39. Кашинцева, О., Яковець, І., Діденко, А., Шумний, А., Зуйков, С., & Цвілій, О. (2025, 11 квітня). *Звіт за результатами моніторингового візиту до Роменської виправної колонії № 56*. Харківська правозахисна група. khpq.org/1608814543
40. Кодекс України про адміністративні правопорушення № 8073-Х (1984). zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10
41. Кримінальний кодекс України № 2341-III (2001). zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text
42. Кримінально-виконавчий кодекс України № 1129-IV (2003). zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text

43. Міністерство у справах ветеранів. (2020, 7 травня). [Допис]. Facebook.
facebook.com/mva.gov.ua/posts/pfbid0EooJE7HXgAjNZDpHjNprvaCXiPhHUmYw43BcW9ns3ftk6onE6zNqY8wnV1GEg8GLI
44. Міністерство юстиції України. (2018). Наказ «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань» № 2823/5 від 28 серпня 2018 року. П. 2 розд. XVII.
zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text
45. Міністерство юстиції України. (2025). Наказ «Про затвердження Положення про Державну установу "Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України"».
coz.kvs.gov.ua/wp-content/uploads/2025/03/Положення-ЦОЗ-ДКВС-нова-редакція-14.03.2025.pdf
46. Міністерство юстиції України. Державна кримінально-виконавча служба України. (n.d.). minjust.gov.ua/dkvs
47. Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Порядку відбування покарання засуджених військовослужбовців у виді тримання в дисциплінарному батальйоні» № 280 (2021).
zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1124-21#Text
48. Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Порядку організації професійної підготовки осіб рядового і сержантського складу, які проходять військову службу за контрактом» № 604 (2017).
zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1280-17#Text
49. Положення про Міністерство юстиції України (2014). Абз. 2 п. 1.
kmu.gov.ua/npas/247086807
50. Проект Закону України «Про амністію у 2024 році у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації для участі в захисті суверенітету і державної цілісності України» № 11145 (2024, 4 квітня).
itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43977
51. Проект Закону України «Про пенітенціарну систему» № 7337 (2017, 24 листопада). ips.ligazakon.net/document/JH5NT00A?an=6
52. Реадаптація засуджених ветеранів: нова корекційна програма у дії. Офіційний сайт ДКВС України. kvs.gov.ua/new/note/17668/

53. Топольник, Ю., & Галунова, К. (2025, 29 липня). «Засуджені були проінструктовані, але до такого не можна бути готовим»: російський авіаобстріл колонії на Запоріжжі. *Суспільне Мовлення*. suspilne.media/zaporizhzhia/1078239-zasudzeni-buli-proinstruktovani-ale-do-takogo-ne-mozna-buti-gotovim-rosijskij-aviaobstril-kolonii-na-zaporizzi/
54. Українська Гельсінська спілка з прав людини. (2025, 25 травня). *Невидимі жертви війни: люди в місцях несвободи*. helsinki.org.ua/articles/nevydymi-zhertvy-viyny-liudy-v-mistsiakh-nesvobody-doslidzhennia-ta-monitorynh
55. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Офіційний сайт. ombudsman.gov.ua
56. Bennett, J. V. (1954). The criminality of veterans. *Federal Probation*, 18, 42. heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/fedpro18&div=34&id=&page=m
57. Council on Criminal Justice | Veterans Justice Commission. (2023). *Honoring service, advancing safety: Supporting veterans from arrest through sentencing*. counciloncj.foleon.com/veterans-commission/vjc-reports/arrest-through-sentencing
58. Goggin, E., Mitchell, L., & Tsai, J. (2018). Experiences of incarcerated veterans in an all-veterans housing unit: A qualitative study. *Psychological Injury and Law*, 11(4), 394. doi.org/10.1007/s12207-018-9332-z
59. Logan, M. W., Brooke, E. J., Morgan, M. A., & Hazelwood, A. R. (2022). Taking stock of incarcerated military veterans: a review of (and guide for) research. *Criminal Justice Studies*, 36(1), 18–33. doi.org/10.1080/1478601X.2022.2140149
60. Lucas, K. T., Marcum, C. D., Lucas, P. A., & Blalock, J. (2022). Military veteran involvement with the criminal justice system: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, 66, 1–8. doi.org/10.1016/j.avb.2022.101721
61. Maruschak, L. M., & Bronson, J. (2021). *Veterans in prison: Survey of prison inmates, 2016*. Bureau of Justice Statistics. bjs.ojp.gov/library/publications/veterans-prison-survey-prison-inmates-2016

62. Morgan, M. A., Logan, M. W., Wooldredge, J., & Hazelwood, A. (2023). Prison adjustment among military veterans: The impact of traumatic events, service history, and PTSD. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 67(13–14), 1401–1424. doi.org/10.1177/0306624X231170108
63. Packham, D. (2024). U.K. veterans in prison: Attitudes toward authority, legitimacy, and compliance with regime. *Armed Forces & Society*, 0(0). doi.org/10.1177/0095327X241281662
64. Pelletier, D. (2022). *Identifying the veteran population within the criminal justice system. Justice for Vets: Dispatch from the Front Lines.* justiceforvets.org/wp-content/uploads/2022/05/Identifying-the-Veteran-Population-Within-the-CJS-2022.pdf
65. Stacer, M. J., & Solinas-Saunders, M. (2024). Incarcerated veterans and their adaptation to prison. *American Journal of Criminal Justice*, 49(4), 552–575. doi.org/10.1007/s12103-024-09754-y
66. Thompson, J. M., Vogt, D., & Pedlar, D. (2022, 7 April). Success in life after service: A perspective on conceptualizing the well-being of military Veterans. *Journal of Military, Veteran and Family Health.* doi.org/10.3138/jmvfh-2021-0037
67. Unwin, M., & Winder, B. (2018). A qualitative exploration of the experiences of veterans who are serving sentences in custody. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(5–6), NP2527–NP2550, NP2530. doi.org/10.1177/0886260518762447
68. Veteran Hub, Принцип, Простір можливостей, Юридична сотня, & VETERANKA. (2024). *Політика щодо ветеранів та їхніх сімей.* veteranhub.com.ua/wp-content/uploads/2024/11/polityka-shchodo-veteraniv-ta-ikh-simey.pdf

Додаток

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ
УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ
З ПИТАНЬ ВИКОНАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ**

04050, м. Київ, вул. Юрія Іллєнка, 81

тел.: (044) 481-05-01

E-mail: departament@kvs.gov.ua,

сайт: www.kvs.gov.ua

Код згідно з ЄДРПОУ 43501242

№

На № 1 від 05.08.2025

**Благодійна організація
«ВETERАН ХАБ++»**

i.netrebko@veteranhub.com.ua

**Щодо розгляду запиту на
отримання публічної інформації**

Департаментом з питань виконання кримінальних покарань (далі - Департамент) розглянуто лист № 1 від 05.08.2025 щодо надання статистичної інформації стосовно ветеранів та ветеранок війни, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України).

За результатами розгляду повідомляємо наступне:

1. Інформація щодо кількості осіб, які перебували в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах ДКВС України у період з 2014 року по 24 лютого 2022 року, Департаментом не узагальнювалась;

2. Станом на 01.07.2025 в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах ДКВС України, утримується 363 особи, які мають статус учасника бойових дій, з них: в слідчих ізоляторах – 61 особа; в установах виконання покарань – 302 особи.

З урахуванням Вашого листа від 06.08.2025 додатково інформуємо, що Департамент готовий провести зустріч та обговорити питання, викладені у листі та надає контактну особу для її організації –

██
██
██
██
██

**Начальник Управління документального
та адміністративно-господарського
забезпечення Департаменту**

Олена ЛЕВКОВИЧ

Олег КОСТЕНКО (044) 481 05 01

УВ
ДЕПАРТАМЕНТ З ПИТАНЬ ВИКОНАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ
№191/190-п/5.4.2/14-25/101/24.1-25 від 12.08.2025
КЕП: ЛЕВКОВИЧ О. В. 12.08.2025 07:18
5E984D526F82F38F040000068F7E100025C6C05
Сертифікат дійсний з 18.09.2024 09:04 до 18.09.2025 23:59